

Andrej Vučić i žandari
IZGLEDA DA ĆEMO U STRAZBUR

Opozicija, stanje stvari
IZBORNI IMAGINARIJUM

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

01515

9 770353 802002

VREMENE

broj
1517

30. januar 2020.

**INTERVJU: MITROPOLIT
CRNOGORSKO-PRIMORSKI
AMFILOHIJE**

**O PROTESTIMA,
NEUTEMELJENIM
OPTUŽBAMA,
CRKVI, VLASTIMA
U PODGORICI I
BEOGRADU**

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorićević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Radoslav Čebić,
Sonja Čirić (mozaik), Zora Drčelić,
Jovana Georgievski, Slobodan Georgijev,
Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević,
Tatjana Jovanović, Radmilo Marković,
Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec,
Marija Janković (foto), Milan Milošević,
Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić,
Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza,
Zoran Stanojević, Bojan Stekić,
Dragan Todorović, Tanja Topić,
Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrda (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković,
Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković,
Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović,
Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Intervju:** Amfilohije Radović

10 **Burazerska politika:**

Čuvari porodičnog blaga

14 **Andrej Vučić i žandarmi:**

Sukob na Paradi ponosa

17 **Nuspojave:** Druga strana ulice

18 **Avio-linija Beograd-Priština:**

Grenel na krilima pobe

20 **Opozicija, stanje stvari:**

Izborni imaginarijum

24 **Portret savremenika:**

Boško Obradović

28 **Srbija 2030 – koji je naš put:**

Obrazovanje kao ključni resurs budućnosti

36 **Lični stav:**

Rađanje u doba naučnog progressa

KULTURA

38 **Premijere: Mamu mu jebem**
ko je prvi počeo

40 **Pozorište:** Od tenzije do penzije

41 **Premijere:** Nečista krv, NP Vranje

42 **Filmologija:** Kako ekranizovati traum

44 **Knjige:** Ko drži dizgine, a ko će da izgine

45 **Provetranje:** Rokenrol i holesterol

SVET

46 **Bregzit: Pretposlednji čin**

51 **SAD:** Trgovinski sporazumi

MOZAIK

54 **Smrt Kobija Brajanta:**

Čovek koji je voleo igru

56 **Putopis:**

Prodaja uspomena

58 **Strip:** Poraz ne postoji

61 **Navigators:** Džeparenje telefona

62 **Vreme uživanja:** Zglobovi

Foto: tanja vali / tanjug

Braća mnogih političara na ovim prostorima imaju veoma važnu rolu u političkom i ekonomskom životu nacije. Jedan je onaj koji se, pod svetlom reflektora, bavi politikom i javnim poslovima, a drugi je – uglavnom u njegovoj senci – hrabro zakoračio u "čudesan svet privatluka", a poslovi mu, gle čuda, veoma dobro idu

NEDIM SEJDINOVIĆ

Bilo to za nekoga paradoksalno ili ne, i aduti i slabosti ove predstave samo podvlače činjenicu koju smo danas neretko skloni da zaboravimo ili bar potcenimo: dramski je tekst i dalje centralna polazna, prolazna i uvrnuta tačka mogućeg dobrog pozorišta

TEOFIL PANČIĆ

Zavladala je neobična tišina pred 31. januar, kada Britanija formalno okončava svoje četrdeset pet godina dugo članstvo u EU. U tišini užurbano rade i kalkulatori u Londonu i Briselu, jer drama još traje, završen je tek pretposlednji čin

MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: Milovan Milenković

O PROTESTIMA, N OPTUŽBAMA, CR U PODGORICI I BE

“Mi mu nijesmo mogli niti htjeli zabraniti dolazak. Bila je to bratska molba da se njegova posjeta odloži za neko bolje vrijeme. Za vrijeme u kome neće biti moguće zloupotребiti posjetu predsjednika Srbije i okrenuti je protiv SPC u Crnoj Gori i unutarnjeg zajedništva u Crnoj Gori. I danas mislimo da je naša molba bila na mjestu. Bili su to dani početka naših protesta. Naše autentične, duhovne i građanske pobune protiv pomenutog zakona. Dolazak predsjednika druge države među nezadovoljne ljude mogao se vrlo lako zloupotребiti kao njegov politički uticaj i interes, i kao njegovo pokroviteljstvo – što ne bi bila istina, i što bi naudilo duhu tih sabranja”

Litije i molebani povodom usvajanja spornog Zakona o slobodi veroispovesti u Crnoj Gori sve su brojnije. I dalje stižu slike hiljada ljudi po trgovima, bezbroj kišobrana i dece sa ikonama. Crnogorska vlast ne popušta, naprotiv.

Sve su oči ovih nedelja uprte u mitropolita crnogorsko-primorskog Amfilohija, na ono što će on reći i učiniti. Ovdašnji, prorežimski tabloidi, ali i pojedini predstavnici vlasti ne prestaju sa napadima na njega, kao eho onog napada koji je započeo predsednik Srbije Aleksandar Vučić u svom obraćanju početkom januara. Tamošnjoj vlasti je svakako trn u oku.

Sa mitropolitom Amfilohijem razgovaramo o tome šta se dogodilo i šta se događa u Crnoj Gori, o sekularizmu i ulozi

Crkve u društvu, o odsustvu dijaloga sa Vladom Crne Gore, o optužbama da sarađuje sa Milom Đukanovićem, o tome zašto je Eparhijski savet bio protiv toga da Aleksandar Vučić dođe u Crnu Goru, kao i o tome da li se kaje zbog nekih prejakih reči u prošlosti i da li bi danas nešto učinio drugačije.

“VREME”: Da li ste iznenađeni brojem ljudi koji su danas na trgovima i ulicama i koji podržavaju Crkvu?

MITROPOLIT AMFILOHIJE: Gospod sve čini novim, sve obnavlja i onaj ko vjeruje u Njega, ne bi trebalo da se iznenadi Njegovom silom, koja često djeluje kroz žive ljude. Ali baš onako ljudski gledano, u odnosu na neka zemaljska očekivanja i predviđanja, ovaj narod i njegova brojnost jesu iznenađenje za sve. Niko nije

NEUTEMELJENIM KVI, VLASTIMA BEOGRADU

Foto: Stevo Vasiljević

■ **“Smatram da je ljubav prema rodu nešto što je bogom dano i samo po sebi nije negativno. Isto tako i ljubav prema otadžbini, prema državi u kojoj čovjek živi, koju su stvarali njegovi preci. Samo treba paziti da to ne preraste u obožavanje, jer svako obožavanje zemaljskih stvari jeste okretanje od Boga ili protiv Boga”**

mogao da predvidi šta u ovom narodu – što bi Njegoš rekao – spava.

Slično se desilo i početkom devedesetih kad sam došao na tron cetinjskih mitropolita. Zatekao sam u Crnoj Gori svega dvadesetak sveštenika i puno zapuštenih i oskrnavljenih hramova. Ličilo je sve na bespovratno opustošenu Crkvu, na onu “gnusobu opustošenja” opisanu kod proroka Danila u Starom zavjetu. Ali tada sam se uvjerio da vjera u Boga može da razgrne – kako reče jedan stari sveštenik – “žar ispod pepela”. A taj žar, pak, koji tinja, nekad je nevidljiv ljudskom oku. Međutim, kad se on razgori, nastaje plamen najljepše vatre ljubavi između Boga i čovjeka i među ljudima.

I nama je izgledalo da sva ova priča sa antiustavnim zakonom prolazi neopaženo pred narodom koji je obremenjen egzistencijalnim brigama, koji je izgubio vjeru u zemaljsku pravdu i mogućnost da se do nje dođe. Tako je, naime, izgledalo. A opet, svjedoci smo bili, u bogoslužbenom životu naše Crkve ovdje u Crnoj Gori, da je narod željan svetinje i Božije blizine. I znali smo, mi u Crkvi, da je tih i takvih ljudi – mnogo.

I evo – pogledajte sada! Narod je izašao, ne toliko na poziv sveštenika, ni uprava parohija, koliko na Božiji glas u sebi, glas sopstvene savjesti. Taj glas ne mari za zemaljske podjele niti za neke prizemne interese. Taj glas odzvanja u našim dušama – a dolazi sa neba. To je jedan čudesni, duhovni čaktar, koji oko Gospoda, kao oko pravog pastira okuplja “gladne, žedne pravde, umorne” i čini ih bogonoscima, spremnim na žrtvu za pravdu i pravednost.

Iz Vlade Crne Gore se čulo nedavno da su, kako reče premijer

Duško Marković, “otvoreni za razgovore sa Mitropolijom crnogorsko-primorskom o zaključenju temeljnog ugovora, kad god za to pokaže spremnost”. Kako vidite ovu rečenicu, da li ona predstavlja poziv na dijalog?

To sve zvuči lijepo, ali je nedorečeno. Muke sa ovim zakonom su, između ostalog, nastale i zbog toga što nije bilo prave, civilizovane komunikacije države i Crkve. Nije bilo zvanične, institucionalne korespondencije. Nego gomila nekih medijskih objava i saopštenja. A pritom nismo bili u ravnopravnoj poziciji. Vlada je bila predlagač i imala je obavezu da inicira kontakt. Dakle, toga nije bilo – i sad strahujemo da ga neće u pravom smislu ni biti. U ovih par dana predsjednik i potpredsjednik Vlade obraćaju nam se preko medija, uopštenim pozivima na dijalog, koji je do sad bio monolog i poziv da prihvatimo “dijaloški” njihovo bezakonje iako dobro znaju da to tako ne ide.

Mi smo nezadovoljna strana, čiji su pozivi na istinski dijalog i dogovor prećutani i ignorisani. Strana čiji su amandmani odbijeni. Strana koja opravdano strahuje od zloupotrebe državne moći i vlasti.

Smatramo da sad nije vrijeme za priču o ugovoru, ukoliko ne prepoznamo spremnost Vlade da djeluje (znaju oni kako to sve može) protiv spornih djela teksta ovog i ovakvog zakona. Jer, pored ovakvog zakona, svaki ugovor, makar bio satkan i od najboljih pravnih formulacija, ne bi imao nikakvo pozitivno dejstvo na odnos Crkve i države.

Koliki je prostor za razgovor u ovom trenutku između Mitropolije i crno-

Foto: A. Andić

■ **“Odakle god (napadi) da dolaze – oni su lažni i nemaju nikakvog smisla. Takve stvari niti su u skladu sa prirodom Crkve kojoj sam posvetio cio svoj život, niti su u saglasnosti sa Ustavom Crne Gore – koju volim i poštujem kao svoju otadžbinu”**

■ **“U ovih par dana predsjednik i potpredsjednik Vlade obraćaju nam se preko medija, uopštenim pozivima na dijalog, koji je dosad bio monolog i poziv da prihvatimo ‘dijaloški’ njihovo bezakonje iako dobro znaju da to tako ne ide. Mi smo nezadovoljna strana, čiji su pozivi na istinski dijalog i dogovor prećutani i ignorisani. Strana čiji su amandmani odbijeni. Strana koja opravdano strahuje od zloupotrebe državne moći i vlasti”**

gorskih vlasti? Kako vidite rasplet trenutne krize?

Gdje ima dobre volje, biće i prostora za razgovor. Narod je na crnogorskim ulicama, i on je protiv ovoga zakona. Zato je jedini način da se ova kriza rasplesu – uklanjanje ovakvog zakonskog teksta! Poslije toga – sve može. Svaki dogovor.

Šta Vi mislite, zašto je uopšte usvojen Zakon, za koji se znalo da će izazvati nemire, i zašto sada?

Usvojen je zbog pohlepe nekih ljudi, i zbog njihovog osjećaja da je politička volja veća i jača od svih prethodno donijetih zakona. Kako od onih zakona koji su sami izglasali, tako, nažalost, i od onih Božijih. U pitanju je opijenost osjećajem neograničene vlasti. Osjećajem da ova vlast, iako sekularna i građanska, može, recimo, da osniva “crkvu”! Pa da onda, s obzirom da joj normalni propisi to nikad ne bi omogućili, ta ista vlast dođe na ideju da donese jedan zakon koji je u suprotnosti sa državnim Ustavom, sa ranije donijetim zakonima, sa međunarodnim standardima...

A kako je u pitanju vlast koja neometano vlada u kontinuitetu već tri decenije, suštinski nastavljajući ideologiju prethodne vlasti, vjerovatno im se učinilo da pred njihovim željama nema valjane granice. Zakon im je – da opet citiram Njegoša – ono “što im srce žudi”. A “što ne žudi” – u zakonu ne piše. E, upravo zato je odzvonilo sa neba ono zvono koje je vjernike izvelo na ulice. Vjernike – a istovremeno građane ove zemlje.

Kako biste danas opisali društvo u Crnoj Gori? Kako vidite ulogu Crkve u tom društvu?

Crnogorsko društvo iza sebe ima dugu istoriju duhovnosti i okrenutosti ka vrijednostima koje su uvijek bile iznad pukog zemaljskog preživljavanja. Mi smo potomci pisaca Miroslavljevog jevanđelja,

nasljednici slikara Proroka Ilije u Morači, štampara Oktoiha i Psaltira, prvih čitalaca *Gorskog vijenca* i *Luče mikrokozme*... A danas jesmo svedeni na prosto preživljavanje. To, nažalost, nije samo krivica nas samih, to je jedan opšti trend Evrope i čovječanstva. Samo, mi smo vjekovima bili svetionik ka nebu, baš ovdje sa Lovčena i Ostroga. Zato ta degradacija ovdje djeluje još teže i poraznije...

I upravo je uloga Crkve ne u tome da nas vraća u prošlost, nego da na nebeskim vrijednostima i vječnom ljudskom dostojanstvu gradi budućnost i motivaciju ovdašnjeg čovjeka. Kako je pjesnik ovih dana rekao za ove naše molitvene skupove: “Hiljade mladih ljudi je krenulo pješke prema nebu”!

To nije tek tako neka ideologija ili nešto što bi stvaralo iluziju ili nekakvu odsutnost za ovaj svijet. Ne! To je napor, onaj Bogom blagosloveni, da se ovaj život osoli, da mu se da vječni smisao i usmjerenje. On će tada i takav biti plodonosan u ovome vijeku, a vječno živ u budućem.

E vidite, to ovi naši vlastodršci, zatrovani opakom bolešću – brozomom, ne razumiju i misle da se te luke iz kojih se isplovjava u Nebesko carstvo, te naše svetinje, mogu pretvoriti u štandove za sticanje ovozemaljskog blaga...

Protesti koje organizuje Crkva zaista prolaze mirno, nastupi crkvenih velikodostojnika su odmereni i smireni, i to je nešto što je veoma važno u ovom trenutku. Moram da Vas pitam, smatrate li da su neke Vaše ranije izjave i nastupi trebalo da budu više u tom tonu... Odnosno – verujem da nisam prva koja Vas to pita – kajete li se zbog nekih prejakih reči? Da li biste nešto učinili drugačije?

Sa jedne strane, slava Bogu za sve. A opet, sa druge strane, svjestan sam da je moglo biti i bolje. E to, gdje je moglo i trebalo biti bolje, naravno, kao hrišćanin i grešan čovjek – pripisujem svojim slabostima. Samo, nije hrišćanski vraćati se unazad i raspravljati što je moglo i kako je moglo biti. Sveti apostol Pavle kaže: “Ono što je za mnom zaboravljam, trčim za onim što je preda mnom!”

Zato, sve ono što je urađeno ili rečeno prejako, neka Bog oprost i neka mi niko ne zamjeri. U revnosti za Dom božiji ponekad se iz čovjeka izlije plamen koji ni sam ne može da kontroliše. Nije ovo pravdanje. Svjestan sam svojih grešaka. Za neke prejake riječi sam, ne jednom, zamolio oproštaj od ljudi i svih koji su se našli pogođeni i uvrijeđeni njima. I sad to ponavljam. Vjerujem da Gospod sve vidi i da će sve naše propuste nadomjestiti, a ja ću, koliko bude do mene, vrijeme koje je preda mnom iskoristiti da se pred božijim oltarom pokajem prizivajući i sve druge na pokajanje, u skladu sa Hristovim pozivom: “Pokajte se, jer se približilo Carstvo nebesko”.

Zašto ste smatrali (vi kao Eparhijski savet, ali i Vi lično) da nije dobro da Aleksandar Vučić dođe na Badnji dan u Crnu Goru? Sudeći po govoru, deluje da mu je ta sugestija veoma teško pala.

Nema razloga da mu takva sugestija predstavlja teškoću. Mi mu nijesmo mogli niti htjeti zabraniti dolazak. Bila je to bratska molba da se njegova posjeta odloži za neko bolje vrijeme. Za vrijeme u kome neće biti moguće zloupotrebiti posjetu predsjednika Srbije i okrenuti je protiv SPC u Crnoj Gori i unutarnjeg zajedništva u Crnoj Gori. I danas mislimo da je naša molba bila na mjestu.

■ **“Sve ono što je urađeno ili rečeno prejako, neka Bog oprosti i neka mi niko ne zamjeri. U revnosti za Dom božiji ponekad se iz čovjeka izlije plamen koji ni sam ne može da kontroliše. Nije ovo pravdanje. Svjestan sam svojih grešaka. Za neke prejake riječi sam, ne jednom, zamolio oprostaj od ljudi i svih koji su se našli pogođeni i uvrijeđeni njima. I sad to ponavljam”**

Bili su to dani početka naših protesta. Naše autentične, duhovne i građanske pobune protiv pomenutog zakona. Dolazak predsjednika druge države među nezadovoljne ljude mogao se vrlo lako zloupotrijebiti kao njegov politički uticaj i interes, i kao njegovo pokroviteljstvo – što ne bi bila istina i što bi naudilo duhu tih sabiranja. Na drugoj strani, smatramo da bi sve ono što predstavlja legitimni interes države Srbije – u smislu brige o duhovnoj i kulturnoj baštini srpskog naroda u regionu, kao i o očuvanju identiteta Srba izvan Srbije – trebalo i moglo da se rješava u državničkim aktivnostima predsjednika Srbije, a ne kroz njegove neformalne posjete.

Na meti ste ovdašnjih prorežimskih tabloida koji kažu, ne znam ni da li to uopšte čitate, ali uglavnom da pravite Crkvu sa Milom Đukanović itd... Otkuda dolaze ti napadi?

Otkud god da dolaze – oni su lažni i nemaju nikakvog smisla. Takve stvari niti su u skladu sa prirodom Crkve kojoj sam posvetio cio svoj život, niti su u saglasnosti sa Ustavom Crne Gore – koju volim i poštujem kao svoju otadžbinu. Bilo bi van pameti da radim na nečemu što bi

naudilo i Crkvi i Crnoj Gori i što bi mi oduzelo hrišćanski i ljudski obraz.

Kako vidite odnos države i Crkve u ovom dugom periodu nakon pada komunizma, i u Srbiji i u Crnoj Gori? Šta smo sve prošli u prethodnih trideset godina?

Više puta sam iznio svoj lični stav da je očigledno prošla konstantinovska era u istoriji Crkve. Ta era je bila vrijeme težnje, obostrane, i državne i crkvene, da se izgradi neka simfonija, neka međusobna povezanost, pa rekao bih i uslovljenost života, djelovanja i napretka Crkve i države. I Bog je dao da u tom trajanju, dužem od 1000 godina, imamo i plodove takve misije. Crkvene misije poduprte državom i države oplemenjene Crkvom. Ali, to vrijeme je iza nas. Krvave ateističke revolucije 19. i 20. vijeka, sekularizacija nekada hrišćanskog Zapada, učinile su, po mom mišljenju, kraj takvim idealima i vratile nas u vrijeme prirodne, suštinske odvojenosti političkog i duhovnog života, Crkve i države, naravno uz ostvarivanje uzajamnosti i saradnje, u brizi o ljudskom zajedništvu.

U prethodnih trideset godina smo prošli i buđenje crkvenog života i evoci-

ranje uspomena na te ideale naše srednjovjekovne prošlosti, ali smo se, mislim, susreli sa božijom voljom, da se od nas traži sekularni odnos. Odnos odvojenosti, neuslovljenosti – a opet saradnje i uvažavanja.

Koji je za Vas, u savremenosti, dobar odnos nacije i Crkve koji ne bi podri- vao hrišćanski univerzalizam?

Pa, upravo ova sekularnost o kojoj sam prethodno govorio.... To je model koji je u biću Crkve, a koji istovremeno odgovara i građanskoj demokratiji, na koju se sve vlasti ovoga svijeta pozivaju.

U 19. vijeku imali smo temu “etnofiletizma” kao jednog zastranjenja koje je narodnu, krvnu, rodnu pripadnost stavljalo u istu ravan ili čak iznad one pripadnosti Crkvi božijoj, kao jedinstvenom narodu božjem, sastavljenom od svih nacija i zemaljskih naroda. Tokom 20. vijeka pojavio se “nacionalizam” kao svojevrsno obožavanje biološke nacije i države. Nacionalizam te vrste se u svojim ekstremnim varijantama klanja državi kao nekom “idolu” ili “božanstvu”, proglašavajući sebe za jedinu vrijednost.

Smatram da je ljubav prema rodu nešto što je Bogom dano i samo po sebi nije negativno. Isto tako i ljubav prema otadžbini, prema državi u kojoj čovjek živi, koju su stvarali njegovi preci. Samo treba paziti da to ne preraste u obožavanje, jer svako obožavanje zemaljskih stvari jeste okretanje od Boga ili protiv Boga i odricanje od jedinstvenog naroda božjeg, u koji je Hristos prizvao sve ljude i sve zemaljske narode “da budu jedno”, kao što je On u Ocu i Otac u Njemu.

A to je drevna muka i dilema koju je još u vrijeme Starog zavjeta imao prorok Samuilo kada se kolebao da li da pomaže Izrailju prvoga cara Saula. On tamo otvoreno kaže – parafriziram biblijski tekst – “ako vam pomažem cara, i ako stvorite državu, vi ćete tada zaboraviti na Boga”. Iz ovih i sličnih, brojnih drugih primjera izvlačim zaključak da će sekularizam, kao jasna odvojenost Crkve i nacije (države) – gajiti odnos koji će čuvati obje u međusobnom poštovanju, ali bez mijesanja i preplitanja koje bi ugrozilo jedinačnu i svenarodnu odanost Gospodu Bogu i Njegovom prizvanju svih zemaljskih naroda.

¶

JELENA JORGAČEVIĆ

O bezrazložnoj panici

Pre nekoliko dana stigla je vest da se državna delegacija Severne Makedonije susrela sa patrijarhom Vartolomejom. Koji su koraci naše Crkve po tom pitanju?

Ne bi trebalo takvim susretima davati značaj koji oni nemaju. Vaseljenski patrijarh je adresa koja može i treba da primi svakoga na razgovor, ali je istovremeno on onaj prvojerarh prvoprestolne Crkve koji je više puta potvrdio da nema namjeru da remeti jedinstvo naše pomjesne Crkve i kanonski poredak Srpske pravoslavne crkve. Treba ostati u toj ljubavi i u tom uvjerenju, i na njima graditi međusobne saborne odnose, a ne da nas od svakog susreta i razgovora hvata panika i nepovjerenje.

Ne gubite **vreme.**
Čitajte ono što je bitno.

www.vreme.com

Foto: Imre Sabo

Foto: Aleksandar Dimitrijevic

Čuvari porodičnog blaga

Braća mnogih političara na ovim prostorima imaju veoma važnu rol u političkom i ekonomskom životu nacije. Jedan je onaj koji se, pod svetlom reflektora, bavi politikom i javnim poslovima, a drugi je – uglavnom u njegovoj senci – hrabro zakoračio u “čudesan svet privatluka”, a poslovi mu, gle čuda, veoma dobro idu

Čak i čovek koji sasvim površno prati političke prilike na Balkanu može uvideti brojne sličnosti između načina na koji se vrši vlast u državama tzv. regiona. Kao da postoji neko – a nije isključeno i da postoji – ko prodaje franšize za uspostavljanje autoritarne vlasti kroz kontrolu medija i ekonomskih tokova, te rasturanje institucija, “raspamećivanje” građana i saradnju sa kriminalnim miljeom. Kao da postoji neko ko je dobro “prostudirao” mentalitetske prilike na ovim prostorima pa prodaje savete i modele kako da pristupite građanima i dobijete njihovu snažnu podršku i ako im godinama veoma uspešno zagorčavate život, držeći ih na rubu egzistencije. Neko ko zna kako da dobijete izbore premda iz zemlje glavom bez obzira beži svako kome se za to ukaže prilika, među kojima su i deca vaših fanova i glasača. I dok drugima rasturate porodice, dotle o vašoj vodite i te kako računa: rodbina političara je zbrinuta, ali i ne samo to – ona veoma često aktivno učestvuje u njihovim poslovima. Ipak je stepen lojalnosti i poverenja unutar rodbine najveći, znali su to i kumovi američkih mafijaških grupacija.

I dok čekamo da se fenomen uloge porodice i patrijarhalnih odnosa u ovdaš-

njim političkim procesima izuči i napišu sociološko-antropološke studije na tu temu, pozabavimo se jednim segmentom ove priče – braćom u balkanskoj politici. Termin “burazerska politika” nekada je upotrebljavan kao metafora, ali od početka devedesetih naovamo on ima i bukvalno značenje: braća mnogih političara na ovim prostorima imaju veoma važnu rol u političkom i ekonomskom životu nacije. Za razliku od onih, drugosvetskih ratnih vremena, kada je jedan brat odlazio u četnike a drugi u partizane, sada su se oba brata opredelila da učestvuju u istoj formaciji, s tim što je jedan onaj koji se, pod svetlom reflektora, bavi politikom i javnim poslovima, a drugi je – uglavnom u njegovoj senci – hrabro zakoračio u “čudesan svet privatluka”, a poslovi mu, gle čuda, veoma dobro idu. Dok se prvi brat “žrtvuje”, rizikujući da mu se kad-tad politika obje o glavu, drugi, u tišini biznisa svoga, finansijski brine o porodici, stvarajući kapital koji će biti dostatan za nekoliko narednih generacija. U okviru svojih poslova drugi brat može imati i veoma važnu ulogu u kontroli ukupnih privrednih tokova, u fazonu – da se slučajno neko u državi ne obogati a da ne da koji dinar za porodicu i stranku. Znajući da krimi-

nalne grupe i te kako imaju uticaj na političke prilike, drugi brat ponekad ima zadatak i da održava aktivnu komunikaciju sa njima, pa i da ih stavi pod kontrolu. Naravno da svi slučajevi nisu identični, ali je jedno sigurno: dobar deo snage pojedinih političara na ovim prostorima nalazi se u “aktivizmu” njihove braće.

Cinično govoreći, dobri odnosi među burazerima na Balkanu su deo ukupnog civilizacijskog napretka. Setimo se, naime, da su nekad braća, boreći se za vlast, jedan drugome radili o glavi, dok se danas međusobno paze i podržavaju, kao – što bi narod rekao – zadružni konji. Setimo se legende o Kainu i Avelju, koja se može čitati i kao slika i prilika međuljudskih odnosa u davna, pradačna vremena. Kain se, naime, jako nervirao zbog toga što je njegov mlađi brat Avelj miljenik Boga, pa se razljutio i u šetnji ga mučki ubio. Na ovim, ali ne samo na ovim prostorima, braća su se ozbiljno borila za presto. Bilo je tu ubistava, oslepljivanja, a jedna legenda kaže da je Stefan Dečanski od lobanje svog brata Konstantina napravio pehar nakon borbe za preimućstvo. Iako taj film po svedecima sudeći nećemo gledati, bio bi zaista zanimljiv scenario po kojem bi recimo Andrej Vučić odlučio da otme vlast od bra-

Foto: Tanja Valiĉ/ Tanjug

Foto: Zoran Đurić

NAJPOZNATIJA SRPSKA BRAĆA:

**Slobodan i Borislav Milošević,
Aleksandar i Andrej Vučić (levo)**

ta Aleksandra, ili Aleksandar Đukanović od brata Mila.

**OD BORISLAVA I SLOBODANA DO
ANDREJA I ALEKSANDRA**

Priča o braći u modernoj srpskoj politici svakako ne počinje od današnjeg vladajućeg burazerskog para Aleksandar–Andrej. Neki su verovatno zaboravili da je važnu a potcenjenu ulogu u usponu na vlast i kreiranju ukupne politike Slobodana Miloševića imao njegov stariji brat Borislav, koji je, između ostalog, bio i ambasador SRJ u Moskvi. Podsetimo da je Borislav, koji je preminuo 2013. godine, bio uspešan diplomata i pre nego što je Sloba krenuo da brutalno otima političku moć i brani vaskoliko srpstvo. Njegova “impresivna” karijera u potpunosti je vezana za Sovjetski Savez, odnosno Rusiju, a šušalo se i da je istaknuti agent KGB-a. U svakom slučaju, bio je čovek od velikog dugogodišnjeg dvodržavnog poverenja, o čemu svedoči i činjenica da je bio prevodilac tokom osetljivih pregovora između Tita i Brežnjeva. Diplomacija i biznis idu zajedno, pa je Borislav, ne samo uz pomoć brata Slobodana, zaradio brdo para u spoljnotrgovinskim i “savetodavnim” poslovima. Naravno da mu je biznis procvetao tokom devedesetih, a bio je, kako kažu, zadužen i za velike porodične poslove i skladištenje porodičnih para za “crne dane”, koji su usledili nakon Petog oktobra, kada je deo porodice Milošević zbrisao u Rusiju.

I kada je Sloba bio na vrhuncu moći, poznavao prilika kažu da je nad njim bdila snažna očinska figura starijeg brata, čije je savete bespogovorno slušao. Borislav je bio blizak prijatelj sa Jevgenijem Primakovom, bivšim predsednikom ruske vlade. Izvori “Vremena” tvrde da “ušteđene” porodične pare u Rusiji, koje su delom dobro investirane, mogu Slobinom sinu Marku i njegovim potomcima omogućiti lagan život “na mnogaja ljeta”. Treba reći da je Borislav samo jedno od imena prilično brojne srpske diplomatsko-spoljnotrgovinske “emigracije” koja se tokom devedesetih u Rusiji (ali i drugim državama nastalim iz bivšeg SSSR), a na krhotinama SFRJ-ove zaostavštine, enormno obogatila. Navodno im je u tome upravo Borislav mnogo pomogao.

Drugi veliki brat srpske političke scene svakako je biznismen Rodoljub Drašković, brat nekada veoma uticajnog političara i čitanog književnika Vuka Draškovića. Iako je Vuk nekada bio neuporedivo poznatiji od svog brata, koji je tokom devedesetih uspešno i u tišini razvijao svoj biznis, čini se da se situacija u međuvremenu promenila. Dok političar Vuk u tami vlasti samuje i piše knjige, dotle Rodoljub u mejnstrim javnosti, pogotovo onoj bosansko-hercegovačkoj, sija punim sjajem, pokazujući svoj raskošni talenat za kič svake vrste. Rodoljub, koji – kako kažu – danas zapošljava 10.000 radnika na 42 lokacije u šest država (vlasnik, između ostalog, poslovnog sistema Swisslion Takovo), dobar deo poslova premestio je u Hercegovinu, gde je nedavno proglašen i za “hercegovačkog kneza”. U Trebinju je ovaj “najveći

**NAJPOZNATIJA CRNOGORSKA BRAĆA:
Milo i Aco Đukanović**

hercegovački privrednik” sagradio i velelepni dvorac i prateći kompleks, a snimio je i pesmu u duetu sa Oliverom Mandićem, koja je bila veoma “popularna” među ljudima koji vole bizarije.

Braća Vuk i Rodoljub tvrdili su da se njihova dva posla nikada i nigde ne susreću, u šta je generalno veoma teško poverovati s obzirom na činjenicu da su politika i biznis na ovim prostorima neraskidivo povezani.

Za Aleksandra i Andreja Vučića može se reći da su dva najuspešnija navijača u bogatoj političko-navijačkoj istoriji Srbije. Oni se nikada svoje navijačke prošlosti nisu ni stideli, a stariji brat Aleksandar je javno priznao da je učestvovao u navijačkim tučama. Andrej je jedno vreme bio najbolje čuvana tajna srpske političke scene, ali se mora reći da je u međuvremenu postao prava zvezda i da nema čoveka u zemlji, pa čak ni u regionu, koji nije čuo za njega i njegove razgranate poslove. Iako sveprisutnost Andreja u biznisu Srbije ponekad – u tračevima – zadojba mitske, nestvarne dimenzije, postoji bezbroj dokaza da se Andrej uspešno bavi onom sivom zonom u kojoj se sprežu biznis, kriminal i politika. I gde je uloga paravojnih navijačkih grupa i te kako bitna.

Prvi put su reflektori javnosti usmereni na Andreja onomad kada se u medijima pojavila vest da je on vlasnik firme Asomakum, koja je bila u blokadi i navodno služila za pranje novca. Andrej se branio da je neko falsifikovao njegovu ličnu kartu i osnovao firmu na njegovo ime.

Ta "odbrana" je postala dugogodišnji predmet sprdnje u Srbiji. Podsetimo da je ova firma uspjela za samo nekoliko meseci da uđe u blokadu u iznosu od čak 22 miliona dinara. U žižu javnosti Andrej ponovo dopjeva 2014. godine, nakon što su njega i brata Siniše Malog pretukli pripadnici Žandarmerije tokom Parade ponosa. Tada su u javnosti počele da se pojavljuju opširnije priče o odnosima između Aleksandra i Andreja. A i A su opisivani kao "nerazdvojni", kao i da su jedan drugome "slaba tačka". Nešto manje u javnosti se pisalo o "čudnovatim" odnosima porodice Vučić i porodice Mali.

VOJVODA OD VOJVODINE, MILO I ACO

Navodno je Andrej u međuvremenu postao "vojvoda od Vojvodine", odnosno poznavao prilika kažu da mu je Pokrajina dodeljena na upravljanje. Iako su njegovi dometi navodno mnogo širi, u Vojvodini se on, zajedno sa Zvonkom Veselinovićem, nalazi – kako kažu – na čelu paralelne strukture koja se bavi raspodelom javnih i javno-privatnih dobara i usmeravanjem prikupljenih sredstava. Njegovo ime se pojavljuje ne samo u kontekstu velikih graditeljsko-poslovnih poduhvata već i u kontekstu izbora – upravo je on, vele, zadužen za izborni inženjering. Poznavao podzemnih tokova u zemlji Srbiji kažu da tamo gde se Andrej pojavi – trava više ne raste ali SNS ubedljivo dobija izbore. Neki izvori opet vele da su klanovi u Srpskoj naprednoj stranci međusobno zakrvljeni i da se uskoro mogu očekivati i žestoki međusobni obračuni, a da jedan od tih klanova upravo predvodi brat predsednika.

Zapravo, prvi put je do tada potpuno anonimnog Andreja, doduše ne poimenice, u javnosti spomenuo – sada već davne 2008. godine – njegov brat Aleksandar, kada su ga novinari pitali, nakon što je napustio Srpsku radikalnu stranku, od čega će živeti. Vučić stariji je rekao da ne treba niko da brine za njegovu egzistenciju, da će se baviti "berzanskim poslovima" i pomagati bratu u "vođenju firme". Do danas nije razjašnjeno koju firmu ili firme je njegov brat vodio i čime su se one bavile.

Poslovno-politički odnos između Aleksandra i Andreja Vučića – reći će politički analitičari – u velikoj meri podseća na neraskidivu vezu koju su izgradili Milo Đukanović i njegov mlađi brat Aco. Aleksandar Đukanović se smatra jednim od najbo-

gatijih i najmoćnijih ljudi ne samo u Crnoj Gori. On je, tokom mladih dana, pozeleo da se bavi politikom, ali ju je vrlo brzo napustio i posvetio se biznisu. Naravno da njegov poslovni uspon korespondira sa višedecenijskim usponom Mila Đukanovića, a neki kažu da je tajna Milovog dugotrajnog vladanja ne samo u njegovoj neupitnoj političkoj inteligenciji i snalažljivosti već i u bratu Acu, koji obavlja one veoma važne, ako ne i najvažnije, "pozadinske" poslove. Aco Đukanović je jednom izjavio da je nekada "kopao kanale i istovarao vagone". "Radio sam to, pa kad su me zbolela leđa, onda sam počeo da mislim", rekao je on.

Odavno je već Međunarodni konzorcijum istraživačkih novinara utvrdio da se bogatstvo Aca Đukanovića meri stotinama miliona dolara, a još pre desetak godina britanski "Independent" stavio je Mila Đukanovića među najbogatije svetske lidere. Inače, i sin Mila Đukanovića okusio je slasti "privatluka", kao i njegova sestra, advokatica Ana Kolarević, koja navodno takođe raspolaže milionskim svotama novca.

Predsednica podgoričkog Centra za istraživačko novinarstvo Milka Tadić-Mijović kaže da su prirode režima u Crnoj Gori i u Srbiji veoma slične. Ona u razgovoru za "Vreme" ističe da veze između Vučića i Đukanovića potiču od "onog sudbinosnog sastanka" Vučića i Stanka Subotića Caneta u pariskom hotelu Ric koji je ugovorio lično Milo Đukanović.

"Kada je kasnije došao na vlast, Vučić je samo preuzeo Đukanovićev sistem upravljanja državom. Na čelu obe države su autoritarni predsednici, koji kontrolišu sve tri grane vlasti – parlament, vladu i pravosuđe. To su ljudi bez ideologije, koji nekad izigravaju Evropljane, nekad primitivne nacionaliste. A oba su i u Crnoj Gori i u Srbiji ustoličili takozvani burazerski kapitalizam, u kojem pored prijatelja i odanih biznismena, resurse kontrolišu i preuzimaju i najbliži članovi porodice, kao recimo u Azerbejdžanu i Turkmenistanu", kaže Tadić-Mijović.

Ona smatra da je uloga Andreja Vučića u Srbiji danas slična roli koju je imao na početku Milove dugogodišnje vlasti – Aco Đukanović. "Zvanično, devedesetih, mlađi Đukanović nije imao ništa, ali je kontrolisao mnoge ključne tokove novca, posebno one iz sive zone, ali i druge unosne po-

slove. U poslednjim decenijama mlađi je Đukanović legalizovao novac iz švajcerskih devedesetih i tome dodao još mnogo – preuzimajući državne banke i nekretnosti u sumnjivim privatizacijama. Sada je, zahvaljujući baš toj legalizaciji, Đukanović među najbogatijim vladalcima na svetu, a setićete se da je na vlast došao u sintetičkom džemperu i pohabanim cipelama. Na vama je u Srbiji da vidite ide li Vučić istim putem i koliko mu brat u tome pomaže", smatra ona.

Tadić-Mijović upozorava da je Aco bio važan za preuzimanje društvenog bogatstva i legalizaciju sumnjivog novca, koje se "sli- lo ne samo u ruke prve porodice, već i njihovih kumova i prijatelja". "U takvom sistemu u kojem nesmenjivi vođa, njegov brat, sestra i prijatelji upravljaju tokovima novca, poseduju ogromno bogatstvo i monopol, gotovo da je nemoguće organizovati slobodne izbore. Jer tamo gde nema slobodnog tržišta, nema ni slobodnih izbora. Aco je samo šraf u takvom sistemu, jedan od čuvara porodičnog blaga, preko njegove banke posluju sva ministarstva, ali i klanovi poput Šarićevog", kaže Milka Tadić-Mijović.

OSTALA BALKANSKA BRAĆA

Mali je ovo prostor da se nabroje sva braća u balkanskoj politici, a posebno je mali da bi se izlistale sve familijarne veze. Čak se ponekad učini da bismo iscrpeli našu političku stvarnost, objasnili sve političke procese i najlakše pojasnili kako se i zašto ovde ulazi u politiku i u njoj opstaje tako dugo – kada bismo nabrojali ko sve kome na ovim prostorima dođe brat, sestra, kum, pašenog, svastika ili zet. Nažalost, to nije samo specijalitet politike. Ne potizam je kanda jedna od ključnih reči u regionu i zalag naše propasti.

Podsetimo, međutim, još na neku visokopozicioniranu braću. Recimo, mlađi brat donedavnog premijera Kosova Ramuša Haradinaja, Daut, takođe je izuzetno važno ime u kosovskoj politici. Daut se smatra za najbližeg Ramušovog saradnika, koji se takođe nesmetano kreće u kriminalnim i političkim krugovima. Kao istaknuti borac OVK, Daut je tokom rata na Kosovu teško ranjen i ostao je bez dela jedne ruke, zbog čega je dobio nadimak – Obogaljeni. Da li je Ramuš lošiji političar od Mila i Vučića, ili je Daut manje uspešan nego Aco i Andrej, ili su pak kosovski bi-

rači zreliji nego oni u Srbiji i Crnoj Gori – tek Ramuš je izgubio izbore i u julu prošle godine podneo ostavku na mesto premijera, na koje je, uzgred budi rečeno, izabran i glasovima Srpske liste. Možda se tajna krije i u tome što međunarodni faktor ima jači uticaj na Kosovu nego u zemljama kojima vladaju Vučići i Đukanovići. Nekada ćemo, uzgred budi rečeno, valjda saznati kakvi su sve odnosi, poslovni i kriminalni, izgrađeni između vlasti i paralelnih struktura moći Srbije, Crne Gore i Kosova.

U Makedoniji je, nedavno, brat premijera Zorana Zaeva Vice Zaev tužio potpredsednika opozicionog VMRO DPMNE Aleksandra Nikoloskog za uvredu i klevetu, zbog toga što je ovaj u jednom televizijskom intervju rekao da porodica Zaev, među kojom je posebno apostrofirao Vica, dobija sve glavne poslove u državi. Vice Zaev je takođe biznismen, a pre nekoliko dana italijanski list "Verita" je objavio da u dokumentaciji Tužilaštva za organizovani kriminal u Skoplju postoje delovi snimljenih razgovora makedonskog premijera i njegovog brata, u kojem njih dogovaraju kupovinu glasova pred izbore 2014. godine. Zoran Zaev je to oštro demantovao, tvrdeći da su optužbe besmislene, jer se navodni razgovor desio kada je VMRO DPMNE bio na vlasti. Zaev ističe da bi te snimke, da oni odista postoje, VMRO DPMNE i te kako iskoristio u predizborno vreme. Inače, "Verita" nije ugledan list, pa svakako njegovo pisanje treba uzeti sa rezervom. On je blizak krajnjoj desnici i povezuju ga sa bivšim ministrom unutrašnjih poslova Italije i liderom ultradesničarske partije Liga Mateom Salvijem.

Pojedini portali u regionu su i brata bivše hrvatske predsednice Kolinde Gra-

bar Kitarović, Branka Grabara, takođe biznismena, dovodili u vezu sa sumnjivim poslovanjem nekretninama. Od toga se međutim nikada nije napravila ozbiljnija afera. Iako je Hrvatska već dugo članica Evropske unije, daleko od toga da je nepotizam u ovoj zemlji iskorenjen. Recimo, 2018. godine opoziciona Socijaldemokratska partija optužila je vladajuću Hrvatsku demokratsku zajednicu zbog zapošljavanja braće ministara (i brata supruge premijera Plenkovića) u državnoj službi.

"NIJE DOVOLJNO KONTROLISATI DRŽAVNI APARAT"

Komentarišući za "Vreme" bratske i porodične veze u balkanskoj politici, profesor na londonskom univerzitetu UCL, sociolog Erik Gordi ukazuje da su one posledica činjenice da su ovdašnje "političke sisteme zarobile političke stranke". Po Gordiju, poznavao balkanskih prilika, skoro u svim zemljama regiona postoji "osoba u centru sistema koja drži vlast i trudi se da je monopolizuje tako što čini ustupke operativcima na lokalnom nivou u zamenu za njihove glasove ili drugi oblik podrške". On ukazuje da za upravljanje tako uspostavljenim sistemom nije dovoljno samo kontrolisati državni aparat i javna preduzeća, kako je to bilo u periodu komunizma, već je potrebno pod kontrolu staviti i privatni sektor.

"Nije dovoljno kontrolisati samo državni aparat, već sve mehanizme kroz koje građani mogu steći bilo koju vrstu ekonomskog dobitka. Jedini neprihvatljivi metod ostvarivanja ovog cilja je da osoba u centru vladajuće grupe bude sama vlasnik svih tih dobara, pa se za to angažuju članovi porodice i drugi bliski ljudi", kaže Gordi. On dodaje da su sistemi tako

uspostavljeni da su građanima, da zadovolje svoje potrebe, važnije veze sa neformalnim centrima moći nego sa institucijama sistema. Paralelni sistem, po Gordiju, postaje mnogo važniji nego formalni, a građani postaju izuzetno zavisni od političkih moćnika, odnosno ljudi koji nisu na javnim funkcijama ali su nezvanično povezani sa njima.

Milka Tadić-Mijović ističe da na prostoru Balkana nikada nije izvršena suštinska demokratska tradicija i da su "institucije zarobljene, mediji uništeni, ne vladaju zakoni tržišta već monopoli auto-krata". "Zato ovde ne stižu profit oni koji nude konkurentnije i kvalitetnije, već političke elite i oni koji su im bliski. Zato ova društva i propadaju, a svi koji nešto znaju i vrede beže glavom bez obzira. Pametna i vredna deca vide da ovde nemaju šta da rade, neće da troše svoje živote na bitke sa vetrenjačama, kao što smo ih mi spiskali", kaže ona.

Kulturološkinja Aleksandra Đurić Bosnić kaže da su "bratski odnosi" u balkanskoj politici deo tradicionalne patrijarhalne matrice, prema kojoj su porodične i krvne veze garant lojalnosti i uspešnih poduhvata. "U navedenim slučajevima u fokusu su politička i poslovna polja, sa očiglednom namerom da se najvažnije odluke donose u krugu porodice. Možda to nije formalno nezakonito, ali je svakako mimo prakse modernih evropskih društava", kaže Đurić Bosnić za "Vreme".

Za kraj teksta, prisetimo se jednog prastarog vica. Elem, opljačkala dva brata banku i dogovore se tako da svako uzme po jednu vreću i nestane u nepoznatom pravcu, kako bi policiji što bolje zametnuli trag. Dogovorili su se takođe da se nađu tek za dve godine na određenom mestu. Uglavnom, susretnu se oni i jedan brat upita drugoga: "Šta je bilo u tvojoj vreći?", a ovaj odgovara: "Okolo pola miliona evra, kupio sam kuću, auto... A u tvojoj?" "Ma puna vreća računa. Nije lako, ali plaćam pomalo, koliko stignem!"

Da li će se neko od balkanskih bratstava tako završiti, da će jedan brat platiti račune i za svoja i za bratovljeva nepočinstva? Recimo, da li će Aleksandar Vučić platiti ne samo račune koje je on napravio već i ove koje produkuje njegov brat sa svojom opasnom ekipom?

◀ NEDIM SEJDINOVIĆ

Izgleda da ćemo u Strazbur

Kako je okončan jedan od najkontroverznijih slučajeva pred srpskim pravosuđem konačnom presudom Apelacionog suda i zašto su žandarmi tukli Andreja Vučića i Predraga Malog

Za sada sve ide kako treba za Andreja Vučića. Usred "afere Jovanjica" u kojoj je on označen kao osoba povezana sa vlasnikom najveće otkrivene plantaže marihuane na Balkanu, jedan veliki slučaj u koji je brat Aleksandra Vučića bio uključen okončan je u srpskom sudu.

Presudom od 19. decembra 2019. godine završen je postupak u kome su osuđeni pripadnici MUP-a Srbije, tačnije, žandarmi iz niške brigade – Predrag Mitrović, Slavko Stojanović, Dragan Savić, Dalibor Đorđević, Zlatko Gigić, Boban Lekić i Mitar Milosavljević – za krivično delo napad na vojno lice u vršenju vojne službe i zlostavljanje i mučenje u saizvršilaštvu. Tako je stavljena tačka na " aferu prebijanja na Paradi ponosa", koja je trajala još od septembra 2014. godine i koja je na scenu prvi put izvela mlađeg brata iz porodice Vučić.

Žandarmi, svi odreda dugogodišnji nagrađivani policajci, osuđeni su na osam meseci zatvora uslovno: kazna neće biti izvršena ako delo ne bude ponovljeno u naredne tri godine.

Dok zaposleni u Apelacionom sudu u Beogradu pakuju dokumentaciju ovog slučaja u arhivu, žandarmima ostaje da pokriju troškove suđenja i da vide na koji način mogu dalje da se bore jer ih ova-

kva presuda izbacuje sa posla i smanjuje mogućnost da rade na nekom drugom mestu za koje su osposobljeni. Njima je ostalo da pravdu zatraže pred sudom u Strazburu jer bi iz odluke ovdašnjeg suda moglo da se zaključi da im pravosuđe u Srbiji nije omogućilo fer postupak i nije na pravi način utvrdilo sve činjenice u postupku.

Žandarmi nisu zadovoljni presudom donetom pet godina nakon incidenta koji su svi mogli da vide na televiziji više puta i u kome je sve izgledalo potpuno jasno. Postupak je pokazao da je pravda ponekad nedostupna. Kada se uporede prva i druga odluka Apelacionog suda, čini se kao da dva sudska veća nisu gledala isti predmet. Sudija koji potpisuje konačnu odluku, tužilac u postupku i veštak medicinske struke – jesu osobe za koje se vezuju neke kontroverzne odluke, što dalje budi sumnju u ispravnost finalne presude.

Na kraju, ispada da je jedino bio u pravu Aleksandar Vučić, koji je istog dana kad se incident dogodio pričao kako je njegov brat napadnut i prebijen samo zato što je njegov brat. Policajci koji su bili angažovani da štite prilaze centru grada dok se dešavala Parada ponosa nisu taj posao radili kako treba, nego su sprečavali vojna lica u obavljanju posla.

KO SE TOGA JOŠ SEĆA

Da nije bilo ovog postupka u Višem sudu u Beogradu, teško da bi se iko u Srbiji setio šta se dešavalo krajem septembra 2014. godine u Beogradu. U to vreme, predsednik vlade je Aleksandar Vučić, Srbija je "izlazila" iz prolećnih poplava i spremala se za "fiskalnu konsolidaciju" koja je podrazumevala oštre mere štednje.

Vučiću je bilo neobično važno da partnerima sa zapada dokaže da je demokrata, da je čovek koji ceni različitost i koji brani slobode, pa je učinio sve što je mogao da spreči neredne huliganskih i desničarskih grupa tokom Parade ponosa. Nje nije bilo u Beogradu od 2010. godine kada su huligani i desničarske organizacije izazvale seriju nasilnih incidenata, a policija je na jedvite jade uspešla da spreči "pokolj".

U dokumentu policije koji se bavi bezbednosnom procenom pobrojane su grupe (posebno navijačke grupe koje podržavaju Crvenu zvezdu, Partizan, Rad i Voždovac) i njihov potencijalni dolazak u centar grada sa idejom da onemoguće održavanje ovog skupa.

Sve u vezi sa tim događajem bilo bi u redu i to bi ostao samo jedan veliki plus za Vučića da se nije dogodio incident na uglu ulica Birčaninove i Svetozara

Markovića i, još gore čini se, što je taj incident snimila ekipa Televizije N1, koja u to doba još nije krenula sa punim emitovanjem programa. Kada se incident dogodio, a to je bilo negde oko pola dvanaest, snimak se brzo pojavio na Jutjub kanalu ove TV stanice. Docnije smo saznali da je Vučićeva savetnica za medije Suzana Vasiljević zvala direktora programa N1 Jugoslava Ćosića sa molbom da se snimak ne emituje.

danas, iako je u penziji, ne govori o detaljima onoga što je bio zadatak jedinice, ni o njenoj brojnosti jer to smatra tajnim podatkom. Ipak, siguran je da bi sukob bio izbegnut da se druga starana nije ponašala osiono: "Oni se nama nisu ni predstavili, a ja sam sada osuđen za sprečavanje vojnog lica u obavljanju zadatka", kaže Stojanović.

U tome "ko je prvi počeo" leži čitava stvar: žandarmi koji su učestvovali u

su bili u pratnji civila. Jedna od verzija koja je pomenuta da suđenju jeste da su se slučajno našli "u kraju" pa krenuli istim putem, jer je pokazano da su dvojica "kobri" bili tog dana "na poslu".

Snimak koji su pripadnici Žandarmerije napravili po službenoj dužnosti, nastao posle incidenta, pokazuje Andreja Vučića u haustoru, okruženog žandarmima. Na snimku se čini da je u toku pokušaj da se utvrdi šta se dogodilo i da se "neka-

Prvu verziju onoga šta se dogodilo čuli smo u vanrednom obraćanju Aleksandra Vučića, koji je rekao da ne govori kao brat, nego kao predsednik vlade i da će sve biti u redu, da su se "momci izvinili" i da Andrej protiv njih neće pokretati tužbu.

S druge strane, iz onoga što je moglo najpre da se vidi na snimku TV N1, čiji su reporter i snimatelji takođe bili svedoci na suđenju, a ovaj materijal bio jedan od ključnih, izgledalo je da se grupa žandarma sukobila sa nekim civilima i da ih je pošteno izudarala. Ceo incident traje nekoliko minuta, a pet godina kasnije jedan od učesnika, Slavko Stojanović, veteran srpske policije, kaže ovom novinaru da je sve rađeno kao i u desetinama slučajeva pre toga kada je njegova brigada bila angažovana zbog neke utakmice visokog rizika ili događaja.

On kaže da ljudi koji su pretučeni nisu uradili ono što je trebalo da urade: da se predstave i dozvole policajcima da ih legitimišu. Umesto toga, počeli su da galame i prete, a jedan je čak potegao i pištolj. U takvim trenucima "odlučuju sekunde" i individualna prisebnost svakog pripadnika Žandarmerije ponaosob", kaže Stojanović. Njegova je jedinica bila od ranih jutarnjih časova na ulici, imala je zadatak da blokira i štiti taj deo grada. On ni

akciji, kao i neki od svedoka, tvrdili su, i danas tvrde, da je njihova reakcija bila adekvatna. Četvorica civila, za koje se ispostavilo da su Predrag Mali, Andrej Vučić i dva pripadnika vojne jedinice Kobre, ne da se nisu predstavili kada su hteli da prođu kroz kordon, nego su vređali i napali žandarme.

Pretučeni su tvrdili drugo: da su pokazali legitimacije i lične karte i da ih je žandarmerija pretukla iz čista mira. Optužiti tu jedinicu policije, posebno nišku brigadu koja ima reputaciju siledžija, vrlo je jednostavno i kada se površno vidi snimak TV N1, zaista može da se zaključi da su tukli "jer im se tuklo".

Međutim, i svedoci u istrazi i jedan od učesnika u događaju, Slavko Stojanović, kao i žandarmi tvrde da su se držali protokola i onoga što nalažu njihovi pravilnici postupanja u takvim situacijama. Sagovornik "Vremena," koji se penzionisao 2018. godine posle 26 godina provedenih u službi, porodičan je čovek, otac dve odrasle studentkinje, bez mrlje u karijeri.

Opet, na suđenju nije pokazano ovo što se tvrdi u presudi: da su pripadnici vojske tada bili na nekom posebnom zadatku na toj lokaciji, a posebno nije utvrđeno zbog čega su bili zajedno sa Vučićem i Malim. "Kobre" obezbeđuju predsednika Srbije i nije do kraja jasno zbog čega

PARADA PONOSA: Žandarmi, Andrej Vučić i Predrag Mali

Foto: N1 screenshot

ko" izgledi cela stvar. U jednom trenutku Andrej Vučić kaže da "ide da nađe Danila", a kada shvata da se sve snima, kreće da zaustavi kamermana rečima: "Ne može da snima."

Tokom postupka, saznali smo da je, u to vreme maloletni, Danilo Vučić bio tog dana na ulici kao navijač Rada i verovatno se na tu situaciju odnosi komentar pretučenog Andreja. O ulozi svog sina na Paradi ponosa te godine govorio je prošle jeseni i Aleksandar Vučić. U jednom od intervju na TV Pink potvrdio je da je Danilo u to vreme bio u sa "radovcima", ali, kako je rekao, to je normalno ponašanje za jednog tinejdžera.

SUĐENJE I PRESUDA, PA SVE PONOVO

Javnost je bila neverovatno zainteresovana za ovaj slučaj. Glasine o tome ko saslušava građane u tom delu Beograda i ko uzima snimke sa sigurnosnih kamera preplavile su čaršiju. Institucionalno, prvi je reagovao tadašnji ombudsman Saša Janković, koji je pokrenuo svoju istragu da bi se ustanovilo čija su prava bila ugrožena u ovom slučaju.

Incident sa ulice preneo se i u institucije jer Saša Janković nije naišao na

spremnost Ministarstva odbrane da sarađuje sa njim u ovom postupku. Pozivali su se na činjenicu da se radi o tajnim akcijama, da je to vojska, da su to specijalci i da o njima nema šta da se govori oko.

To je bio početak "sukoba" između Jankovića i ovog režima, koji će u narednim godinama kulminirati. Janković je sproveo kontrolu i ustanovio mnoge nepravilnosti u radu MUP-a (žandarmi prekršili ovlašćenja, policija nije sprovedla uviđaj

doneo identičnu odluku koju je drugo veće Apelacionog suda, kojim je predavao sudija Zoran Savić, potvrdilo.

U presudi koja je napisana na osam strana odbacuju se svi elementi žalbe koju su advokati okrivljenih uputili na presudu Višeg suda. Žalbena veće je uvereno da je Viši sud izveo dokaze kako treba i da je jasno i nedvosmisleno pokazano da su žandarmi sprečavali vojna lica u obavljanju vojne službe i da su pre-

koračili silu kada su koristili pendreke.

Zanimljiv detalj iz obrazloženja presude jeste, na primer, veštačenje kontroverznog Branimira Aleksandrića, doktora koji se

uvek pojavljuje u ovakvim situacijama, a koji tvrdi da su sve povrede od pendreka, osim jedne: one na ruci pripadnika Kobri koji je držao pištolj. Ovo je važno jer žandarmi koji su bili u akciji, što je u razgovoru za "Vreme" potvrdio i jedan od njih, tvrde da je jedan od Kobri potegao pištolj i da ga je žandarm sprečio da puca tako što ga je udario palicom po nadlatici, pa je on ispustio pištolj. Veštak sudске medicine kaže da baš ta povreda na ruci pripadnika Kobri nije od udarca pendrekom nego, moguće, "od pada i udara o čvrsto tlo".

Taj detalj je bitan jer su policajci tvrdili da je moglo da dođe i do krvavijeg obračuna upravo zato što je jedan od Kobri potegao pištolj. Međutim, druga strana je izjavila da je pištolj ispao iz futrole zato što je policajac udario pripadnika Kobri. Sud je odbio da se veštači futrola i da se pokaže da li pištolj može da ispadne ako neko tako upotrebi palicu. Takođe, sud je odbio argument odbrane da je snimak sa policijskog radio-sistema Tetra kompromitovan, odnosno da su izbrisani pojedini delovi.

ŠTA ĆE SE DALJE DOGAĐATI

Iako nije bio strana u postupku, Andrej Vučić iz ovog slučaja izlazi kao pobednik. Ima napismeno da ga je policija zlostav-

ljala u danu u kome je najpre krenuo kod roditelja na ručak, a kasnije smo saznali da je trebalo da nađe bratunca Danila koji se zadržao kod huligana koji navijaju za FK Rad.

Takođe, tada smo prvi put saznali za vezu između njega i Predraga Malog, što se često pominje kao osnova odnosa između Aleksandra Vučića i Siniše Malog (Andrej ga doveo). Ovi akteri 2014. godine mnogima nisu izgledali kao preterano važni, a ni javnost se nije mnogo "lomila" oko izveštaja koji je radio tadašnji ombudsman Saša Janković (koji je, čini se, većinu stvari radio prvi i sam). Danas mnogima izgledaju kao osobe oko kojih se "vrte" mnogo veći poslovi od šetnje po kladionicama.

Za pet godina trajanja postupka samo su žandarmi "nastradali": oni su izgubili karijere i javno su osramoćeni iako njihove kolege znaju da "nisu krivi".

"Pobeleo sam, pukla mi je žučna kesa, puklo mi je slepo crevo i mislim da je to od suđenja", kaže danas Slavko Stojanović, koji veruje da će na kraju, možda u Strazburu, pravda biti zadovoljena. On je, kao i većina njegovih kolega, decenijama radio ono što mu se naredi, u vanrednim i ratnim situacijama, a nikakve privilegije nije tražio niti je šta dobio preko reda.

Kad je trebalo da se radi na Kosovu – radio je, kad je trebalo da se ratuje za Kosovo – ratovao je, kada je trebalo da se ratuje za kopnenu zonu bezbednosti – išao je, kad je trebalo da se stoji ispred huligana koji te pljuju i psuju na utakmici – radio je i to. I tada, tog dana, na toj paradu, on veruje da je radio onako kako pravila službe nalažu i da ni na koji način on i njegov kolege nisu izašli iz zone dozvoljenog ponašanja i primene sile.

S druge strane, postupak i presuda ostavljaju mnoga pitanja otvorenim i tiču se svih stvari koje je još na početku pomenuo tadašnji ombudsman. Pitanje je da li je presuda validna ako su učesnici u postupku napravili sve pobrojane propuste i, na kraju, pitanje je da li je sudsko veće bilo tu samo da odrapi kaznu za nešto što je već u javnosti bilo ocenjeno kao besprizorno nasilje ili se bavilo presudom zasnovanom na dokazima i argumentima.

¶ SLOBODAN GEORGIJEV

SLUŽBA I DRUŽBA:

Žandarmi vs. "Kobre"

Foto: NI screenshot

na propisan način), Ministarstva odbrane (sve u vezi sa postupanjem pripadnika jedinice Kobre bilo je u suprotnosti sa pravilima), tadašnjeg ministra odbrane Bratislava Gašića (iznosio neistine u službenim dokumentima), kao i VBA (sprovodili istragu a nemaju ovlašćenja).

Javnost je možda to zaboravila, ali zbog ove Jankovićeve istrage bila je održana i posebna sednica Odbora za bezbednost Skupštine Srbije, na kojoj je optuživan da ima preveliku platu i da ne radi za državu.

Suđenje je formalno počelo u aprilu 2015. godine, a prva presuda je doneta u jesen 2017. godine kada su žandarmi proglašeni krivima. Ovu odluku Višeg suda osporio je u junu 2018. godine Apelacioni sud u veću kojim je predsedavao sudija Miodrag Majić i naložio novo suđenje, uz obavezu da se utvrde vrlo jasne stvari u dokaznom postupku. Ostalo je nejasno, u odluci Višeg suda, da li se pripadnik Kobri predstavio, da li je potegao oružje, da li je jedan od pripadnika Žandarmerije bio tako odgurnut da je pao na leđa, te da li je Andrej Vučić pokazao ličnu kartu.

Usledilo je ponovljeno suđenje koje je okončano u proleće 2019. godine i sud je

Druga strana ulice

Nijedan vrednosno-ideološki konflikt ovde nije razrešen. Davni sukobi "realista i modernista" u književnosti, ili "staljinista" i "titoista" u politici, srazovi "liberala" i "dogmata", "slovenofila" i "Evropljana" – sve je to i dalje tu

Moram da priznam da me iznenadilo – mada, realno, nije trebalo – koliko je medijske pažnje diljem Jugoslavije izazvala nedavna trideseta godišnjica poslednjeg kongresa Saveza komunista Jugoslavije. Onog koji se završio brodolomom partije poistovećene s državom, pa je i država, s malim vremenskim odmakom usled mnogo jačih sila inercije (i sinergije), sledila njenu sudbinu. Onog sa kojeg je, živo se sećamo mi matoriji, uplakana Sonja Lokar iznela čitavu Sloveniju, a te su suze ljubljanske delegatkinje bile, kako god okreneš, izraz žala za zajedničkom zemljom.

Nije li to neobično? U tom trenutku Jugoslavija još uveliko postoji i sve njene institucije naizgled normalno funkcionišu. Ne, nije neobično: radi se samo o moći anticipacije, ne čak ni ekstraordinarnoj. Sentimentalna slovenačka komunistkinja je prepoznala klicu raspada i smrti, to je sve.

Da je bilo do mene, tu bih godišnjicu prespavao, nema šanse da bih je se setio; valjda zato što nisam bio član SKJ i što nisam u ona vremena baš ljubio tu ideologiju, koja je tih dana ionako uveliko bila mrtva i sahranjena u svim svojim aspektima, boljim i gorim. Ne sećam se da je odumiranje SKJ u meni tada izazvalo bilo kakvu emociju, možda samo osećanje da se desilo nešto neminovno. Zato tog datuma nema na mojoj intimnoj mapi raspada Jugoslavije, mada ćete na njoj naći i "objektivno" mnogo manje značajne događaje i mnogo sitnije prekretnice.

Kako god bilo, nije mi ovde do raspredanja starih, muzejskih priča o davnim ljudima i događajima, još manje do lamentiranja nad tim da li je sve to moglo da izgleda nekako drugačije, da krene nekim drugim putem... Sve su to naposljetku zaludna posla, jer alternativne istorije naših života stanuju samo u romanima i serijama, a u stvarnosti – to nam je što nam je. Umesto razmatranja prošlosti, ono što u meni izaziva sećanje na dane i prilike u vreme raspada SKJ zapravo je – sećanje na sadašnjost. To jest, spoznaja da prošlost ovde nikada ne prolazi, jer za to nema "sistemskih" pretpostavki. Jednostavnije rečeno, i dalje svugde po Jugoslaviji svakog dana neka "sonja lokar" odlazi odnekud u suzama, dok neki miloševići trijumfalno preuzimaju kontrolu nad svime. Ili se dešava obrnuto, ali to već mnogo, mnogo ređe... Najčešće upravo u domovini Sonje Lokar. Ali, ni tamo ne uvek: evo je u Ljubljani pala vlada Marjana Šareca, što može dovesti, između ostalog, i do povratka zlokobnog Janeza Janše na vlast. Nije da je to mnogo verovatno, ali ipak: ispada da je Slovenija skoro trideset godina pod permanentnom pretnjom Janše, koji se od pritvorenika bornirane JNA koji nedužno jede čuflu u kasarnskoj ćeliji lako transformisao u zlu kob tamošnje politike.

A kako je drugde, kad krenete niz Autoput Bratstva i jedinstva? Ne vladaju li Hrvatskom ideološki baštinici poraženih snaga iz Drugog svetskog rata? Nisu li kod nas, a bogme i u pola Bosne, na vlasti oni koji su počeli svoje neslavne karijere kao najgori četnici-kokošari? Nisu li od Makedonije celo jedno desetleće pravili sprdnju palanački klošari iz VMRO?

Pa opet, kad pogledate, koliko god sve to okolo "desničarski" zvučalo, svaka se vlast na ovim prostorima u bitnoj meri oslanja na "kadrove" formirane u Savezu komunista Jugoslavije. Političke i druge strukture svih vrsta premrežene su tzv. bivšim komunistima. A ko je na drugoj strani, u opoziciji, među kritičkom inteligencijom etc.? Gle sad, i tamo sve vrvi od "bivših komunista"! Šta nam to govori? Priprosti um, nesposoban da izađe iz zaverološke matrice, reći će da "komunisti drže sve"; onaj malo otvoreniji prema nijansama znaće nešto drugo, mnogo fundamentalnije: "komunisti" ne postoje, a možda nikada nisu ni postojali; ono što postoji su ljudi čije svetove i vrednosne pozicije dele okeani, a koji su se – to jest, mnogi među njima – predugo krčkali u istom, odozgo poklopljenom pa zaptivenom loncu "vladajuće partije" onomad, ili raznih drugih dominantnih društvenih struktura i elita, do dan-danas. Zato su sva ova društva(nca) duboko podeljena i zato je atmosfera u njima stalno konfliktna, ne samo u odnosima sa susedima, nego i u unutar-društvenim relacijama. Prostije rečeno, nijedan vrednosno-ideološki konflikt ovde nije razrešen, nego se samo preoblači u nove, drugačije verbalne odežde. Davni sukobi "realista i modernista" u književnosti, ili "staljinista" i "titoista" u politici, srazovi "liberala" i "dogmata", "slovenofila" i "Evropljana" i tako dalje – sve je to i dalje tu, sve je to od iste materije od koje su i suze Sonje Lokar. I ovi vrtlozi ovdašnji, sukobi i polemike u politici i kulturi, i "istrage poturica", stranih agenata i plaćenih rušilaca Naše Stvari, i ovo kad vas čvorovićevski dovode u nemoguće veze i kad vam (pa još i selektivno) kopaju po zavičajima i rodoslovima i rade razne druge stvari koje pristojan čovek ne bi radio ni prijatelju ni protivniku, sve je to zapravo os jednog te istog sukoba, koji se naposljetku svodi na fundamentalno pitanje: da li da otvorimo prozor i pustimo svež vazduh, ili da se davimo u "autentičnoj" zagušljivosti, pa makar i pocrkali? Hulje su nametnule najogavniju od svih laži (koja nas je koštala preko sto hiljada života): da je taj sukob međunacionalan. A zapravo je uvek i nužno, po naravi stvari, unutarnacionalan. Sonja Lokar je mogla da pobegne od Miloševića, ali ju je kod kuće dočekao Janša. I naše su Janše iz iste kuhinje, od istih su čufla pravljene. Zato je higijenski uvek biti na drugoj strani ulice, i na suncu i u hladu.

Grenel na krilima pobede

Pompezna najava obnavljanja avionske linije između Beograda i Prištine pokazuje da su Vučić i Tači u Trampovom specijalnom izaslaniku Ričardu Grenelu dobili nekoga po svojoj meri, nekoga ko poslove završava na brzaka i daleko od očiju javnosti, pa male korake predstavlja kao istorijske uspehe. Jer, Grenelu se izgleda žuri

Ljubitelji simbolike dobili su pre desetak dana štof za neiscrpne priče. Hoće li zbilja avioni poletati sa Aerodroma "Nikola Tesla", a sletati na prištinski aerodrom "Adem Jašari"? Ta vazдушna luka je nazvana po komandantu UČK kojeg su Miloševićeve snage marta 1998. ubile u Prekazu zajedno sa preko pedeset članova porodice, i tako ga, umesto u zatvor, poslale direktno u legendu.

Ostali "heroji" UČK su odreda preživeli i eno ih gde se dovijaju da spreče formiranje prve kosovske vlade u kojoj ratni komandanti ne bi povlačili konce. Upućeni kažu da je načelni dogovor o uvođenju direktnog leta između Beograda i Prištine vratio u igru Hašima Tačija kao "najskuplju američku investiciju" na Balkanu.

Šta se desilo? Dok je u Davosu, na svetској paradi krupnog kapitala, Trampov savetnik za nacionalnu bezbednost Robert O'Brajan naizmenično pozirao sa Tačijem i Vučićem, u Berlinu je Ričard Grenel, tamošnji američki ambasador i Trampov operativac za Kosovo, završavao "istorijski posao".

GOVORILI SU DA JE NEMOGUĆE

Pismo o namerama da se, prvi put posle rata, obnovi avionska linija između Beograda i Prištine potpisali su Milun Trivunac, državni sekretar u Ministarstvu ekonomije Srbije, i Eset Beriša, direktor Direktorata civilnog vazduhoplovstva Kosova. Dogovoru je kumovala i nemačka Lufthanza, koja bi trebalo da direktno poveže dva grada preko niskotarifne kćerke-kompanije Jurovings.

"Svi su govorili da je nemoguće. Ali prvi put za čitavu generaciju biće direktnih letova između Srbije i Kosova. Još jedna pobeda", napisao je Tramp na Twitteru, zahvalivši Grenelu i O'Brajanu koji su prisustvovali potpisivanju u Berlinu.

Sporazum je hvalio i Vučić, tvrdeći da "niko neće moći da kaže" da je Srbija time pristala na nezavisnost Kosova, što nije

pobliže objasnio. Usput je optužio one koji se protive letu da su ostali u "ranom feudalnom dobu".

Nedelju dana kasnije, proteklog ponedeljka, Grenel je okupio prištinske i beogradske činovnike da pričaju o uspostavljanju direktne železničke veze. "Napravili smo dobar napredak na sastavljanju pisma o namerama o železničkoj saradnji", rekao je Grenel nakon toga: "I dalje ćemo putem elektronske pošte još otprilike nedelju dana raditi na tom pismu."

U prevodu, valja za koji dan očekivati nove slavodobitne tvitove sa Andrićevog venca i iz Bele kuće.

Železnička veza sa Kosovom trenutno funkcioniše samo od Kraljeva do Severne Mitrovice – tuda se 145 kilometara taljiga preko tri i po sata, sa skoro trideset stanica između. Drugi mogući pravac je preko Niša, Kuršumlje i Merdara, no ta je pruga dalje ka Prištini neprohodna. Tunel na samoj granici sa Kosovom urušen je tokom bombardovanja i do sada nije ponovo probijen.

KOLIKO ĆE TO DA KOŠTA?

"Grenel kao da je PR učio u Srbiji – jedno pismo o namerama je proglasio za veliki uspeh. Dakle, ideja je dobra, ali nije dobro što se svodi na marketing. A da se sada ne bi razvila priča o tehničkim detaljima, kako zapravo realizovati taj let, Grenel je odmah u igru ubacio železnicu", kaže za "Vreme" dugogodišnji novinar Milivoje Mihajlović, raniji šef Vladinog biroa za odnose sa medijima.

Upadljiva je uzdržanost Evropske unije koja je, nevoljno, prepustila dizgine kosovskog problema Amerikancima. Visoki predstavnik Đozep Borel stiže ovih dana u Beograd i Prištinu, a njegov portparol Peter Stano je o direktnoj avionskoj vezi kratko rekao: "Ovo je komercijalni let i to je jedina kvalifikacija koju bih upotrebio."

Ako let zaživi, biće to prva direktna linija Jurovingsa na kojoj su i polazni i

dolazni aerodrom van nemačkog govornog područja. Jurovings u Prištini ima jednu od svojih baza, dakle onih aerodroma gde ima dosta takozvanih slotova i povoljnije uslove. Let bi trajao manje od pola sata, a obavljao bi se verovatno avionima Erbas A320. Kako su iz kompanije rekli za DW, letelo bi se više puta nedeljno, ali su još otvorena "razna pitanja komercijalnog karaktera".

NEMA TOLIKO DO PRIŠTINE

Ima li potrebe da avion sa 180 mesta nekoliko puta sedmično leti između gradova koji su vazdušnom linijom udaljeni manje od 300 kilometara? Jer, jasno je da direktna veza ne bi dovela do najezde turista, već bi dobro došla ponekom poslovnom čoveku i nekim stanovnicima Kosova koji preko beogradskog aerodroma mogu na razne destinacije. Još je nejasno da li će građani iz budžeta subvencionisati ovu liniju.

"Ta direktna linija sigurno ne spada u profitabilne s obzirom na trenutna interesovanja turizma, biznisa i opšte mobilnosti", kaže za "Vreme" Petar Vojinović, urednik vazduhoplovnog portala Tango Six. "Kao takozvana *point to point* linija, da bi se razradila i da bi joj se pokrili osnovni troškovi operacija, sigurno će biti potrebno ili da se dotira ili će se uklopiti u neku Jurovingsovu strategiju zabadanja zastavice i kalkulisanog gubitka, što je manje verovatno."

Zato i Milivoje Mihajlović kaže da ovo nije "ekonomska vest, već prevashodno politička". "Taj let niko normalan ne može da odbije. To je sjajna ideja na fonu približavanja Srba i Albanaca jer je suludo da dvadeset godina posle rata ljudi nose šrafčigere u automobilima da bi menjali tablice na administrativnoj liniji ili granici, kako god to zvali."

Ipak, za reč su se javili brojni zagovornici "zamrznutog konflikta" i mekši i tvrđi nacionalisti koji se boje "izdaje u sitni-

**EKSPRESNO REŠAVANJE OTVORENIH
PITANJA: Ričard Grenel i Aleksandar Vučić**
Foto: Darko Vojinović /AP

cama". Najrečitiji je bio Mihailo Medenica u tekstu na svom blogu koji prenosi i "Nova srpska politička misao":

"Valja biti na oprezu više negoli ikada jer izdaja se krije u 'sitnicama', do trenutka kada se mnoštvo tih 'bezazlenih' nepočinstava ne svede na jutro u kojem ćemo osvanuti bez Kosova i Metohije i prava da ga u vrisku pomenemo, jer u tišini nismo uspeli da čujemo jaku gde nam se duša kida na pola..."

Poslanik Đorđe Vukadinović nije baš išao do "jauka" i "kidanja duše", ali je, glumeći naivnost, upitao zašto na domaćem letu ne bi letela nacionalna kompanija Er Srbija. Vukadinović je imao primedbu i na to što je NATO čestitao na potpisanim pismu o namerama.

Na ovo poslednje je barem odgovor lak. Naime, od Kumanovskog sporazuma 1999. godine NATO preko KFOR-a kontroliše vazdušni prostor Kosova. Trenutno tuda ide samo jedan vazdušni koridor, i to preko Severne Makedonije. To znači da avioni iz, recimo, Minhena za Prištinu na Kosovo ne smeju da dolete iz Srbije, Crne Gore ili Albanije, već samo iz Severne Makedonije. A to komplikuje i produžava letove.

Eset Beriša, koji je parafirao pismo o namerama u ime Prištine, objasnio je za DW da na Kosovu očekuju da uvođenje leta ide ruku podruku sa predajom kontrole nad nebom u ruke civilnih vlasti u

Prištini. O tome se već priča sa NATO-om. "Time se ruši blokada vazdušnog prostora Republike Kosovo koja postoji od 1999. godine", rekao je Beriša.

TANTE ZA KUKURIKU

Iz Beograda se doduše čulo da će avioni poleteti tek kada Priština ukine kaznene carine na srpsku robu i vrati se za pregovarački sto. Potrebu da se ukinu carine, ali i da Srbija prestane da lobira za povlačenje priznanja Kosova, pomenio je i Ričard Grenel kada je prošle sedmice obišao Beograd.

Vučić je taj predlog nazvao "tante za kukuriku", što valjda treba da znači da srpsko lobiranje ne može biti u istoj ravni sa drakonskim carinama koje direktno krše sporazum CEFTA.

SPRINT SITNOG KORAKA

Milivoje Mihajlović smatra da je Grenel usitnio korake jer mu je jasno da ne može doći do velikog rešenja tokom političke drame u Prištini i oko parlamentarnih izbora u Srbiji.

"Uspostavljanje leta i Grenelove izjave o potrebi da se približavaju građani Kosova i Srbije mogu da se tumače i kao sahranjivanje ideje o podeli Kosova. I to je dobro, jer bi ta ideja ojačala centrifugalne sile. Takve podele se nikad ne dešavaju za stolom već ih iz šume rešavaju naoružani ljudi", kaže Mihajlović i dodaje:

"Polako sazreva svest da ovde nije problem etnički sukob kao takav, već korupcija, kriminal i mafija koja podstiče taj

etnički sukob kako bi mogla nesmetano da vlada. Imamo vladare koji ujutru naprave problem, a uveče ponude Zapadu rešenje za problem, i tako ostaju na vlasti. *Pusti ljudi narod da se zanosi mržnjom, a mi ćemo da krademo – to je moto.*"

Teško da je Tramp gadljiv na takve tipove ukoliko mogu da doprinesu onome što ga sada jedino zanima – da posle izbora 3. novembra ostane predsednik Sjedinjenih Država. Vredi zato ponoviti dva pasusa koji su ovde objavljeni u oktobru, u portretu Ričarda Grenela, pod naslovom "Trampov buldožer":

Pesak polako curi, pa će Grenel verovatno pokušati da kao sprinter dobije trku za koju živaca nisu imali ni mnogi maratonci. Ako se u Belu kuću useli demokrata, Grenel će odmah morati da spakuje kofere.

Njegovom šefu uspeh treba što pre. U komplikovanom mozaiku bi tako pitanje Kosova moglo da dobije neslućenu važnost. Jer Donald Tramp, prvi američki predsednik koji je kročio na tle Severne Koreje i rukovao se sa Kim Džong Unom, spoljnu politiku razume kao unutrašnji marketing. Kako bi zgodno bilo da u izbornoj godini primi, recimo, Tačija i Vučića, i kaže: evo, ja sam začas rešio ono što klan Klintonovih nije mogao decenijama.

Za sada će morati da posluži i jedan mogući let nemačkom *low cost* kompanijom. I pride možda voz koji neće biti oslikan freskama.

NEMANJA RUJEVIĆ

Izborni imaginarijum

Oni koji su se više puta peli na zidić iz rijalitija ne bi li ga preskočili i pridružili se onima koji su proglasili bojkot, izgleda da se vraćaju u arenu u nadi da tih tri odsto lako mogu da preskoče. Drugi pak koji su bili izvan zidina predizbornog imaginarijuma, jer za vreme ranijih izbornih procesa nisu ni postojali a učestvovali su i u kampanji za bojkot izbora, odlučili su da uđu u Vučićev predizborni rijaliti, naravno ne preko zida, nego civilizovano, na vrata koja im je predsednik Vučić širom otvorio

Koga zanima šta se dešava u opoziciji ovih dana? Komotno bi na ovom mestu mogao da radi kopi-pejst od prošlih ili pretpošlih izbora, samo poneki taze citat da se ubaci, i neki nov lik, inače je predizborna scena ovde ista, kao kad smanjite ton u rijaliti-u, iste prostorije i mrtvi uglovi, iste svađe, isto preživljavanje: neki se tuširaju u paru kao krijući se od kamera, druge razdvaja obezbeđenje jer su počeli da se pljuju i šutiraju, dok ih treći u kuhinji ogovaraju kako je to sve dogovor s produkcijom jer narod mora žešće SMS-ove da šalje; četvrti jednom nedeljno preskaču zid da pobegnu iz rijalitija jer kao više ne žele da učestvuju u produkcijskim nameštajkama... I tako, opšte je mesto među političkim novinarima da se od izbora do izbora u Vučićevoj Srbiji piše jedan te isti tekst.

Sad kad je produkcija najavila da na tri odsto spušta prag za ulazak u najnoviji i najraskošniji imaginarijum koji nije nikad viđen na ovim prostorima (a i šire), imaginarijum zvani Skupština, strasti u predizbornom rijaliti-u su se dodatno rasplamsale, krenula šorka, adrenalin, ne zna se više ko gde udara.

BRINE O DEMOKRATIJI

Ideja o smanjenju cenzusa sa pet na tri odsto potekla je od Aleksandra Vučića, predsednika Srbije i SNS-a, a potom su poslanici naprednjaka podneli i zvaničan predlog izmene zakona i po svemu sudeći u februaru će i ta predsednikova želja biti usvojena. Tri meseca pred izbore, promena izbornih pravila, ustanovljenih 1992. godine, nije protivzakonita, ali ne može a da ne dovede u pitanje pravičnost izbornog procesa. O tome govore i pojedini predstavnici opozicije i predstavnici Evropskog parlamenta koji su bili u me-

đu stranačkom dijalogu o izbornim uslovima u Srbiji. Zvanično obrazloženje snižavanja cenzusa na tri odsto jeste da će se tako povećati "stepen demokratičnosti" izbornog procesa, jer će volja građana biti "adekvatnije preslikana na saziv Narodne skupštine". I dok je Aleksandar Vučić tvrdio kako ta njegova ideja samo "olakšava političkim protivnicima" ulaz u parlament, kako republički tako i opštinske, a naprednjacima otežava borbu jer će morati "više da se bore ako misle da osvoje apsolutnu većinu, naročito na lokalnu", s druge strane, opozicija u Vučićevoj ideji "tri odsto" našla je dobar razlog za nove sukobe, cepanja i još jedno preispitivanje "za i protiv" bojkota.

Pojednostavljeno, oni koji su se više puta peli na onaj zidić iz rijalitija ne bi li ga preskočili i pridružili se onima koji su proglasili bojkot, izgleda da se vraćaju u arenu, u nadi da tih tri odsto lako mogu da preskoče. Drugi pak koji su bili izvan zidina predizbornog imaginarijuma, jer za vreme ranijih izbornih procesa nisu ni postojali a učestvovali su i u kampanji za bojkot izbora, odlučili su da uđu u Vučićev predizborni rijaliti, naravno ne preko zida, nego civilizovano, na vrata koja im je predsednik Vučić širom otvorio.

Eto, recimo, Udruženje #1od5miliona u utorak 28. januara proglasilo je izlazak na izbore, i već se valjda predstavljaju kao "pokret". Naime, nedelju dana ranije predstavnici Udruženja #1od 5miliona izašli su s ultimatumom: ukoliko Stranka moderne Srbije (SMS) i Nova stranka (NS) u roku od sedam dana ne proglase bojkot izbora, kao potpisnici Sporazuma s narodom, onda će, rekoše, i Udruženje izaći na izbore. I stvarno, sedam dana kasnije, budući da SMS i NS nisu odgovorili na poziv Udruženja #1od5miliona, obja-

više da ulaze u predizbornu trku. Opozicija okupljena oko bojkota izbora i parlamenta je, kažu, "tu ideju uništila, pa njihova odluka o izlasku na izbore zapravo predstavlja prekid saradnje s tim delom opozicije". Ujedno, izašli su "i iz organizacije protesta" i, kako rekoše, proteste prepuštaju bojkotašima.

Ukratko, Udruženje #1od5miliona rešilo je da izda ideju bojkota zato što su shvatili da su drugi izdajice. Najzanimljivije obrazloženje koje su dali o razlozima

ulaska u predizbornu trku jeste da žele da uđu u parlament kako bi ga bojkotovali odistinski, a ne kao oni koji su prošle godine ušli u bojkot parlamenta, a zadržali i plate i mandate, samo što ne ulaze u zgradu. Znači, Udruženje #1 od 5 miliona izlazi na izbore za parlament da bi posle odmah ušli u bojkot parlamenta i odrekli se svojih beneficija. Ali i kod njih je odmah po saopštenju krenulo cepanje.

U SMS-u smatraju da je smanjenje cenzusa dobra odluka zahvaljujući kojoj se "stotine hiljada glasova" neće prelići u ko-

li nastupati na izborima ili ne. Mnogo je važnije kakva će biti atmosfera u društvu tada, kakvo će biti stanje u medijima, kakvo će biti stanje sa biračkim spiskovima oko mogućnosti kontrole, a da li je cenzus tri ili pet odsto, nije posebno važno."

Demokrate su zvanično u bojkotu izbora kao deo Saveza za Srbiju, kritikuju predloženo smanjenje cenzusa, kažu da je to samo Vučićev interes i ništa drugo. Maja Videnović (DS) kaže da je Vučić smanjio cenzus zato što ne želi da izgleda kao autokrata: "Uz politički inženjering

poslušnost i konflikte, zaoštrenost unutar društva i represiju vlasti, da bi priča o delegitimisanju izbora imala smisla ako "50 odsto birača ne bi izašlo na te izbore". Podsetio je Mićunović da u Albaniji nije izašlo 70 odsto birača, pa ništa. I da se vlada i sa 20–25 odsto podrške, kada na izbore ne izađe 50 odsto birača.

Zbog toga je dežurni Boško Obradović u nekom svom tvitu nasrnuo na Mićunovića, izvršio ga najstrašnije u tviteraškom maniru, upotrebivši pritom ocvale, bajate uvrrede iz udbaškog arsenala, što reče Živ-

rist vladajuće koalicije. Inače, kongres njihove stranke dao je preporuku predsedništvu da učestvuju na predstojećim izborima.

Nova stranka još nije donela odluku hoće li izaći na izbore ili ih bojkotovati, ali su ponovili da ne žele ultimatum i ucene nego da opozicija sedne za sto i da razgovara. Zoran Živković, predsednik NS-a, kaže da se u izbornoj godini ne menjaju izborni uslovi, ali i da smanjenje cenzusa ne pogoršava uslove: "Promena cenzusa neće uticati na našu odluku hoćemo

ČVRSTO ZA BOJKOT: Savez za Srbiju

Foto: Zoran Žešić/Tanjug

pokušava da napravi parlament koji će izgledati kao parlament u kojem SNS i njihovi sateliti neće biti jedini."

To što među demokratama uvek postoji zvanično, ali i nezvanično, još jednom je dovelo do sukoba.

Naime, ovoga puta je o bojkotu i izborima govorio Dragoljub Mićunović. Izjavio je da je bojkot besmislen, pasivan otpor i ima opasnu crtu, da vodi u građansku ne-

■ Udruženje

**#1od5miliona
rešilo je da izda
ideju bojkota zato
što su shvatili da
su drugi izdajice.
Najzanimljivije
obrazloženje
koje su dali o
razlozima ulaska u
predizbornu trku
jeste da žele da uđu
u parlament kako
bi ga bojkotovali
odistinski, ali i
kod njih je odmah
po saopštenju
krenulo cepanje**

ković (NS). Onda je krenulo šibanje s obe strane zida predizbornog rijalitija. Posebno u Demokratskoj stranci koja će se, po svemu sudeći, ispostiti i pred ove izbore, i ponovo rascepkati ko zna koji put dosad.

SMISLENO I BESMISLENO

Ova je poslednja podela već poznata, za i protiv bojkota izbora, jer u DS-u, koji je formalno u SZS-u i za bojkot izbora, deo članstva i viđenijih nekadašnjih

funkcionera stranke su uvereni da demokratama nije mesto u Savezu za Srbiju, te da je bojkot, što reče Mićunović, besmislen. Ako ostavimo po strani odluku o bojkotu izbora, čini se da je mesto koje je pripalo DS-u u Savezu za Srbiju dosta neugledno, samo po sebi uvredljivo i marginalizovano. Mada je Savez za Srbiju formiran u dobroj veri, makar se tako spolja činilo, da bude savez različitih ali po eksponiranju ujednačenih glasova, čini se da Boško Obradović ima glavnu ulogu i prepoznatljiviji je u Savezu i od Dragana Đilasa, na čiju je ideju Savez i formiran. Pitanje je samo da li mu je uloga dodeljena ili ju je sam oteo. Ko je tome kumovao, da li je toj sporednoj ulozi DS-a doprinela stalna unutrašnja nesloga s kojom demokrate ne mogu da izađu na kraj, ili jednostavno ne mogu da se nose s bezobraznim, uvredljivim, preglasnim, drskim i neprimerenim manirima Boška Obradovića, a možda je jednostavno takva podela karata, sad više nije ni važno. Dragan Đilas se potrudio da pošalje pomirljivu poruku kako i DS i Dveri imaju istog protivnika a to je Aleksandar Vučić. "Da bismo zadobili poverenje građana, ne smemo nijednim svojim postupkom da zaljučimo na one protiv kojih se borimo. Zbog svih koji su danas obespravljeni i poniženi, zbog svih koji odlaze iz Srbije, zbog svih koji ostaju i ne predaju se, preklinjem sve članove rukovodstva svih stranaka članica SZS-a

PROTIV BOJKOTA: Dragoljub Mićunović

Foto: Marija Janković

kao i svih drugih opozicionih stranaka i pokreta da se zaustave. Da prestanu da napadaju jedni druge, da dovode u pitanje odluke koje smo doneli, da počnu da poštuju tuđe stavove i da se suzdrže od toga da svojim izjavama idu naruku Vučiću", rekao je Đilas u izjavi za "Danas".

NEMOĆ DEMOKRATA

Naravno da tu ostaje večito pitanje šta će biti s demokratama u Savezu, a i inače. Hoće li načisto iskopniti. I ako se odluče da ponovo cepaju stranku, zato što ne žele da budu s Boškom Obradovićem pod istim krovom, DS je toliko nemoćan i ovako, da odluka jednog dela demokratata da izađu iz stranke, recimo, neće imati nikakvu stvarnu ulogu u osujećivanju bojkota kao što ne može imati značajnu

ulogu u pozivu građana na izbore. Tu će jedino raditi lični interes i lukrativna procena gde se udomiti.

U međuvremenu je PSG Sergeja Trifunovića doneo odluku o bojkotu izbora, jer ne postoje uslovi za demokratske izbore, a i kod njih je bilo nekih neslaganja i odlazaka. Saša Radulović (DJB) rekao je da je cenzus od tri odsto samo mamac za one koji bi u parlament. Cilj je, rekao je, da se poželjna opozicija nekako preturi preko cenzusa i ugura u Skupštinu, kako bismo imali privid višepartijskog parlamenta: "Čanak, Čeda, Šešelj, Šapić, ne mogu da sanjaju o cenzusu, čak i uz poklonjene glasove SNS-a. O manjim organizacijama, poput one Miše Vacića, da i ne govorim. Sada, sa cenzusom od tri odsto glasova, oni bi mogli da imaju računicu." Radulović je uveren da ako DJB, PSG i SZS istraju u bojkotu ipak postoji šansa za nove, demokratske, slobodne izbore.

Na kraju će o bojkotu izbora ili izlasku na izbore odlučiti građani, a ne juče formirane stranke od raspalih strančica, pokret, ili udruženja. Posle Vučićevih izbora imaćemo prilično jasnu sliku koliko ljudi zaista gleda rijaliti programe. Jedan je tviteraš napisao ovako: "Narod neće čist vazduh, narod neće pijaću vodu, narod 'oće 300 evra platu u javnom preduzeću... i tu niko ne može ništa da uradi. Kome je do pijaće vode, čistog vazduha i tih kerefeka – eno pasoš, eno aerodrom, eno Vizer, a ne da smarate ljude glupostima." (Pelikan Elvtars 8)

I to će biti jasno – posle Vučićevog izbornog imaginarijuma.

ZORA DRČELIĆ

**Radio
Laguna**

93,7FM

100% RADIO

Laguna
RADIO-93,7

www.radiolaguna.rs

BOOKIRANO

emisija o putovanjima

**Nebojša Jojić
i Danilo Jocić**

sredom
od 11 do 12 sati

TRANZFERA
Klub za savremeno putovanje
ODEON
WORLD TRAVEL

Izgrađeno 172.000, započeto još 62.200 kvadrata

2019

FINANSIJSKI POKAZATELJI: Ukupan promet Delta holdinga u 2019. godini iznosio je 60,45 milijardi dinara i veći je za 4 odsto nego u prethodnoj godini. Ostvaren je EBITDA od 5,23 milijarde dinara, što predstavlja povećanje od 9 odsto.

U budžet Republike Srbije uplaćeno je 11,44 milijarde dinara, što je 12 odsto više nego u 2018.

DELTA REAL ESTATE: Kompanija Delta Real Estate otvorila je 172.000 kvadratnih metara novoizgrađenog poslovnog prostora i započela izgradnju još 62.200 m². Otvorena su dva šoping mola Delta Planet: u Banjaluci (3,5 miliona posetilaca u 2019) i Varni, Bugarska (3 miliona posetilaca).

Krajem 2019. započeta je izgradnja poslovne zgrade Delta House, budućeg sedišta Delta holdinga (otvaranje planirano za početak 2021). Započeti su pripremni radovi na gradilištu šoping mola Delta Planet u Nišu (otvaranje u 2021. godini).

DELTA AUTO: U 2019. godini Delta Auto je prodao 2150 vozila, od čega 696 automobila BMW. U servisima Delta Auta primljeno je 23.000 vozila, a na tržištu se pojavio novi brend – Delta Polovni automobili.

DELTA DMD: Za ostvaren rekordni market share od 15,1 odsto na tržištu Srbije, dobitnik je Ferrero nagrade za distributera godine u Adriatic regiji. Delta DMD je postao i distributer brenda papirne konfekcije Violeta.

2020

U 2020. godini Delta Holding planira rast ukupnog prihoda na 68,5 milijardi RSD (+13,5 odsto) i povećanje EBITDA na 7,36 milijardi dinara (rast 40 odsto).

U planu je završetak i otvaranje hotela Indigo u Beogradu (treći kvartal 2020), kao i početak gradnje hotela Holiday Inn u Ljubljani.

U narednih nekoliko godina ukupne investicije u oblasti nekretnina iznosiće oko 400 miliona evra i omogućiće grad-

nju 370.000 kvadratnih metara hotela i poslovnog prostora.

Delta Agrar nastavlja sa značajnim investicijama. Počće izgradnju hladnjače u Zaječaru (kapacitet 20.400 tona, ukupna vrednost investicije 10,6 mil €) i novog distributivnog centra za voće i povrće u Staroj Pazovi (vrednost investicije 2,7 mil €). U zasade klupskih jabuka sorti Pink Lady (26 ha) i Rubens (17 ha) biće uloženo 1,4 miliona evra.

Deltini projekti

PROGRAM MLADI LIDERI: U 2019. godini nastavljen je program "Mladi lideri", za zapošljavanje i razvoj karijere mladih obrazovanih ljudi bez radnog iskustva. Sa 34 mlada lidera iz 2019. broj učesnika ovog programa dostigao je broj od 189, a njima se u 2020. pridružuje još 46 mladih lidera 8. generacije. U Delti danas radi 76 mladih lidera, a njih 35 nalazi se na rukovodećim pozicijama.

www.mlakilideri.rs

DELTA BIZNIS INKUBATOR: Na konkurs za Delta Biznis inkubator, program za podršku startup projektima, u 2019. prijavljena su 74 projekta. Pet je prošlo u drugi krug selekcije, a trenutno se vode pregovori za investiranje sa projektom "Otkupljivač". Projekat "Delta Biznis inkubator" pokrenut je 2018. godine kada je investirano u projekat "Smart Watering".

<https://deltabiznisinkubator.rs/>

PROJEKAT "NAŠE SELO": Završena je prva godina projekta "Naše selo", koji je pokrenut za očuvanje srpskog sela i unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Odabrana su sela Dubočane i Mala Jasikova, u opštini Zaječar, i u njima je održano više od 40 stručnih predavanja. Iz kredita Erste banke uloženo je oko 200.000 evra, a Delta je na sebe preuzela plaćanje kamate za ove pozajmice. Organizovane su kulturne aktivnosti i kreativne radionice u oba sela, a kao vrhunac podrške društvenom i kulturnom životu, Delta je, uz podršku partnera, renovirala zgradu škole u selu Mala Jasikova, gde nastavu pohađa 11 mališana.

<https://naseselo.deltafondacija.rs/>

Uspon “političkog

Pitanje je da li su ispadi koje Obradović pravi deo njegovog temperamenta ili deo taktike kojom želi da privuče što više opoziciono raspoloženih birača. Deluje da se za sada isključivo svojim javnim nastupima izborio za mesto jednog od lidera opozicije, ali i da je svojim postupcima i rečima doveo do toga da se mnogi koji opoziciju podržavaju pitaju da li je to što je Obradović protiv Vučića dovoljno da bi se s njim koračalo u istoj koloni

Dovoljno načitan da umesto grupe navijača vodi partiju, ali nedovoljno vaspitan da ne vređa starije i da se ne tuče po državnim institucijama kao što je Narodna skupština, Boško Obradović svojim likom i delom neverovatno podseća na grubijana o kojem su The Smiths ispevali pesmu *Sweet and Tender Hooligan* (*Simpatičan i nežan huligan*). U toj pesmi Morisi, praveći se da staje na stranu huligana koji je po ko zna koji put napravio incident, mekano-posprdnim tonom kaže “ne krivite ga” i uverava da se tako nešto “nikad više neće ponoviti/naravno da neće/ne do sledećeg puta”.

Evroskeptično i ne naročito slobodarski nastrojeni lider Srpskog pokreta Dveri Boško Obradović bio je jedan od razloga što je deo liberalno-demokratski nastrojenih građana, koji su se bili priključili protestima “1 od 5 miliona”, pomislio kako taj protest možda ipak nije njihova borba ako je Obradović među ključnim figurama koje će tu borbu predvoditi. Ovaj “Srbin i profesor srpske književnosti”, kako Obradović ističe kad god ga, najčešće iz poslaničkih redova SNS-a, prozovu da je “bahati fašista”, podstakao je svojim uključivanjem u ne-više-tako građanski protest da se deo dvadesetogodišnjaka i tridesetogodišnjaka, koje su roditelji na krkače i za ruku vodili na demonstracije protiv Slobodana Miloše-

vića, isključi iz protesta koji su počeli pre više od godinu dana.

U maniru novog doba, deo mladih oglasio se tada negodovanjem na Fejsbuku, Tviteru i platformama poput Telegrama i Mediuma, objašnjavajući zašto ne žele da učestvuju u protestima nakon što je Obradović označen kao jedan od lidera opozicije. “Prijatelji i porodica me gledaju kao izdajnika, verovatno već sumnjaju da glasam za SNS zato što subote provodim kod kuće umesto na ulicama”, pisala je sredinom marta prošle godine u blogu na platformi Medium Maša Milutinović, jedna od učesnica protesta. “Svaki povik ‘Ustaše’, svaka pesma o Kosovu, svaki poziv na boj, svaki homofobni govornik, svaka pljuvačka na Prajd info centru mi potvrđuje taj osećaj u stomaku da za mene tamo nema mesta”, napisala je Maša. Mnogi drugi nisu ništa rekli, samo su se udaljili.

Od Obradovića, kao opozicionog političara koji je partiju pokrenuo takoreći iz studentske sobe, očekivalo bi se makar da se uspešnije približi sve malobrojnijim mladima koji se uopšte interesuju za politiku i izlazak na izbore. Mada, ako se uzme u obzir Obradovićeva isključivost prema svemu što nije srpsko, uz sklonost ka verbalnoj agresiji i upadanje u fizičke čarke u kojima iznova i iznova oda je utisak da se slučajno našao u nebranom grožđu, pitanje je da li je za njega

uopšte i postojala prilika da uspostavi razumevanje sa onim mladim ljudima koji bi da na nenasilan i koliko je moguće pristojan način menjaju vlast u Srbiji. Posebno poražava činjenica da Obradović (1976), koji je svoje dvadesete proveo u cirkusu devedesetih, kao da ne shvata da bi deo njegovih potencijalnih mladih glasača konačno želeo da bude deo nečega što nije SNS, ali ni Obraz ili SNP Naši. Takvom mu se još teže prašta nego nekom političaru sa većim stažom, u kojeg su mnogi već stigli da se razoča-

huligana”

Foto: Marija Janković

raju dok je u nekoj od prethodnih epizoda bio na vlasti.

OBEĆAVAJUĆI POČECI

U sveže sročenoj političkoj biografiji Boška Obradovića na sajtu Srbija Izbori 2020, navodi se da je tokom studija srbi-stike na Filološkom fakultetu u Beogradu, sa još dvoje kolega, “1999. pokrenuo glasilo studenata srbi-stike ‘Dveri srpske’, koje je s vremenom preraslo u jedan od vodećih srpskih časopisa za nacionalnu kulturu i društvena pitanja, iz čijeg kruga saradni-

ka je 2003. formirano udruženje građana Srpski sabor Dveri”. U kontekstu osnivanja partije koja je nikla iz idealističkog zalaganja nekolicine studenata, koja je već nakon drugog učešća na parlamentarnim izborima ušla u parlament, Obradovićev politički put jeste priča o uspehu. Pohvalan ton biografiji pridaje i podatak da je Obradović za svoju diplomsku studiju “Miloš Crnjanski i novi nacionalizam” 2005. godine dobio Nagradu “Miloš Crnjanski” (za najbolju knjigu eseja objavljenu na srpskom jeziku u periodu 2003–2005). Obradović je

autor više knjiga, u koje se ubraja i njegov diplomski rad posvećen srpskoj književnoj desnici 20. veka objavljen u izdanju Catena mundi, kuće čije su primarne teme nacionalna istorija Srba i kulturna politika srpskog stanovništva.

I ne samo to, već je krajem prošle godine, u danima dok su studenti blokirali Rektorat Univerziteta u Beogradu tražeći ubrzanje odluke o doktoratu Siniše Malog, Obradović iz diskusije o njegovoj akademskoj čestitosti izašao čist. Naime, predsednik Srbije Aleksandar Vučić pokrenuo je usred blokade spekulacije o tome da je ovaj nečasno stekao svoju diplomu (“Je l’ pitao neko kako je Boško Obradović, koji, priznajmo, nema diplomski, položio pred članom svoje stranke, i to visokim funkcionerom Milanom Lomparom. Je l’ treba da sumnjamo u akademsku čestitost Lompara?”). U odgovoru, Vladimir Dimitrijević je preuzeo na sebe da jemči za Obradovićevu akademsku čestitost, pa je u ličnom stavu za “Danas” ispričao da je bio prisutan na Obradovićevoj odbrani diplomskog rada. Dimitrijević je tada izneo detalje poput toga da je Obradovićeva prosečna ocena na studijama bila 8,5 (što na srbi-stici važi za sasvim solidan i teže ostvariv prosek nego na drugim smerovima na Filološkom fakultetu), te da mu je mentor (koji nije Lompar, o čemu se moglo čuti i od samog prof. dr Lompara) dr Novica Petković, poznat po svojim visokim kriterijumima, za diplomski dao ocenu devet.

Evo konačno nekoga sa pravom diplomom, moglo bi se s pravom pomisliti. Međutim, brojni Obradovićevi ispadi kvare opšti prosek. Na primer, u martu 2008. godine je Obradović sa grupom aktivista Dveri prekinuo tribinu “Peščenika” u Pančevu, sa zahtevom da dverjani postave pitanje: “Slušamo tiradu da su Albanci žrtve, i hoćemo zato nešto da pitamo. Saslušali smo vas sve, rekli ste šta ste imali i dosta je.” Aktiviste Dveri iz sale je na kraju izbacila policija, a Obradović je, preneo je tada “Blic”, objašnjavao kako “on i njegovi istomišljenici nisu želeli da prave incidente, već samo da sučele mišljenja, jer je to prava demokratija.”

ISPADI I AKCIJE

Za koje se to još stavove, principe i vrednosti, osim deklarativno demokratskih, zalaže Boško Obradović? Osim stava da je Kosovo Srbija, Obradović ističe i da je Krim Rusija (što je kao pisanu izjavu, koja se suprotstavlja zvaničnom stavu Srbije, Obradović još krajem 2015. dostavio i ruskoj informacionoj agenciji TASS). Tako je u decembru prošle godine, na konferenciji u Skupštini Srbije, Obradović rasklopio zastavu Krima koju je dobio od predstavnice ruske Dume Natalije Poklonske i zvaničnika Krima. Ovaj incident prethodio je maloj i opskurnoj međunarodnoj konferenciji "Beogradski dijalog: za konstruktivne odnose sa Rusijom i priznanje volje naroda Krima (da bude u sastavu Rusije)", koja se 6. decembra održala u Ruskom domu u Beogradu, a na kojoj je o potrebi da se ujedine međunarodni naponi za podršku Kosovu, Krimu i Donbasu govorio i Boško Obradović. Tokom poslednjih godina, Obradović je u više navrata putovao na Krim. Među

dović je u aprilu u "Utisku nedelje" objavio da je on "antifašista i tradicionalista privržen istorijskom nasleđu", kao i da nije sledbenik ideja Dimitrija Ljotića, ali da mu je bliska ideja pokušaja da se napravi politika zasnovana na hrišćanskom pogledu na svet.

Ilustrativan je bio i Obradovićev poduhvat u novembru ove godine, kada je na imitaciji fasade na zgradi hotela pored Pozorišta u Vranju (gde je bilo u toku renoviranje), crvenim sprejom, onako dečaćko-navijački, napisao "BOJKOT", dok je tablu "Trg Republike" prepravio u "Trg laži Aleksandra Vučića". Grad Vranje je podneo protiv Obradovića prekršajnu prijavu zbog "pisanja grafiti na lažnoj fasadi", prenele su "Južne vesti". Likujući, Obradović je novinarima rekao kako se "raduje sporu sa SNS-om".

Kad smo već kod ideje o bojkotu izbora, koju je prošle nedelje kritikovao Dragoljub Mićunović pa se zbog toga Obradović obrušio na njega prizemnim uvredama, lider Dveri je o tome govorio i mnogo

govor o tome kako od prava LGBT osoba postoje važnija pitanja, poput obespravljenih radnika za koje država ne brine. Taj govor Obradović je 2017. održao u Narodnoj skupštini Srbije.

PUN KRUG

Brojne su Obradovićeve šetnje po granicama ekscize, a sve u cilju uspostavljanja "prave demokratije". U oktobru 2017, istog meseca kada je u Skupštini izneo predlog Dveri da se na dnevni red uvrsti rezolucija o Kosovu sa kamenom u rukama, za koji je tvrdio da je sa Kosova, uz recitaciju stihova pesme *Otadžbina* Đure Jakšića, Obradović je za kravatu "povukao" poslanika SNS-a Marka Atlagića. "Bila je šala i neće se ponoviti", opisao je to Obradović u maniru "simpatičnog i nežnog huligana", neće do sledećeg puta. Početkom meseca, građani su imali priliku da vide i sliku Obradovića i Aleksandra Martinovića kako se gurkaju u skupštinskoj sali, u prvom planu manje tuče koja je izbila nakon što je Obradović hteo da brani pravo srpske crkve u Crnoj Gori.

Obradović često opravdava epitet "političkog huligana", koji mu je tokom poslednje razmene oprečnih stavova nadenuo Dragoljub Mićunović. Pritom, njegovi javni nastupi umeju da budu i vrlo smireni, kritike vlasti razložne i elokventno iznete, samo što u tim kritikama ume i lako da sklizne u najprizemnije "desničarenje", optužujući, na primer, Vučićevu vlast da namerava da naseljavanjem migranata promeni strukturu stanovništva u Srbiji.

Pitanje je da li su ispadi koje Obradović pravi deo njegovog temperamenta ili deo taktike kojom želi da privuče što više opoziciono raspoloženih birača. Deluje da se za sada isključivo svojim javnim nastupima izborio za mesto jednog od lidera opozicije, ali i da je svojim postupcima i rečima doveo do toga da se mnogi koji opoziciju podržavaju pitaju da li je to što je Obradović protiv Vučića dovoljno da bi se s njim koračalo u istoj koloni. Pitanje koje ostaje otvoreno jeste i da li ideje za koje se Obradović zalaže, previše desne za demokratu i nedovoljno ekstremne da bi ga svrstale u krajnju desnicu, mogu naići na dovoljnu podršku glasača. O tome će se odlučivati na izborima. ¶

JOVANA GEORGIEVSKI

■ Pitanje je da li Obradovićeve ideje, previše desne za demokratu i nedovoljno ekstremne da bi ga svrstale u krajnju desnicu, mogu naići na dovoljnu podršku glasača

putovanjima izdvađa se ono iz oktobra 2015. godine, kada je grupa srpskih političara iz Demokratske stranke Srbije predvođena Sandom Rašković-Ivić, zajedno sa Dverima i Boškom Obradovićem, posetila Krim u cilju razbijanja "informacione blokade koju su napravili zapadni mediji" nakon referenduma. Ideja posete, prenela je tada Krimskaa informaciona agencija izjave Obradovića i Rašković-Ivić, bila je da se na Krimu započne kampanja koja bi propagirala odustajanje Srbije od pridruživanja Evropskoj uniji.

Nekako se standardno na ovaj paket stavova lepi i stav o NATO-u kao "zločinačkoj organizaciji", zabrinutost zbog "sve većeg broja ilegalnih migranata koji prolaze kroz Srbiju", kao i ideja da je potrebno "što hitnije vraćanje vojnog roka", dok bi na Parade ponosa najbolje bilo da svi zaborave. Više puta od početka protesta prozivan od strane SNS-a da je "ljotićevac" (uz pomenuto "fašista"), Oبرا-

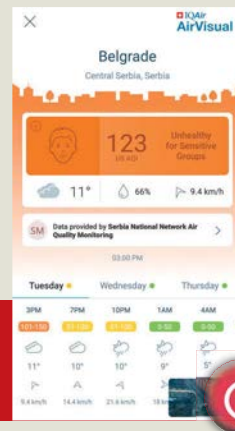
ranije, o čemu svedoči i intervju za Dojče vele iz oktobra 2017. godine. Na konstataciju novinara da je Obradović "jedini pominjao mogućnost bojkota beogradskih izbora, ali izgleda da od toga neće biti ništa", predsednik Dveri objasnio je kako pokret "više meseci, rekao bih i godina, insistira na tome da izbori u Srbiji nisu fer i poštjeni i da nema slobodnih izbora bez slobodnih medija". Na pitanje "može li bojkot uopšte da uspe", uz konstataciju da "kolege iz opozicije kažu da to nikad nije bilo moguće u Srbiji", Obradović uverava da "može da uspe sve što se ozbiljno pripremi i dobro sprovede".

Iako isključiv prema Albancima, Obradović se dobro razume sa desničarskim antigej strujama u Hrvatskoj. Tako su, prema pisanju portala Index, Dveri 2016. godine potpisale globalni antigej manifest tada nastale Međunarodne organizacije za porodicu, a hrvatski konzervativci nisu skrivali simpatije za Obradovićev

Nešto se krije u magli...

Poslednji primer medijske manipulacije zagađenjem desio se pre nekoliko dana, kada je, naročito u tabloidima, proturena vest kako visok stepen zagađenja pomaže Srbiji u zaštiti od korona virusa

Vanredne situacije su, po definiciji, omiljena televizijska tema. Imate objektivan problem, poput zagađenja vazduha, ili pojavu korona virusa i nedugo zatim kreće dramatika, senzacionalizam, dnevna politika, sloboda medija, ukratko sve aktuelne probleme jednog društva možemo prepoznati u ovakvoj situaciji.

Pogledajmo, dakle, šta se to sve krije u ovoj magli.

Na početku zime, vlast je upadljivo ignorisala problem zagađenja, iako je on zahvaljujući internetu postao hit tema. Građani su samostalno počeli da se informišu o kvalitetu vazduha, pa je sve teže bilo sakriti činjenicu da naša industrija svoj rast naplaćuje zagađenjem. Ova dilema nije od juče, primer je Kina, koja je svoj ekonomski bum platila strahovitim zagađenjem. Tek kada postanemo bogatiji, imaćemo luksuz da štitimo životnu okolinu, ili da prestanemo da promoviramo domaću radnu snagu kao kvalifikovanu i jeftinu. Ovo je, naravno, veštačka dihotomija koju siromašnim tržištima nameće svaki kapital i svaki investitor.

Međutim, kada je pukla bruka, formirana je nekakva Radna grupa i po medijima se govori o budućim potezima vlasti, u suštini se kupuje vreme do prve košave koja će smanjiti indeks zagađenja.

Prvi pokušaj medijskog prikrivanja bio je domaći sajt koji će građane informisati o "pravom stanju", bez navodne panike. Da se razumemo, svi sajtovi, bilo da su domaći ili strani, koriste iste podatke za zvaničnih mernih stanica. Razlika je u interpretaciji. Na sajtu *Air visual* je stepen zagađenja označen kod nas najčešće plavom ili ljubičastom, prikazano je lice sa maskom, a opis stepena je upozoravajući (nije zdrav za rizične grupe, zagađen, jako zagađen, nezdrav itd.).

Naš domaći sajt ima zelenu podlogu, nekog nasmejanog deččića sa kačketom, poput onog derana iz plakata po liftovima. Taj nestaško je mnogo umereniji u ocenama kvaliteta vazduha, pa je, recimo, kod zagađenja koje je definisano kao "nezdravo" na stranim sajtovima, na našem opisano kao "prihvatljivo". Dakle, stepen apstrakcije i subjektivnog doživljaja je neuporedivo veći.

Vlast je shvatila da je đavo odneo šalu, pa je čak i Nada Macura u svom jutarnjem obraćanju sa ushićenjem opisivala lepote prirode u Beogradu. Naime, na Novom Beogradu se desio neobičan prirodni fenomen, industrijski sneg, odnosno kristalizovali su se molekuli smoga i magle i pao je nekakav snežić, kojem se romantično radovala doktorica Macura!

Predsednik je temu politizovao, pokušavši da proturi ideju o mini hidroelektranama, što je nebulozno, ali je bio prinuđen da otvoreno prizna kako je naša industrija najveći zagađivač. Dakle, ne automobili, ili privatna ložišta, jer je vlast pokušala da odgovornost za zagađenje većinski prebaci na građane i tako abolira nemar i nedostatak ekološke politike i prakse.

Poslednji primer medijske manipulacije zagađenjem desio se pre nekoliko dana, kada je, naročito u tabloidima, proturena vest kako visok stepen zagađenja pomaže Srbiji u zaštiti od korona virusa. Ovo bih svrstao u kategoriju kućne zaštite od zagađenja, koja je dovela do neverovatne potražnje za prečišćivačima vazduha i potragom za nano-maskama. Ponovila se deviza Malkoma Meklarena, legendarnog menadžera Sex Pistolsa, koji je mudro rekao: "Cash from Chaos!"

A onda je stigla vest iz Kine. U Vuhanu se pojavio virus, određen je karantin i počelo je medijsko ludilo. Posle ptičijeg i svinjskog, ovo bi mogao biti kobra virus, jer je tako, navodno prenet na čoveka. U svetskim medijima, naročito onima na Zapadu, rado su puštali slike prepunih bolnica ili zdravstvenih radnika pod stresom. Iako kod nas nije zabeležen nijedan slučaj infekcije, u Evropi ih ima tek nekoliko, panika je zavlada. Pandemija se poklopila sa proslavom kineske Nove godine, godine Pacova, pa su "naši" Kinezi ipak ove godine ostali u Srbiji. Inače, upravo tajming ove infekcije pokreće različite teorije zavere jer je to vreme kada stotine miliona Kineza širom sveta putuju na proslavu u domovinu.

Panika u našim medijima povremeno je došla u svojevrtni sudar sa realnošću. Naime, svaki put kada su putem Skajpa u našim medijima govorili naši studenti iz Kine, mogli smo čuti isto iskustvo. Naime, tako se veruje državi koja preduzima aktivnosti neverovatnih razmera u sprečavanju pandemije i nema panike koja je prisutna u srpskim medijima. Ukratko, gore je u Srbiji gde nema zaraženih nego u Kini gde su desetina miliona u karantinu i preko stotinu ljudi izgubilo život.

Naši mediji su prikazali domaće mere bezbednosti na aerodromima. Tu su famozne termokamere koje beleže putnike sa temperaturom preko 37,9. Termokamere su, da podsetim, nedavno često pominjane prilikom opsežne policijske potrage za Ninoslavom Jovanovićem. Dakle, nećemo se ljubiti povodom početka godine Pacova, savet je da češće peremo ruke, ali će biti problem sa provetravanjem prostorija, jer ćemo birati između virusa i PM čestica, pa sami izaberite čega se više plašite. Ko kaže da građani nemaju izbora!

Obrazovanje kao ključni resurs budućnosti

Vreme, Nova ekonomija, Danas, Beta, FoNet i Južne vesti uz podršku Ambasade Švedske pokrenuli su društveni dijalog “Srbija 2030 – koji je naš put?” Cilj nam je da na šest okruglih stolova kredibilni stručnjaci, koji imaju uticaj na javno mnjenje, daju svoja mišljenja o ključnim temama za buduće pravce kojima će se Srbija kretati i način na koji će zauzeti svoje mesto u svetskim procesima. Teme su sledeće: “Obrazovanje kao ključni resurs budućnosti”, “Srbija između Istoka i Zapada”, “Energetska nezavisnost i energetska strategija”, “Ekologija i zaštita voda, zemljišta i vazduha”, “Zdravstveni sistem”, “Migracije” i “Starenje stanovništva”. Ovi paneli nisu vezani za političke stranke i dnevnu politiku. Njih pokreću profesionalni mediji koji time razmatraju problem društvenih potreba i sopstvene odgovornosti prema društvu čiji su deo

“Vreme” u ovom broju donosi panel “Obrazovanje kao resurs budućnosti” održan 23. januara 2020. Ova tema je od fundamentalnog značaja – bez obrazovanja je nezamisliv razvoj svih drugih oblasti. Uvodna izlaganja su dali profesor Vladimir Kostić, predsednik Srpske akademije nauka i umetnosti, profesor Svetozar Rajak sa Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Londonu i profesor Vladica Cvetković sa Rudarsko-geološkog fakulteta. Moderatorica je bila Danica Vučinić.

UVODNA IZLAGANJA

VLADIMIR KOSTIĆ

Jedan od onih strahova koji kruži je strah od globalizacije kao fundamentalnog izazova sa kojim se u svojoj dugoj istoriji Univerzitet sreo. Dijapazon reakcija ide od toga da će to omogućiti nove vrhunce Univerziteta do toga da, ako uopšte i preživi globalizaciju, Univerzitet više neće biti ono što je oduvek bio. U okviru tih ključnih izazova koje globalizacija postavlja pred Univerzitet jeste činjenica da je Univerzitet zapravo bio čedo nekog nacionalnog romantizma. S druge strane, stoje izazovi standardizacije procesa učenja putem komunikacionih i informacionih tehnologija, razvoj globalne istraživačke kulturne mreže. Konačno, treće je da globalno tržište, bez neke naklonosti, gleda na visoke javne troškove tzv. državno-socijalne pravde od kojih univerziteta u velikoj meri zavise.

Uočljiva je nova paradigma u kojoj se visoko obrazovanje stavlja u kontekst nečega što bi bilo privatno dobro, privatni interes i,

konačno, privatna odgovornost, a ne javno dobro i odgovornost kolektiviteta u kojem ono deluje. Ta vrsta promene, zapravo, kreira sada od Univerziteta jednu polugu generatora nečega što bih nazvao novom nejednakošću, mada se ne usuđujem da o tome preterano pričam pred kolegama sa Ekonomskog fakulteta. Ali, činjenica je da bi u ovom prostoru morali da uskoro sagledamo šta se dogodilo sa mogućnostima vertikalne prolaznosti u ovom društvu. Još 1996. godine Lešek Kolakovski je u svom eseju o univerzitetu negde osetio te naznake i postavio 10 pitanja. Neka od tih pitanja su aktuelna i danas, neka su apsolutna, a u međuvremenu su se pojavila i neka druga. Ali, hajde da pročitam bar neka. Prvo se tiče odnosa između funkcije univerziteta i njegovih zadataka kao istraživačkog eponima, odnosno, odnosa između univerziteta kao središta teorijskih nauka koje se razvijaju prema vlastitim imanentnim načelima univerziteta i univerziteta kao skupa profesionalnih škola – to je nešto što mi danas imamo.

Mi smo učeni da je za univerzitet ključna sinteza između obrazovne i istraživačke aktivnosti. Međutim, postoji strepnja da buduća pretnja ne dolazi od nove vrste univerziteta već gubljenja potrebe za bilo kakvim univerzitetom ili bar za univerzitetom u kojem skladno žive obrazovanje i istraživanje. U ovom trenutku postoji i dekonstrukcija same klasične ideje nauke, a ta nova paradigma produkcije znanja prvenstveno se karakteriše značenjem konteksta. I to ne samo u smislu konačne primene nauke, utilitarnosti i definisanja naučnih problema i izbora adekvatne metodologije već i redefinisane relevantnog upotrebljivog znanja koje je, kako autor kaže, socijalno robusno. Mi smo tu posta-

Fotografije: Dušan Đorđević / Nova Ekonomija

vili jedno pitanje i predložili smo u prethodnom zakonu da se ostvare istraživački univerziteti i oni koji to nisu, ali, taj predlog nije prihvaćen. S druge strane, moram da vam kažem da SANU već dva puta pokreće pitanje osnivanja Ministarstva za nauku i visoko obrazovanje i dva puta nismo dobili odgovor, iako smatramo da je to fokusiranje u izvršnoj vlasti neophodno jer smatramo da je koncept kretanja ka društvu znanja na neki način marginalizovan ovakvom organizacijom ministarstva.

Međutim, sa tim problemima susreću se i drugi, recimo *Royal Society of experiencing century securing our future prosperities* iz 2017. godine počinje sa šest dosadno načelnih preporuka. Prvo, da se nauka i inovacije ugrade u srce strategije dugoročnog ekonomskog razvoja. Zvuči potpuno besmisleno, ali u toj opštosti, tradicionalni zahtev za povećanje ulaganja u istraživanja i razvoj – oni preporučuju da se ta izdvajanja definišu u dužem vremenskom periodu od najmanje 15 godina, a da određeni oblici investicija, posebno u slučaju manjih privrednih subjekata sa potpuno jasno definisanim i kontinuiranim poreskim olakšicama. Zašto može u fudbalu, a ne u visokom školstvu, pitanje je na koje ja nemam odgovor.

S druge strane, kratko ću govoriti o potrebi diversifikacije finansiranja, posebno projektnom ciklusu. Drugo, da prioritet dobiju izuzetni pojedinci. Opet potpuna opštost. Međutim, nas čeka to dovijanje kako da se sa fokusa na odliv mozgova okrenemo ka povratku stručnjaka iz koga bi i ovako osakaćene sredine mogle imati izvesne koristi. Ja u ovom trenutku nisam siguran da imam odgovor, ali moram da postavim pitanje svima nama: mogu li društva da ostvare socijalnu koheziju uprkos stalnoj ekspanziji ovog feno-

mena? Ponovo nemam odgovor, ali se bojim da ne mogu. Treće, da država pojača i pospeši korišćenje nauke u svojim prioritetima.

Uveden je taj SAPEA program u Evropskoj uniji, zasnovan na strategiji "naukom do odluke", koji posle treće godine ne funkcioniše, koliko sam ja obavešten. Očigledno, izvršna vlast ne voli preterano nauku – ne samo u Srbiji nego i u celoj Evropi. Ali, dokumenta predviđaju otvaranje potpuno novih pozicija koje su meni zanimljive. Glavni naučni savetnik u institucijama Her Majesty Treasury ili Bank of England – što ne bi bilo nezanimljivo ako pokušamo da o tome razmišljamo. Zatim, pojačati pozicije oblasti nauke, posebno matematike na svim nivoima. Oni navode da bi kurikulume trebalo početi od uzrasta od pet godina sa idejom da se postignu osnovne, opšte ili kognitivne sposobnosti, koje su potrebne u čitavom nizu poslova u oblasti matematike, pismenosti, rešavanja problema socijalne komunikacije i međuljudskih odnosa. Mi u našoj uslovnoj strategiji razvoja do 2020. godine predviđamo porast visokoobrazovanih za otprilike 38 do 40 procenata osoba u starosnoj grupi od 30 do 34 godine. Da otprilike 10 procenata studenata koji završe master studije – upišu doktorske studije, a da broj osoba koji godišnje doktorira dostigne oko 200 doktora na milion stanovnika, znači otprilike 1500 godišnje. Ali, ja bih rekao da je za početak neophodno uskladiti Zakon o visokom obrazovanju i Zakon o naučno-istraživačkom radu.

U kojoj meri je poželjno, pita se Kolakovski u svom eseju, da univerzitet deluje u skladu sa tzv. društvenim potrebama, čak neposrednim zadacima vlade ili industrijskih korporacija. On sa jednim elegantnim cinizmom filozofa kaže da je svakom dopušteno

VRATITI POVERENJE U UNIVERZITET: Vladimir Kostić

da ako želi, može da studira crne rupe, razlike između Sv. Kiprijana i Sv. Avgustina, japanske vrtove, ali zbog čega poreski obveznik treba to da plaća? Međutim, Kolakovski kaže da ako bi takva utilitarnost pobedila, to bi značilo propast univerziteta, a u priličnoj meri i propast civilizacije. Novi koncept ekonomije znanja naglašava neophodnost da edukacija studenata bude usmerena na sticanje veština za "globalno radno mesto", uključujući radno mesto bilo gde u svetu. Znači moraju biti obrazovani i spremni za kontinuirano adaptiranje na svet rada u kojem su tehnološke inovacije gotovo svakodnevice. Da se spremaju za radno mesto na kojem se odgovornosti konstantno menjaju.

Četvrto pitanje je u kojoj meri je poželjno da univerzitet odgovara gradskim i regionalnim aspiracijama sa prostora na kojim se nalazi. Deluje kao idiotsko pitanje, ali vam moram reći da je postojala ideja u nekom regionalnom savetu fakulteta ili škole koja se zasnivala na tome da regionalno podeli uticaj pojedinih univerziteta u okviru srpskog visokoškolskog programa. Ja mislim da je to jako pogrešno.

Dalje, kako se suprotstavljati štetnoj podeli na dve kulture: na humanističku i naučnu i koje su vrline i mane tog dvostepenog sistema?

Još jedno pitanje: da li je tačno da je porast visokih škola i fakulteta na svim meridijanima doveo do snižavanja njihovog nivoa? Šta znači politizacija univerziteta i u kom smislu je dopustiva?

Da li se relativna autonomija univerziteta kompromituje pojavom novih paradigmi produkcije znanja? Ako bismo hteli da se osvrnemo na ono što se događa u najvećem beogradskom univerzitetu – čak i njegova struktura je takva da se mi kao nastavnici međusobno maltene ne poznajemo i nemamo neku razmenu mišljenja. Moje mišljenje je da su fakulteti zapravo konfederativne jedinice jednog slabo ustrojenog sistema i na taj način nisam siguran u kojoj meri smo u stanju da društveno relevantno iskazemo svoje kritičko mišljenje. U kojoj meri je poželjno učešće studenata ili nekih drugih direktno ili indirektno zainteresovanih grupa u odluke koje donosi univerzitet? Koja vrsta kontakta između profesora i studenta je optimalna? Ja bih dodao i da se suočavamo sa nečim što je eksponencijalna ekspanzija volumena znanja. Prema tome, mi na univerzitetu moramo da napravimo strategije veština zaboravljanja i prekomponovanja, kao i daljeg usitnjavanja ranije kompaktnih oblasti. Recimo, već se pojavljuje, u pojedinim zemljama, selektivno studiranje za hirurga.

Migracije su nešto na šta bih se takođe osvrnuo, kako na migracije između gradova unutar naše zemlje tako i na odlazak ljudi iz zemlje. U odnosu na broj lica sa višom i visokom školskom spremom 1971. godine, udeo najobrazovanijih u tom spoljnomigrant-

skom kontingentu Srbije na kraju prve decenije 21. veka uvećan je čak 11 puta. Dakle, prema ovim podacima se čini da se radi o jednom vrlo selektivnom odlivu ljudi.

Šta je sa kvalitetom? Prvo, sa kvalitetom onih koji se upisuju? Imamo rezultate Pisa testiranja, ali bih tu bio jako oprezan. Međutim, podaci ukazuju da je solidan broj tih učenika funkcionalno nepismen, a u najuspešnijoj kategoriji imamo 2% naših učenika. Drugo je kvalitet nastavnika koji vrlo jednostavno ne mogu da odgovore u visokom obrazovanju. Na njih dolazi oko 27 studenata u odnosu na dvostruko manji broj u EU. Naši kriterijumi za napredovanje su dosta niski i nespecifični. Takođe, suočili smo se sa velikom ekspanzijom visokoškolskih ustanova, a istovremeno manjkom pravih univerzitetskih učitelja.

Mislim da takođe treba da razmišljamo i o evaluaciji kvaliteta procesa nastave. Na primer, školske 2001. godine bilo je 1147 studenata sa prosečnom ocenom preko 8,5 – 2012/2013. godine taj broj je iznosio 14.021, znači, oko 13 puta više. Skori izveštaj Svet-skog ekonomskog foruma je izazvao kod nas malo pažnje jer je pokazao da je Srbija među šampionima u odlivu mozgova. A drugi parametar – dosta slab kapacitet za inovacije.

Mi smo se do sada najviše bavili kritikom metodologije, a nismo pokušali da vidimo koji su to elementi istine u ovim tvrdnjama. Dakle, šta raditi? Bez namere da hijerarhizujem zadatke, izložicu neke primere. Prvo, dalji rad na reformama finansiranja, upravljanja i reformi kurikuluma. Drugo, prevencija osipanja preduniverzitetskog obrazovanja, koje je još uvek nedopustivo veliko. Preispitivanje dimenzija sistema, uključujući državni. Pokloniti posebnu pažnju potencijalnim kandidatima iz socijalno marginalizovanih grupa – nemamo ljudi za odbacivanje ni u jednoj grupaciji. Peto, sprečiti rasipanje naših mladih koje je delom izazvano pogrešnim usmeravanjem. Šest, podizanje kvaliteta uvođenjem optimalnih metoda što objektivnijeg testiranja znanja i kompetencija tokom i po završetku studija. Uvesti sistem nacionalnog rangiranja svih visokoškolskih ustanova. Lično verujem da bi to dugoročno bilo značajno i za uravnoteženje kvaliteta, koji je u ovom trenutku asimetričan. Izoštriti standarde za akreditaciju. Podići kvalitet doktorskih studija. Raditi na principima ujednačavanja kriterijuma za izbor nastavnika nezavisno od ustanove. Uključivanje inostranih univerziteta ili inostranih asocijacija u sistem evaluacije na različitim nivoima – i uopšte, umrežavati se. Uvođenje progresivno odgovornije obrazovne politike ne očekujući da će sami mehanizmi tržišta biti delotvorni. Omogućiti recipročnu migraciju iz univerziteta i u njemu kao i mobilnost nastavnika i studenata unutar Srbije. Vratiti poverenje u univerzitet.

SVETOZAR RAJAK

Inicijativa organizatora da obrazovanje bude prva tema na ovim diskusijama je zaista vredna svake pohvale. Za svaku državu, nezavisno od veličine i ekonomske snage, to je tema od izuzetnog značaja. A za malu zemlju skromnih ekonomskih potencijala kakva je Srbija – obrazovanje je od kardinalne važnosti. Svaka mala zemlja čiji životni standard kasni za svojom širom okolinom, u ovom slučaju Evropom, ne može razmišljati da krene napred bez obrazovanja, a ja sam to podelio u nekoliko teza:

1. Sagledavanje uzroka sopstvenih slabosti koje su i dovele do nezavidnog položaja;
2. Sagledavanje šireg međunarodnog ekonomskog, političkog i tehnološkog konteksta u sadašnjosti, ali i u vidljivoj budućnosti;

OBRAZOVANJE JE OD KARDINALNE VAŽNOSTI ZA SRBIJU: Svetozar Rajak

3. Sagledavanje potencijala koji bi mogli da se upotrebe u razvojnem procesu;
4. Strategije koje ucrtavaju put i vremenske odrednice poboljšanja sopstvenog položaja.

Za svaki od ovih preduslova napretka neophodno je znanje, a ono je uslovljeno postojećim nivoom obrazovanja. Na tom tragu želeo bih da postavim pitanje: da li je Srbija ostvarila uvid u bilo koji od ovih činilaca? Drugo, ako nije – da li je to rezultat izostatka znanja zbog lošeg obrazovanja ili je rezultat volje političke elite i nedostatka kritike intelektualne elite. Treća tačka, tehnologija se može uvesti, što je najčešće u uslovima velikog zaostatka i neophodno. Ali, u uslovima nerazvijene ekonomije za to se nema para. Razvoj ne može biti postojan bez fonda, ali i institucija domaćeg znanja. I jedno i drugo se stvara samo kvalitetnim obrazovanjem. Pitanje vezano za ovaj aspekt: postoje li u Srbiji institucije koje mogu da budu stožer tog fonda znanja, kao i nosioci neophodnog porasta kvaliteta obrazovanja? Za razvojni iskorak je neophodan nacionalni program. A nacionalni program je nemoguć bez nacionalnog konsenzusa i nacionalne svesti. I jedno i drugo nisu mogući bez postojanja identiteta. Ključna komponenta stvaranja progresivnog i humanističkog definisanja, kao i održavanja identiteta je obrazovanje. Pitanje: do koje mere je problem Srbije i srpskog naroda potkopan ili nedefinisan identitetom? Jedna teza o kojoj neprestano razmišljam u poslednje vreme je ta da srpski narod, za period od 450 godina koliko je trajala turska okupacija, možda nije potkopao svoj identitet i umanjio relativno svoju brojnost i smanjio geografsku rasprostranjenost koliko u poslednjih 100 godina u sopstvenoj državi.

Dalje, sva nerazvijena ili relativno nerazvijena društva u poređenju sa svojom širom okolinom su u opasnosti da postanu rezervoar ljudskog potencijala razvijenijih ekonomija. U EU su već duže vreme uočljive tendencije odliva obrazovnog potencijala juga ka severu. Srbija je u tome u još nezahvalnijem položaju. Izgleda da je Srbija toliko bogata zemlja da može da obrazuje kvalitetne kadrove za Nemačku. Najobrazovaniji i najhrabriji uvek odlaze. Egzodus je uslovljen i rezultiran nepostojanjem budućnosti i nade. I samo je pitanje vremena kada biološki i egzistencijalni nestanak postane izvesnost. Pitanje: iako je ovo tzv. znani problem, kako da prestanak odliva obrazovanih postane nezaoobilazan zahtev javnog mnjenja, a pre svega intelektualne elite? Da li je lakše postaviti na dnevni red ovo pitanje ako se posmatra ne kao trenutni problem aktuelne političke strukture, već kao problem svih političkih elita tokom barem jedne generacije?

Ideološka isključivost sputava obrazovanje. Pitanje: da li smo se sa nestankom tzv. marksističkog obrazovanja rešili te ideološ-

ke isključivosti? Da li postoji neoliberalna isključivost?

U svetu je sve prisutnije pitanje da li današnje obrazovanje može da pruži odgovore na tehnološke i naučne izazove ili je zid koji sprečava naš dalji napredak. Značajni su glasovi danas koji ukazuju da je kompaktmentalizacija znanja, koja je ovladala obrazovanjem u poslednjih 80 godina, dovela do čorsokaka. Argument je da su potrebni novi metodi obrazovanja kako bi se krenulo dalje. To se odnosi kako na potrebu favorizovanja sintetičke spoznaje, tako i na drugačiju organizaciju institucija obrazovanja. Tj. stvaranje elitističkih centara kvalitetnog obrazovanja koji bi na osnovima meritorne selekcije predstavljali zamajce novim fundamentalnim saznanjima. Pitanje: do koje je mere u Srbiji prisutna ova debata i ima li dijaloga po ovom pitanju sa svetom? Šta predstavlja toliki broj univerziteta u tako maloj zemlji?

Izgleda da je u Srbiji, kao i u svetu, preovladao trend svođenja obrazovanja na vokacijsku edukaciju, a ovu na neku vrstu zanatskog treninga. Ideja univerziteta – da se podigne obrazovano građanstvo na najkvalitetnijem klasičnom obrazovanju – pokazala se kao uspešna u Nemačkoj i na toj liniji se i obrazovala nova nemačka građanska klasa sredinom 18. veka, koja je, između ostalog, i sprečila ponavljanje Francuske revolucije. Isticala je obrazovanje u društvenim i prirodnim naukama i što je najvažnije, posvetila se u dobroj meri administraciji države. Ovakvo obrazovanje je kod njih stvorilo obrazovne administrativce i političare koji su bili sposobni da sprovedu reforme. Pitanje: da li prelaz na vokacijsko obrazovanje može da stvori kadrove sposobne da sprovedu reformu u društvu ili je neophodno stvarati univerzitete koji se bave najkvalitetnijim obrazovanjem? Da li iskustvo Srbije pokazuje da politički režimi suviše kratko traju da bi mogli da sprovedu dugoročne, neophodne reforme? Iz svega ovoga bi potpuno pogrešno bilo izvući zaključak da nije potrebno vokacijsko obrazovanje, naprotiv. Pitanje: koji je to balans između opšteg kvalitetnog i vokacijskog obrazovanja koji treba da postoji u zemlji kao što je Srbija? Kako osmisliti humanističko obrazovanje u kontekstu globalizacije? Kakvo je mesto npr. "svoje" istorije u kontekstu globalne? Primer sprovođenja "Bolonje" u Srbiji je pod znakom pitanja kada je reč o nekim od ovih aspekata.

Metodologija obrazovanja kardinalno utiče na opšti nivo obrazovanosti stanovništva, a time i njegovu sposobnost da stvara fundamentalne naučne iskorake i osvaja tehnologije. Pravi izbor metodologije čini da zemlje koje polaze sa nižeg nivoa ekonomskog razvoja mogu mnogo brže da dostignu razvijenije zemlje, tj. da "preskoče vekove". Za to imamo primer Južne Koreje, Finske, Singapura.. Pitanje: da li se u Srbiji poklanja pažnja iskustvima ovih zemalja?

Još neka pitanja koja su relevantna za ovu temu jesu: važnost osnovnog obrazovanja u odnosu na visoko obrazovanje; uticaj interneta – šta znači i da li je štetno online obrazovanje? Uticaj mnoštva informacija na kvalitet znanja.

VLADICA CVETKOVIĆ

Rešio sam da u uvodnom izlaganju prikazem jedan paradoks našeg visokog obrazovanja. Reč je o protivurečnosti koja može da se izrazi kroz jednu upitnu rečenicu: kako je moguće da posle 15 godina, koje mi zovemo "reformskim", ne da nismo dotakli nijedno suštinsko pitanje i problem u visokom obrazovanju, nego nismo promenili ni retoriku. I zbog toga ću se ja danas fokusirati na tu retoriku, jer taj drugi deo mene naročito buni. To što

OPSTRUKCIJA REFORME OBRAZOVANJA: Vladica Cvetković

nismo rešili nijedan problem u visokom obrazovanju – mi smo kao društvo u tom kapacitetu koji imamo. Visoko obrazovanje tu nije izuzetak u odnosu na druge društvene sfere, ali je pitanje zbog čega se mi ponašamo u tom narativu kao neko ko je dugo bolestan i kome bolest već ulazi u terminalnu fazu, a on i dalje isto priča: da treba da ode kod lekara, da treba da prestane da puši, da treba ovo ili ono. Taj deo ja uopšte ne smatram formalnim kao stil izražavanja, već kao izražavanje jasne nesprenosti za promene, čak i u nekim slučajevima opstrukcije.

Ovde želim da se osvrnem na problem svih problema, a to je odlazak mladih. Postoje dva aspekta kojima doprinosi visoko obrazovanje. Jedan je najkonkretnija proizvodnja kadrova koji su nisko obrazovani u smislu diplome koja može da se valorizuje isključivo u partijskoj državi i nekim javnim preduzećima. Toga je izrazito mnogo – trenutno 90% privatnog sektora i najmanje polovina državnog sektora proizvodi takve kadrove, kojima samo partija može da nostrifikuje diplomu. Oni imaju dve mogućnosti – ili da to urade s partijom ili da se odluče da odu. Oni kada odlaze, ostavljaju diplomu kod kuće i to je nešto za šta nemam dokaza, to je moja spekulacija. I po tim statističkim evidencijama mi gubimo oko 100.000 ljudi godišnje – od kojih 50.000 ode, a 50.000 se učlani u SNS, barem je tako u poslednjih pet godina.

Drugi aspekt koji dosta utiče na odlazak visokoobrazovanih je taj netransparentan način primanja. On nije po broju važan, međutim, to nezadovoljstvo kada vi vidite da se na neke poslove primaju ne po meritokratiji nego po poslušnosti ljudi godinama, to se kapilarno širi i tu nastaju problemi.

Mislim da je veliki problem upisna politika na fakultetima. I to zato što mnogim kolegama od takve upisne politike zavisi plata – što veći broj studenata, veća primanja nastavnika. I to je nešto što mora sistemski da se reši. I tu se javlja problem jer ne postoji objektivna namera da se išta promeni, a ta namera ne postoji jer mnogi ljudi u visokom obrazovanju zaista lepo žive zbog činjenice da se na fakultetima na kojima rade upisuje veliki broj studenata svake godine.

Završio bih s tim da sve ovo što sam do sada rekao važi isključivo za akademsku zajednicu. Jer je akademska zajednica ta koja je krojila i skrojila ovakvo visoko obrazovanje – nisu nam ga skrojili političari.

DISKUSIJE

VIGOR MAJIĆ, DIREKTOR ISTRAŽIVAČKE STANICE PETNICA

Svedoci smo u svom radu koliko se dešavaju određeni trendovi i procesi koji dugo traju, najpre u pogledu pada kvaliteta nastave u osnovnim i srednjim školama. Međutim, škola kao formalno

obrazovanje je samo delić procesa obrazovanja koji se dešava i udeo toga je u konstantom padu. Mi ćemo u narednim godinama tek videti koliko je to dramatično smanjeno i koliko će drugi oblici obrazovanja preuzeti to mesto i koliko će škola ostati usamljena, pusta i napuštena jer će se vrlo brzo pojaviti trend, kao što se već javio u nekim drugim zemljama, da roditelji ispisuju decu iz osnovnih škola, da im sami organizuju obrazovanje jer oni to rade u vrlo kompetentno procenjenom interesu te dece. Najmanje 80 godina u Srbiji vlast ne vidi obrazovanje kao prioritetnu delatnost, znači od pre Drugog svetskog rata do danas. Obrazovanje nikada nije bilo prioritet i to se vidi po načinu izbora kadrova koji se time bave, po razgovorima na te teme. Ne mogu biti i nisam optimista.

Nekako imam utisak da su u prethodnih pedesetak godina svi ministri pokušavali nešto da urade. Neki su to hteli sami, neki su bili pod nekim pritiskom. Svi su hteli da nešto unaprede, ali se gotovo ništa nije ozbiljno pomaklo jer postoje jezgra otpora promenama, a jedno od najvažnijih jezgara otpora je upravo akademska zajednica.

Drugo, o procesima unutar obrazovanja, od kurikularnih stvari do načina organizovanja obrazovnog sistema – odlučuju nekompetentni ljudi. Primer za to je sastav Nacionalnog prosvetnog saveta. To su predstavnici stručnih društava koji daju nastavničke. Oni su, naravno, zastupnici svojih fakulteta, kojima je u interesu da imaju što više studenata koji se školuju da budu nastavnici. Znači, njima je jedini interes da njihova oblast ima što veći fond časova u školama i oni su barijera uvođenju bilo koje nove druge oblasti. Da ilustrujem: o programu biologije odlučuje nekoliko ljudi za koje niko ne zna ko su, koji su povezani sa Biološkim fakultetom u Beogradu. U kreiranju programa biologije za osnovne i srednje škole ne učestvuju lekari, inženjeri, poljoprivrednici... Dakle, ne učestvuju stručnjaci iz onih oblasti u kojima se primenjuje 90% tog znanja što se uči iz biologije. To isto važi i za druge predmete. I mislim da taj problem kompetentnosti treba rešiti na taj način što krug ljudi koji odlučuje mora biti širi; to dovodi to toga da imamo opstrukciju svake želje i namere da se obrazovni sistem ozbiljno reformiše.

MIODRAG ZEC, UNIVERZITETSKI PROFESOR

Mislim da smo mi sami najveći krivac za sve ovo što nam se dešava – da je kriva akademska zajednica, da su profesori krivi, da sam ja kriv. Mi nismo spremni da izađemo iz esnafskih stvari. Neću mnogo komentarisati ministre prosvete jer su oni izvedeni iz ovog vrednosnog sistema koji mi imamo. Ali stanite na trenutak i zamislite dva lika: Dositeja Obradovića i Mladena Šarčevića. Šarčevića pominjem jer ranijih ministara prosvete ne mogu da se setim, a on je aktuelan. Zamislite se, pa jedno tri minuta čitajte sa njegovog lica te namere vezane za visoko obrazovanje. Drugo, ispričaću primer kada sam ja definitivno poražen kao čovek. Imao sam predavanje u Gornjem Milanovcu. Izlazim iz hotela i vidim lepu zgradu, ispostavlja se da je to škola i u susret mi ide nastavnica i uvodi me u školu. Moram reći da ta škola vizuelno svedoči o nameri da se tu nešto uči. Vraćam se i vidim malu tablu iznad nekog podruma – piše univerzitet za neki menadžment leve potkolenice...

Javne ustanove moraju vizuelno da svedoče. Kad dođete u Francusku, ne možete da promašite opštinu. Nije džabe bilo u Habzburškoj monarhiji da se sve železničke stanice prave od istog materijala – ista forma, samo veličina različita. Pa hajde da mi

neko pronađe stanicu u Beogradu ako ima potrebe bilo gde da putuje. To svedoči o jednom vrednosnom sistemu koji je ključ, a sve ostalo je izvedena stvar. Mi kao idemo u reformu obrazovanja, a da nismo rešili osnovni princip. To je tako zato što se ovde stvaranjem ništa ne može uraditi. Ovde se samo redistribucijom i otimačinom može nešto uraditi. Svaki dan nam vlast priča da se nešto može preraspodeliti, a znanje služi da se kreira vrednost.

Sada bih naveo nekoliko pitanja. Da li je svakom građaninu jasno da je čovek resurs? I kad mi saopštava o našem ekonomskim rezultatima, naša vlast ne kaže kolika je proizvodnja po čoveku – već o nekoj stopi rasta.

Još jedna stvar. Sada imamo reformu koja je zasnovana na tražnji. Poslovna zajednica traži "to i to". To se na oko čini racionalnim. A da je taj sistem dobar, onda bi Mihajlo Pupin završio kao čobanin, jer tad je bila tražnja za čobanima u mestu gde je on rođen.

**NEMANJA ĐORĐEVIĆ, PROGRAMSKI
DIREKTOR "DIGITALNE SRBIJE"**

Ispravite me ako grešim, ali verujem da niko ko sedi za ovim stolom nije u radnoj grupi koja je napravila strategiju obrazovanja za 2030. godinu i koja upravo ovih nedelja treba da bude prezentovana. Dakle, dok god budemo stavljali projektne zahteve iznad strateških, mislim da ćemo imati problem. I ono što sam ja uspeo da vidim u prethodnim decenijama je da su uvek postojali neki takvi projektni zahtevi koji su bili lepe prilike za fotografisanje, ali su vrlo često bile u nesaglasju sa strategijom. Evo, biću i konkretan – kada reč "dualno obrazovanje" pokušate da pretražite u tekućoj strategiji, ona ne postoji. Dakle, radimo stvari koje nismo planirali, a s druge strane, ne radimo mnogo stvari koje jesmo planirali. A da ne govorim o tome da se strateške odluke često donose ne na osnovu podataka, nego na osnovu osećaja. Mi danas imamo otprilike 14 odsto "vukovaca" na kraju osnovne škole od nekih sedamdeset hiljada đaka u proseku, a da, po drugim istraživanjima, znamo da rezultati nisu ni malo dobri.

Mislim da je svakako budućnost u neformalnom obrazovanju i ovo je možda jedna provokativna rečenica. Ali mi se čini da tu ima doza nade, jer će upravo neformalno obrazovanje da ponudi jednu protivtežu svim ovim kriterijumima, uslovima, akreditacijama u jednom slobodnijem odnosu prema obrazovanju. Ovo je interesantno jer upravo ta digitalna ekonomija, koja je najveći izvoznik iz Srbije, te firme na razgovorima za posao ne traže konkretnu diplomu i tu imamo veliki kontrast. I ako nekako hoćemo da pomirimo ta dva sveta, IT industriju i akademiju, mi moramo da nađemo neki novi model obrazovanja.

**MILAN ANTONIJEVIĆ, DIREKTOR FONDACIJE
ZA OTVORENO DRUŠTVO SRBIJE**

Zbog čega smo mi danas ovde i zbog čega su nas mediji okupili? Mislim da je jedan od razloga i deficit toga da se povećava broj mladih ljudi koji veruju ovim medijima. Ključ svakako jeste obrazovanje. Ključ je u započinjanju novog ciklusa objašnjavanja šta su zapravo informacije. Tu i rezultati Pisa testiranja pokazuju i funkcionalnu i sve ostale stepene nepismenosti, koji govore o tome zbog čega se na ovakav način kreira javno mnjenje. A kada imate, kao danas, politiku koja se formira samo na osnovu javnog mnjenja, onda je taj krug zatvoren. Vi, dakle, imate ispitivanje toga šta se želi, kada npr. gostujete u nekim emisijama. To je jedan od problema i kako sad povezati obrazovanje i medije.

Jan Lundin, ambasador Švedske u Srbiji

Demokratija nije statični koncept

Nadam se dobrim diskusijama i želim da dodam da Švedska ima dvadesetogodišnje iskustvo podržavanja reformi u Srbiji. Godišnje ulažemo oko 14 miliona evra u reforme u Srbiji vezane za evropske integracije i želim da kažem da nećemo prestati dok Srbija ne postane član EU. Današnji okrugli sto podržavamo u okviru globalnog programa koji nazivamo "Drive for democracy", što bi značilo Inicijativa za demokratiju. Glavna ideja je činjenica da demokratija nije statični koncept koji opstaje sam od sebe, nego mora stalno da se stvara, razvija i da se neguje, a ponekad čak i da se brani.

Hteo sam da ovim završim, ali se setih da sam skoro šetao Topčiderom i tamo primetio spomenik Arčibaidu Rajsu, Švajcarcu koji je bio veliki prijatelj Srbije. On je napisao knjigu *Čujte, Srbi*, u kojoj je težište stavio na osnovno obrazovanje, što je tada, pre 100 i nešto godina bilo najznačajnije. Mi ovime želimo da ukažemo na značaj visokog obrazovanja.

Fondacija na čijem sam sada čelu već više od decenije ulaže u osnovno obrazovanje i moram vam reći da su efekti nemerljivi. I komparativni rezultati u odnosu na one grupe na koje, nažalost, nije obraćena takva pažnja su veliki. Tu negde se naslanja ova promena Ustava i uvođenje srednjoškolskog obrazovanja kao obaveznog i to mislim da svi možemo pozdraviti i to bi bila druga teza.

Završio bih s jednim radom koji smo nedavno pisali o nematerijalnom kulturnom nasleđu i mogućnosti da se ono zaštiti u manjinskim zajednicama. Na primer, predložio sam da se autodestrukcija zaštiti kao nematerijalno kulturno nasleđe u Srbiji. I mislim da ćete, ako obratite pažnju na podatke koje su maltenesvi iznosili danas, primetiti jednu vrednost koja je svojstvena ovim prostorima i kako smo uspeali da neke procese koji bi trebalo da budu razvojni pretvorimo u autodestruktivne. Nadam se da će me vreme demantovati, ali nažalost, sve ono što se danas dešava govori o opštoj autodestrukciji i razaranju i institucija i prilika za razvoj.

**MILOJKO ARSIĆ, PROFESOR EKONOMSKOG
FAKULTETA U BEOGRADU**

Mogu da kažem da sam veći optimista od prethodnih izlagača i čini mi se da taj neki veliki evropski tok, pa i svetski, utiče i na Srbiju. Recimo, kada je u pitanju visoko obrazovanje, postoji neki pomak i u društvenim naukama jer ljudi koji se bave time počinju da objavljuju radove u međunarodnim časopisima, što ranije nije bio slučaj.

Zašto je obrazovanje važno za društvo? Obrazovanje je važno najpre zato što doprinosi boljoj komunikaciji između ljudi i socijalizaciji. Obrazovani ljudi su sposobniji i stiču nova znanja i veštine. I konačno, obrazovanje bi trebalo da utiče da ljudi budu sposobniji da u perspektivi kreiraju inovacije. Dakle, iako je prilično jasno da bi ovi mehanizmi trebalo da postoje, empirijski nije baš

tako jednostavno dokazati ih. Problem je što obrazovanje utiče na privredu i privredni rast, ali i privredni rast utiče na obrazovanje.

Imamo relativno čvrste rezultate da obrazovanje kroz dva mehanizma utiče na privredni rast. Jedno je kroz povećanje količine obrazovanja. Ta količina se prosečno meri procentom populacije školskog uzrasta koji je obuhvaćen obrazovanjem, kao i prosečan broj godina škole. Drugi mehanizam jeste kvalitet obrazovanja koji se, recimo, meri na osnovu količine znanja i veština koje ljudi stiču obrazovanjem. Na osnovu brojnih istraživanja došlo se do zaključka da je važniji kvalitet obrazovanja od količine obrazovanja. I to je posebno potrebno imati u vidu, jer se u našoj zemlji često u prvi plan ističe taj kvantitet obrazovanja. Da se npr. kao neki cilj postavlja procenat ljudi koji bi trebalo da završi određeni nivo obrazovanja. Razna međunarodna istraživanja, počev od Pisa testova i rangiranja univerziteta, pokazuju da je u Srbiji kvalitet obrazovanja relativno skroman. Šta da se uradi da se to popravi? Potrebno je uraditi nekoliko stvari, ali to istovremeno i kombinovano. Prvo je neophodno povećati ulaganje u obrazovanje. U Srbiji se danas ulaže oko 4% BDP, što je manje od zemalja Centralne Evrope i mnogo manje od zemalja Zapadne Evrope. Međutim, istraživanja takođe ukazuju da samo povećanje ulaganja u obrazovanje neće uticati na kvalitet obrazovanja. Da bi se unapredilo obrazovanje, potrebno je mnogo toga. Jedna vrsta reformi potrebna je u osnovnim, druga u srednjim školama i treća na univerzitetu. Recimo, kada su u pitanju osnovne škole, verovatno bi trebalo uvesti neke univerzalne testove gde bi se ocenjivale škole i nastavnici koji u njima rade i gde bi im finansiranje u određenoj meri zavisilo i od toga. Kad su u pitanju univerziteti, sigurno je važno međunarodno rangiranje. To je sve poznato i to su druge zemlje uradile i prošle i nema potrebe da mi izmišljamo nešto posebno.

Kako treba da se dogode te promene? Po mom uverenju, država je ta koja bi trebalo da inicira te promene jer su promene koje dolaze iz akademske zajednice vrlo spore. Takođe je važno da država reguliše i privatno obrazovanje; postoje neki teorijski modeli koji ukazuju da je konkurencija dovoljna da se privatno obrazovanje samo unapredi. Međutim, relativno dugo vremena treba da se to dogodi i to se događa pre svega kada su u pitanju privatni poslodavci.

Dakle, uloga države u sistemu obrazovanja je važna, ali se tu vraćamo na fundamentalno pitanje – potrebna nam je bolja država da bismo imali i bolje obrazovanje.

MLADEN IVANOVIĆ, PROFESOR EKONOMSKOG FAKULTETA U KRAGUJEVCU

Ako promašite osnovno obrazovanje, izgubili ste vreme koje kasnije ne možete da vratite. Recimo, jedno istraživanje u SAD je pokazalo da je predškolsko obrazovanje imalo veliki uticaj na to šta će ta deca studirati. S druge strane, kao ekonomista, moram reći da je sve stvar podsticaja, a ovde su podsticaji potpuno iščašeni. Oni su izmešteni iz logike i normalnosti, a to je da se ide na kvantitet, a da se kvalitet zanemaruje. I fakulteti i srednje škole su motivisani da "bace mrežu" i da što više ljudi uvuku, a šta će izaći kao *output* iz tog sistema, to je potpuno drugo pitanje. I dok se ne promeni sistem podsticaja, neće biti bolje.

Sad, sa aspekta toga šta je cilj i funkcija visokog obrazovanja, nisam siguran u vezi sa neformalnim obrazovanjem. Ono je svakako jako bitno i usled novih tehnologija postaje sve bitnije, ali

može imati jako ozbiljne socijalne reperkusije. U smislu da deca iz siromašnijih porodica nemaju tu vrstu informacija uopšte, a često ni sredstava za pohađanje nekog programa neformalnog obrazovanja.

Što se tiče visokog obrazovanja, kod nas je prisutan mentalitet fokusiranosti na grupu. Što se starog sistema obrazovanja tiče – on nije bio dobar. Ja sam završio sa prosekom 9,76, ali ne mislim da sam dobio kvalitetnije obrazovanje od onog koje moji studenti danas dobijaju. Taj sistem je imao jednu skrivenu poruku koja je jako značajna – ako hoćeš nešto u životu što vredi, moraš jako puno da se potrudiš. Sada je taj trud mnogo manji i čini mi se da se mnogo manje radi.

Zaključio bih time da sam potpuno siguran kako nikakvih dramatičnih promena u 2030. neće biti.

SRĐAN OGNJANOVIĆ, DIREKTOR MATEMATIČKE GIMNAZIJE U BEOGRADU

Malo su pomenute promene koje se pre svega očekuju zahvaljujući velikom tehnološkom razvoju u svetu. Ne mislim da će 2030. godine hologramske projekcije držati predavanja, ali svakako da je naša obaveza da uhvatimo priključak sa svetom i da vidimo gde se u svetu nešto dobro radi da se tu priključimo. Pre svega mislim na programe obrazovanja koji moraju mnogo više pratiti taj razvoj nauke. Mi se neverovatno lako rešavamo izuzetnih, najkvalitetnijih srednjoškolaca i studenata kao da jedva čekamo da oni odu negde u inostranstvo, a oni su ti koji mogu da vode zemlju i da osmisle razvoj za narednih 10–15 godina. Hoću da kažem da postoji veliki jaz između srednje škole i univerziteta na tom nivou da recimo naši mladi matematičari, fizičari i programeri kada odu na univerzitet, nemaju nikakvu podršku umesto da dobiju mentore i ostale mogućnosti za brže napredovanje. Iz razgovora sa tim mladim ljudima došao sam do zaključka da oni pretežno ne odlaze iz Srbije jer traže neki bolji život, konfor, veće plate... Njima je glavni motiv odlaska naučni doprinos koji mogu da daju, a za to ovde nemaju dovoljno uslova. Mislim da moramo napraviti uslove za te sjajne mlade ljude, jer onda ne samo da mnogi neće odlaziti, već će i mnogi iz sveta poželeti da se vrate u Srbiju. Mi u Matematičkoj gimnaziji to znamo. Jer imamo i te kako talentovanu decu i uz bolju organizaciju znamo da možemo da budemo ravnopravni, a možda i bolji, od mnogih razvijenih država.

RODOLJUB ŠABIĆ, BIVŠI POVERENIK ZA INFORMACIJE OD JAVNOG ZNAČAJA

Meni je zanimljiva jedna tema kada govorimo o kvalitetu visokog obrazovanja. To je tema kojoj nije pitanje više ili manje znanja, nego ona kojoj je pitanje diploma bez znanja. I kakav mi mehanizam imamo da reagujemo na to. Meni se javlja pitanje da li su lažne diplome eksces ili postoji paralelni sistem koji proizvodi diplome za nekog ko uopšte nema nikakvo znanje i ko se čak nikad nije ni pojavio na tom fakultetu. Da li mi kao društvo uopšte imamo neke mehanizme da na to reagujemo? Podsetiću vas da je nama trebalo više vremena da poništimo jedan ordinarni plagijat nego što je Evropi trebalo vremena da počne, vodi i završi Drugi svetski rat.

OMER HADŽIOMEROVIĆ, SUDIJA APELACIONOG SUDA

Oduvek sam mislio da je Ministarstvo prosvete najbitnije ministarstvo jer obrazovni sistem proizvodi ljude. Eto, govorimo o

sudijama. Kada kažete da sudije nisu dobre, pa znate, one su proizvod sistema koji tek kasnije postaje jedan od njegovih problema. Znači, ovde su uvek "greška sistema" oni koji drugačije misle od onoga kako je sistem trebalo da ih nauči kako da misle. Često se postavlja pitanje ko je glavni krivac za probleme koji postoje u sistemu obrazovanja? Da bismo rešili neki problem u životu, mislim da je neophodno da ispunimo pet uslova. Prvi je da nešto uopšte prepoznamo da jeste problem. Drugo da hoćemo da ga rešimo. Treće, da znamo šta je uzrok problema. Četvrto, da znamo da ponudimo rešenje. Peti uslov je da si u poziciji da taj problem rešiš. Dakle, problem obrazovanja kao sistema može da reši samo država koja kreira sistem. Ako neki čute, pitanje je zašto čute. Pa, zato što ih je sistem tako naučio. To je za mene suštinsko pitanje za rešavanje problema. To znači da onaj ko kreira sistem mora da ima iskrenu želju da ga promeni na bolje. Ja lično ne vidim da postoji želja onih koji su na vlasti.

Mi imamo sistem obrazovanja za pravosuđe koji ne uči ljude "da bude". On će ga naučiti da zna pravo, naučiće ga da fantastično piše presudu, ali ga neće naučiti da bude sudija. Neće ga naučiti da shvati koja je njegova uloga u društvu, koje su njegove obaveze i u društvenoj zajednici.

DRAGANA ŽARKOVIĆ OBRADOVIĆ, DIREKTORKA BIRNA-a

Nismo se dotakli korupcije u sistemu obrazovanja, ali taj problem objektivno postoji jer je činjenica da se u obrazovanju najviše ulaže u one njegove delove u kojima postoji mogućnost da se "maznu" neke pare. I po tome se faktički biraju projekti u koje će se ulagati – od obnove škole do toga da prvi korak u digitalizaciji škola bude uvođenje elektronskih dnevnika iako škole nemaju internet. Dakle, sve se vrti oko te "obrazovne ekonomije", a i sam izbor ministra obrazovanja meni pokazuje da je to trend koji vodi u tom pravcu. Zato mislim da je taj problem korupcije ogroman, a ono sa čim smo se mi suočili je "omerta" – potpuna nespremnost ljudi iz obrazovnog sistema da pričaju o tome. Svoje obraćanje bih iskoristila i da uputim apel ili neki poziv ljudima u obrazovanju da se jave, jer su nama neophodni uzbunjivači u obrazovanju. Takođe, rekla bih da je poštovanje koje deca imaju prema nastavnicima na najnižem mogućem nivou i da samo ide nadole.

Osvrnula bih se i vrlo kratko na pitanje zašto je za medije obrazovanje važno. Brojne su studije koje pokazuju direktnu povezanost između stepena demokratizacije društva kao posledica toga da postoje informacione pustinje. Našla sam podatak da se 70% mladih 16-24 godine pretežno informiše preko društvenih mre-

ža i da kompanije koje upravljaju tolikim protokom informacija uopšte nisu svesne svoje društvene uloge.

BOŽO PRELEVIĆ, ADVOKAT

Šta je proizvod našeg obrazovnog sistema i ko je kriv za taj proizvod? Ko je kriv za taj ne-kvalitet i gde se vidi taj ne-kvalitet? Kada sam u kratkom periodu bio ministar policije, želeo sam da napravim sistem u kojem se moglo napredovati isključivo na osnovu dodatne edukacije ili uspešnosti u radu. Nikada neću zaboraviti da mi je ubrzo nakon toga prišao jedan načelnik policije i rekao mi: "Nećeti vi, ministre, dugo ostati ministar. Ovde se niko sa Vama ne slaže." Sećam se i da smo napravili jedan pilot projekat na temu koji je minimum pravničkog znanja potreban za rad u policiji i rezultat je bio katastrofalan. Dalje, ne slažem se da je za stanje u obrazovanju prvenstveno kriva akademska zajednica. Jer ona je kriva ako čuti, ali je neophodno da joj ostali intelektualci pruže podršku, a kako i oni čute, mislim da su obe grupacije podjednako krive. Opšta ćutologija nas je dovela ovde gde se mi danas nalazimo i vidim da se politika seti profesora samo kada treba da se potpiše neki apel.

Ako je globalizacija budućnost obrazovanja, zašto ne uvedemo neki test koji postoji "napolju"? Mi ćemo vrlo lako da vidimo da li onda ovde ne valjaju profesori i učenici, jer po ovim testiranjima ovde samo ne valjaju učenici, a ja mislim da ne valjaju ni profesori ni učenici. Jer učenici ne mogu biti 10 puta bolji proizvod od onih koji ih uče. Gledao sam neke knjige sa Megatrenda i mogu vam reći da u njima postoje stvari koje nisu tačne. Dakle, oni njih uče naopako. Kada neki od njih sutradan postanu sudije ili tužioci – pa oni ne mogu biti bolji.

Bio sam učesnik suđenja u Kragujevcu. Da manemo šta se tamo desilo, a da ne manemo ko je dobio diplome – to su ministri, načelnici policijskih uprava, to su tužioci i sudije. Dakle, oni koji kreiraju budućnost ove zemlje. I da vam kažem, oni koji su prijavili prošli su deset puta gore od onih koji su to radili.

Naveo bih da sam bio u etičkim odborima nekoliko klinika. Oni tamo imaju *euroscore* na osnovu koga jednostavno mere svoju uspešnost. Ne vidim zbog čega tako nešto ne bi moglo da se napravi i u obrazovanju. Trenutno učestvujem u jednom postupku u kome se sudi direktorima srednje saobraćajne škole koji su prodali 1700 diploma. U testovima, na konkretno pitanje ko na ukrštanju putničkog vozila i šinskog vozila ima prednost, svi pišu – putničko vozilo. To su "tempirane bombe" i mi živimo posledicu "tempiranih bombi" i našeg ćutanja. Mislim da smo došli do tačke da moramo da se homogenizujemo i da se izborimo jer ćemo u suprotnom potonuti.

DORĐE PAVIĆEVIĆ, PROFESOR FPN-a U BEOGRADU

Trudiću se da se baziram na nekoliko ključnih stvari. Jedna je ova opterećenost reformama. Otkako radim u akademskoj zajednici, bavim se nekakvim reformama mnogo više nego poslom. Onda mislim da samo reforma reformu stiže, a da nikad u ovako velikim i tromim sistemima ne vidimo neki konkretan rezultat – vidimo samo one podsticaje koje reforme daju da se korigira sistem.

Stvorila se čitava industrija koja korumpira sistem. Imate "niz" malih tržišta, poput tržišta udžbenika. Mada ovo nije samo naš problem – i druge zemlje susreću se sa sličnim problemima. To je ono što mislim da mora da se rešava unutar samog sistema. Takođe, moramo doći do stadijuma da većini naših građana znanje postane zaista važno.

Rađanje u doba naučnog progressa

Studije koje danas imamo pokazuju da infertilitet nije u porastu, ali da paradoksalno raste broj tretmana in vitro fertilizacijom (IVF). IVF je revolucionarna metoda u lečenju infertiliteta, ali ima minimalan efekat na porast populacije

Infertilitet je reč koja se često koristi u javnosti, kada se govori o zdravlju, kada se pominje demografija, a često ima i političku konotaciju.

Inače, pod infertilitetom se podrazumeva nemogućnost začeća posle godinu dana pokušaja i nezaštićenih seksualnih odnosa. Nekada se koristila reč sterilitet, ali sterilitet predstavlja jedno trajno stanje, a infertilitet je nešto što se određenim tretmanom može popraviti. Da bismo bolje razumeli pojam infertiliteta, treba reći da postoji primarni infertilitet, kad žena pre toga nikad nije bila trudna, i sekundarni, kada žena ima bar jednu trudnoću iza sebe. Često čujemo izjave da je infertilitet u porastu, ali nažalost to najčešće nije dokumentovano studijama i konkretnim podacima. Još je Galilej govorio "merite sve što može da se izmeri, a ono što ne može, probajte da izmerite". Savremena medicina se bazira na rezultatima studija i postulatima "evidenced based medicine", tj. medicine bazirane na dokazima. Stoga, tvrdnja da je infertilitet u padu ili porastu, može imati negativan uticaj na ljude koji imaju taj problem i kreirati pogrešno javno mnjenje sa svim svojim negativnim posledicama.

Studije takve vrste nije lako organizovati, ali ima nekoliko dobro dizajniranih iz Švedske, Danske, SAD i Velike Britanije koje pokazuju da je primarni infertilitet u blagom padu. To se verovatno može pripisati zdravijem načinu života i smanjenom broju infekcija hlamidijom i gonokokom, dva mikroorganizma koja dovode do oštećenja jajovoda kao i edukacijom o reproduktivnom zdravlju i jačanju svesti o padu fertiliteta posle 35 godine starosti žene. Sekundarni infertilitet nije analiziran u studijama. Rezultati se možda razlikuju u drugim zemljama, ali u nedostatku podataka ne možemo tvrditi da je infertilitet u porastu.

VELIKI POMOCI

Svetska zdravstvena organizacija smatra infertilitet bolešću i savetuje se tretman ako posle godinu dana pokušaja nije došlo do trudnoće. Lečenje može biti hirurško i medikamentozno. Najveći pomak u lečenju infertiliteta napravljen je 1978. godine kada je rođena prva "beba iz epruvete", metodom in vitro fertilizacije (IVF). Profesor Bob Edwards iz Velike Britanije je kasnije dobio Nobelovu nagradu i smatra se rodonačel-

Piše: **dr sci. med. Milan Milenković**

Beogyn – Beograd,
Karolinska institut
– Stockholm

nikom IVF. Princip te metode je da se jajne ćelije "izvade" iz jajnika, oplode spermatozoidima partnera ili donora u laboratoriji, i zatim se tako nastao embrion vrati u matericu. Embrioni dobrog kvaliteta mogu da se zamrznu. Kasnije, posle odmrzavanja, embrion se vrati u matericu, ukoliko prvi put nije došlo do trudnoće ili par kasnije želi još dece. Sinonimi za IVF su veštačka oplodnja i biomedicinski potpomognuta oplodnja. Do sada je u svetu rođeno preko 5 miliona beba posle IVF. Pored IVF, imamo i metodu inseminacije, kada se spermatozoidi posle određene pripreme u laboratoriji ubace u materičnu duplju, zatim zamrzavanje tkiva jajnika i testisa, zamrzavanje polnih ćelija, donacija jajnih ćelija i spermatozoida, transplantacija reproduktivnih organa, surogat materinstvo, što sve zajedno spada u asistiranu reproduktivnu tehnologiju (ART).

Paradoksalno je da i pored stabilnog biološkog fertiliteta raste broj IVF postupaka. To se može objasniti pomeranjem starosne granice za rađanje, želje za trudnoćom kod žena koje nemaju partnera, kada se potomstvo ostvaruje uz pomoć donora polnih ćelija, komercijalizacijom lečenja, ali i promenom definicije infertiliteta od strane Svetske zdravstvene organizacije gde je vremenski period pokušaja ostvarivanja trudnoće od dve godine spušten na period od godinu dana. Promocija metode kao posledicu ima povećanu tražnju. Jedna vrsta promocije je i često pominjanje IVF kao faktora za povećanje nataliteta i metode u borbi protiv bele kuge.

Međutim, stvarni efekat je drugačiji. Danas je oko 2–6 odsto dece rođeno posle IVF postupka, na primer 3 odsto u Švedskoj, 4,9 odsto u Sloveniji i 6,1 odsto u Danskoj. Stvarni neto efekat na povećanje broja živorođene dece je 0,05 poena. Ili na primer u Velikoj Britaniji, gde je broj IVF ciklusa povećan sa 625 na preko 1000 na milion stanovnika, a totalna stopa fertiliteta je porasla za 0,04. Drugim rečima, ako je jedna žena rađala u proseku 1,64 deteta, posle povećanja IVF ciklusa rađaće 1,68.

Bez obzira na to što je efekat na natalitet posle IVF tretmana mali, dobro je što parovi koji imaju problem infertiliteta mogu da refundiraju novac za troškove IVF. Broj finansiranih postupaka varira od 1 do 6 u zavisnosti od zemlje do zemlje, ali postoje i varijacije unutar jedne države. U Izraelu se finansira

ZAČETAK: In vitro oplodnja jajne ćelije

Foto: flickr.com

neograničen broj postupaka od strane države. U Srbiji, Republički fond za zdravstveno osiguranje finansira 3 postupka, ali postoji i finansiranje od strane lokalne samouprave. Važno je i uspostaviti kontrolu kvaliteta, to jest meriti rezultate, što se danas postiže uvođenjem elektronskih registara. Taj sistem je jako dobro razvijen u skandinavskim zemljama. Kontrola kvaliteta je pre svega dobra za pacijente, ali i za onoga ko finansira lečenje, kao i za zdravstveno osoblje koje može da vidi, kontroliše i popravi svoje rezultate.

Postoji jedna grupa parova koji nemaju ili su pre vremena izgubili reproduktivnu funkciju, i jedina klinička prihvatljiva metoda je donacija jajnih ćelija i spermatozoida. Donacija polnih ćelija nije dozvoljena u dosta zemalja što zbog kulturoloških, etičkih, religioznih ili nekih drugih razloga. Inače, donacija spermatozoida i jajnih ćelija je dozvoljena u Srbiji, ali je potrebno još promovisati i razvijati metodu.

REPRODUKTIVNI TURIZAM

Posnat je fenomen odlaska na lečenje u druge zemlje, naročito za program donacije. Postoji i termin reproduktivni turizam. Dobra strana odlaska na lečenje je to što pacijenti dobiju ono što u svojoj zemlji nisu mogli, ili dobiju jeftiniju i kvalitetniju uslugu. Negativne strane reproduktivnog turizma su što se neželjeni efekti i komplikacije rešavaju u matičnoj zemlji, i to nekada zahteva značajna finansijska sredstva, a da ne govorimo o tome kroz šta prolaze pacijenti. Takođe, pacijenti često ne dobiju dovoljno informacija o lečenju, rezultatima i

komplikacijama. Zato je vrlo važno da stručna javnost i društvo učine što više za svoje građane da bi im se omogućio tretman u svojoj zemlji.

Jedna osetljiva populacija kojoj je potrebna asistirana reprodukcija su pacijenti koji su oboleli od malignih bolesti pre 40 godine. Lečenje citostaticima i zračenjem može da dovede do infertiliteta. Zato je potrebno pre lečenja zamrznuti embrione, jajne ćelije, spermatozoide, tkivo jajnika ili testisa. U većini zemalja Evrope ovaj program potpuno finansira država.

Postoji još jedna kategorija ART-a, "social egg freezing", kada žena zbog odlaganja rađanja zamrzne svoje jajne ćelije. Najčešći razlozi su karijera, edukacija i traženje adekvatnog partnera. Rezultati su mnogo bolji kada se jajne ćelije zamrznu pre 35. godine starosti.

Jedna žena u Srbiji rađa u proseku 1,5 dece. Slično je na primer u Grčkoj, Italiji, Španiji, Rusiji, oko 1,3 u Bugarskoj, Češkoj i Estoniji. Zemlje sa prosekom 1,9 i više su Švedska, Norveška, Francuska, Danska, Island i Turska. Da bi se obnavljalo stanovništvo, potrebno je da taj prosek bude 2. Analize faktora koji utiču na natalitet su veoma kompleksne i predstavljaju posebnu temu, ali svakako treba pomenuti ekonomsku situaciju, migracije, pomerenu starosnu dob za rađanje dece. ART ima minimalan efekat na povećanje populacije, ali ga svakako treba popularisati i finansirati prvenstveno zbog pomoći ljudima kojima je potreban. Neophodno je i razvijati svest i edukaciju o reproduktivnom zdravlju, "biološkom satu" i padu fertiliteta kod žena posle 35. godine, kao i o dužem periodu potrebnom za začecje kod muškaraca starijih od 50 godina. ¶

Izvestan višak rav

Bilo to za
nekoga
paradoksalno
ili ne, i aduti
i slabosti ove
predstave
samo podvlače
činjenicu
koju smo
danas neretko
skloni da
zaboravimo ili
bar potcenimo:
dramski je tekst
i dalje centralna
polazna,
prolazna i
uvirna tačka
mogućeg
dobrog
pozorišta

U razumnih deset minuta nakon devet sati uveče, svetla u publici se gase i nova premijera Jugoslovenskog dramskog pozorišta počinje da se odigrava pred uzbuđenom premijernom publikom. Svi glumci koji će se pojaviti u ovih stotinak minuta izvođenja na sceni su, i gledamo nekovrsni uvodni performans, bez reči, koji će nam olakšati zaranjanje u svet komada Dejana Dukovskog. Ili možda neće? Reditelj Slobodan Unkovski, pokazaće se, uopšte ne mari da nam bilo šta prevodi: ko razume shvata, ko oseća, ima filing. Ne, ne mislim na prevođenje "sa makedonskog", nego na stvaranje razgovetnih scenskih prizora po nekom koliko-toliko linearnom redu,

na pomoć u odgonetanju po sredstvima i spoljnim svojstvima lakog i iskričavog, ali u dubljim slojevima teškog, tamnog, tmastog, jedva dokučivog komada *Mamu mu jebem ko je prvi počeo*, i u tom će stanju početnog, pa uznapređovalog zbuna, publika ostati do kraja, pa je naposljetku svako i prošao u skladu sa stepenom (ne) uspešnosti strategije individualnog spašenja: ko je čekao da se dogodi nešto što će ovaj superiorno postavljeni i odigrani galimatijas "dovesti u red" smorio se a da spasa dočekao nije i njemu je svaki sledeći minut bio za po desetak sekundi duži od prethodnog, a ko se prepustio uživanju u igri kojoj ne vidi nužno poentu, prošao je znatno bolje. Takav je, rekao bih, bio i aplauz na kraju, kao srednja

vrednost publicinog proživljaja: iskreno srdačan, ama bez mnogo oduševljenja. Za nešto više od toga morao bi, osim intelekta, biti uposlen i gledaočev emotivni aparat, a ne bi se reklo da je Unkovski sa ekipom imao baš mnogo toga da ponudi tom polu gledalačke percepcije. Naposljetku: izvestan neizvetrivi višak ravnodušnosti, što nije nešto što očekuješ kao ishod uprizorenja Dejana Dukovskog. Otprilike kao da – daleko bilo – ponovo gledamo *Ajnštajnovne snove* (prethodna režija Unkovskog u JDP) i iznova se pitamo zašto smo uopšte tu, ali uz tekstualnu podlogu za koju slutimo da nas se daleko više tiče, to jest, mogla bi da nas se tiče kad bi se neko potrudio da nam je prepriča s razumevanjem...

modušnosti

Foto: Tanjug / Tara Radovanović

Tako je to nekako bilo na kraju, ali ne-
mojte bezrezervno verovati nepouzda-
nom pripovedaču, nego proverite sami. A
šta je tome prethodilo? Dukovski i Unkov-
ski morali su izgledati kao dobitna kombi-
nacija za JDP; *Bure baruta* jedna je od onih
predstava koje su definisale ne samo je-
dan – kreativno veoma uspešan – period u
životu ovog pozorišta, nego su postale am-
blematski i katarzični momenat srpskog
teatra u devedesetim uopšte. Ujedno, ova
je predstava jedna od nekoliko koje su na
nezaboravan način afirmisale naraštaj be-
ogradskog glumišta koji odavno nosi re-
pertoar i na kojem pozorišta danas stoje,
nemajući čvršćeg uporišta od tog. Ovaj ko-
mad za Dukovskog – tada momka od 25-
26 godina – znači snažnu afirmaciju izvan

Makedonije i prerastanje u autora ozbilj-
nog jugoslovenskog i evropskog dometa.
To je, međutim, ujedno i ona poslovična
zamka za pisca: kuda i kako nakon *preus-
pešnog* komada, romana ili čega već? Od-
govor Dukovskog upravo je komad *Mamu
mu jebem ko je prvi počeo*, bazično zasno-
van na vrlo srodnim motivskim i poetič-
kim premisama kao njegov prethodnik, ali
zatvoreniji, samoreferentniji, u neku ruku
otvoreniji postmodernističkim igrama i
samodostatnom pozorišnom eruditstvu
nego što bi bio istinski korespondentan s
tzv. spoljnim svetom. U to vreme, ovaj ko-
mad ne “zaživljava” na scenama u Srbiji, ali
zato 1997. dolazi na Bitef u izvođenju skop-
skog MNT (Makedonski narodni teatar), i
pobeđuje. Dobar glas o njoj pretrajava do
danas. Skoro četvrt veka kasnije, kao da
se poželelo da se nastavi onim pravcem
kojim se tada nije nastavilo, a možda se
moglo; samo, avaj, mnogo je od tada pro-
teklo vode na Vardarot, a to kao da Slo-
bodan Unkovski uopšte nije primetio, ili
mu nije bilo važno. Možda i nije važno, ali
onda nije mnogo važno ni ono što gleda-
mo, i od čega se dosta lako rastajemo uplo-
vivši u januarsku beogradsku noć i maglu.

Drugim rečima, ako ova predstava ima
markantan problem, onda je to baš taj:
zašto baš ovaj tekst, sada, ovde, nama?
Ako ovaj problem apstrahujemo, to jest
proglasimo ga nepostojećim (jer nam se
uvek i to može), možda nikakvog drugog
problema ni nema, jer sve drugo je od
pretežno do sasvim u redu s ovom pred-
stavom: od glume do režije, preko svega
ostalog što mora da bude u redu da bi-
smo gledali dobro pozorište.

Raspirujući, razigravajući, razmaštava-
jući ovo scensko zbitije, Slobodan se Un-
kovski ponajviše oslanja na triling glu-
mačkih asova: Mirjanu Karanović, Miki-
ja Manojlovića i Jasnu Đuričić. Njih troje
su, naposljetku, intrinzična vrednost ovog
pozorišnog poduhvata, ono što mu (do)
daje inokosnost, ono što mu podaruje
opravdanost i smisao. Likovi – a cela ih
je živopisna, uvrnuta i na momente zai-
sta maestralno promišljena galerija, što
je opet najveće piščevo postignuće kada

je ovaj komad u pitanju – koje igraju u
svim mogućim kombinacijama i odno-
snim ukrštajima, na mahove avangardi-
stički ludički, a češće s postmodernistič-
kim odmakom, pri tome poštapani moti-
vima šekspirovskim, čehovljevskim, ve-
dekindovskim, de sadovskim i drugim,
možda ne “oživljuju” na sceni jer je to u
ovakvom spisateljskom i rediteljskom
konceptu nemoguće, a možda i suvišno,
ali ipak ni ne skončavaju kao bledunjave
monade posve izvan fokusa gotovo pre-
napregnute gledaočeve pažnje. Mirjana
Karanović je pouzdana i ubedljiva u sva-
koj svojoj scenskoj sekundi, Miki Manoj-
lović prilično uspešno stižava svoje po-
slovične manirizme ili ih produktivno
ugrađuje u igru; zapravo, teško je zami-
sliti ko bi uopšte, ako ne on, mogao po-
neti i izneti ovaj karusel likova bomba-
stičnih, sablasnih i zaumnih; Jasna Đuri-
čić, konačno, dominira scenom posve bez
upotrebe “jakih” ekspresijskih sredstava,
voljna i kadra da učini ama baš sve – bilo
to u konačnici nekome dovoljno ili ne –
što ovu predstavu izbavljuje iz dubokog
bunara samodostatnosti i tome shodne
zaboravljivosti. Jasna Đuričić, ako nisam
bio dovoljno jasan, osobno prenosi ovu
predstavu preko reke Stiks u onom prav-
cu kojim se tom rekom obično ne kreće,
a koliko je to veliko i retko postignuće,
valjda se i ne mora baš crtati. Mlađi glu-
mački partneri neizraziti, ali uglavnom i
bez prilike da pokažu nešto više osim da
budu pouzdani partneri vodećem triju.

Tako je, dakle, prošao novi susret Du-
kovskog, Unkovskog i Jugoslovenskog
dramskog pozorišta... Ako nije bilo kao
prvi put – a naravno da nije – nema ne-
kog naročitog smisla tražiti “krivce” što
je tako bilo. Bilo to za nekoga paradok-
salno ili ne, i aduti i slabosti ove pred-
stave samo podvlače činjenicu koju smo
danas neretko skloni da zaboravimo ili
bar potcenimo: dramski je tekst i dalje
centralna polazna, prolazna i uvirna
tačka mogućeg dobrog pozorišta. Ako
je on neodgovarajući, ili ako nije otvo-
ren i protumačen na odgovarajući na-
čin, u središtu predstave otvori se am-
bisna crna rupetina koju je nemoguće
zatrpiti. Mada ume da bude poučno i
zabavno (nad)gledati frenetičan rad na
njenom zatrpavanju.

TEOFIL PANČIĆ

Od tenzije do penzije

Petar Mihajlović: *Radnička hronika*; režija Veljko Mićunović; Narodno pozorište Subotica

Drama *Radnička hronika* Petra Mihajlovića je u trenutku kada se pojavila, a to je bilo 2009. godine (pobednik na anonimnom konkursu Sterijinog pozorja za novi domaći tekst), donela novu temu u naš teatar, a to je sudbina radnika. Istina je da smo i pre toga imali predstave i dramske tekstove o sudbini gubitnika tranzicije, ali su ti junaci bili žrtve rata, droge, tuge i uopšte svakovrsnog beznađa i nesnalaženja. Ovo je bio, ako me pamćenje ne vara, prvi dramski tekst koji je direktno apostrofirao radnike kao glavne gubitnike tranzicije (kasnije će se pojaviti tekstovi i predstave

acije su nam poznate iz različitih medijskih objava i zbog toga ovaj komad ima ponešto od "arome" dokumentarne drame, čemu doprinosi i fragmentarna i pomalo razlivena struktura komada.

Mihajlović u komadu pravi dramsku analizu položaja radnika na makro i mikro planu. On uviđa paradoks: ljudi u ovim socijalnim sukobima nemaju identitet, iako svaki akter ima specifičnu ličnu dramu. Radnici se razlikuju samo po godinama staža i po broju (prvi radnik, drugi radnik...), te je svako od njih savremeni *everyman*. "Ostala lica", po predlošku pisca, mogu da igraju isti glumci koji

sitnog dobitka u kladionici... Sve ovo zajedno sa blagom dozom humora daje jednu u suštini sivu, ali realnu sliku stanja stvari na terenu, koja nas spasava od sentimentalizma prosečne socijalne drame. Kraj komada podseća na kraj De Sikinog filma *Čudo u Milanu*: tamo skitnice uzleću u nebo, a ovde radnici ostvaruju san o oživljavanju proizvodnje. Pisac zatim pravi još jedan zaokret i vraća Radnika u "realnost" kao grobara sopstvene društvene klase. Poslednji radnik nam pripoveda kako je zadovoljan jer je konačno došao do penzije – kraja, a na kraju je groblje i mi kao nemi svedoci. Mi koji čutimo dok

gledamo svakodnevne socijalne drame u realnom životu, mi koji okrećemo glavu, menjamo TV kanale i pravimo se da imamo preča posla sve se nadajući da će radnička sudbina mimoići nas. Hoće li?

Reditelj Veljko Mićunović i dramaturg Slobodan Obradović su, čuvajući celinu dramskog teksta, napravili fini štrih zahvaljujući kome su iz drame uklonjeni delovi teksta koji je vezuju za kontekst pre 2012. godine. Takođe, oni su prihvatili autorovu sugestiju da sve likove igraju glumci koji igraju radnike, čime je postignuto osećanje da niko nije izuzet iz

Foto: Kovacs Attila

Radnici umiru pevajući, Da nam živi, živi rad, Pad...). Mihajlović prikazuje radnike u situaciji koja je u to vreme (prva decenija 21. veka) bila česta medijska slika. Radnici jedne bezimene fabrike su u dugotrajnom štrajku. Oni pokušavaju da oteraju direktora štetčinu, spreče rasprodaju firme, pokrenu proizvodnju i dobiju adekvatnu zaradu za svoj rad. Faze štrajka su: pobuna u firmi i rasprava sa direktorom, blokada prometne ulice, zatim štrajk glađu i na kraju, u momentu totalnog očajja, odsecanje prstiju. Sve ove situ-

igraju sedam radnika. To je zato što je zajednička crta svih lica da ne razumeju situaciju u kojoj su se našli. Razlikuju se po načinu na koji je ne razumeju, a "načini" zavise od društvene pozicije u datom sukobu: građani štrajkače doživljavaju kao prepreku (barikadu) na putu; političari pregovaraju sa radnicima da bi izvukli medijske poene za sebe; članovi porodice se samo interesuju hoće li biti para; radnički bunt i solidarnost se istope ako se pojavi i najmanja nada za najmanju ličnu dobit pa bili to i 'ladno pivo i mogućnost

priče i da je sve to oko štrajka jedna zajednička brutalna društvena igra u kojoj možda možete da promenite ulogu, ali ne i igru. Scenografkinja Marija Kalabić je na scenu prenela prizor iz stvarne rasturene fabrike u Subotici (musavo sivi prostor omeđen prozorima sa crnim, gvozdanim ramovima karakterističnim za fabričke hale iz doba socijalizma). Kostimograf Marko Marosiuk je kostimom pokazao bezličnost odevanja karakterističnu za siromašne pripadnike starije generacije koji su akteri *Radničke hronike*.

Prva scena predstave je izuzetno energična. Glumci i glumice (Srđan Sekulić, Bojana Milanović, Jelena Mihajlović, Milan Vejnović, Dimitrije Dinić, Igor Greksa, Marko Vasiljević i Dimitrije Arandžević) brzo se smenjuju na poziciji direktora koji predstavnika radnika pokušava da odgovori od štrajka, dok radnik uporno ponavlja kratak tekst koji je naučio. U drami je ovo skoro realistična scena, a u predstavi je čitav tekst sveden na suštinu i igra se bazira na brzom ponavljanju teksta sa varijacijama koje unosi svaki glumac. Time su postignuti intenzitet, napetost i osećanje da se ista situacija ponavlja na mnogo mesta. Scena sa blokiranjem ulice je duhovito rešena. U predstavi sedam glumaca prave od svojih tela skulpturu po ugledu na čuvenu sliku *Sloboda vodi narod* Ežena Delakroa, a jedan glumac igra sve gnevne prolaznike. Tekst je ponovo sveden na suštinu, a radnja na sceni nosi fizičku napetost koja dobro odražava napetost radnika na barikadama, težinu njihove situacije i sudar njihovih ideala sa banalnom potrebom građana da slobodno prolaze ulicom kroz barikade tj. živu skulpturu. Naredne scene koje su ispovedne i/ili slikaju život u radničkoj porodici nisu rešene na ovaj način, već su raspričane, gotovo verističke (u jednom trenutku se na sceni jede pravi pasulj). Zato predstava gubi na prvobitnom zamahu, postaje razlivena i deluje predugo. Tenzija ponovo raste na kraju predstave – scena odsecanja prsta, koja je rešena simbolički. Glumci trče sve brže i brže ukруг, nemoćno i besno udarajući o stakla fabričkih prozora ostavljajući pritom crvene tragove. Ovo trčanje je dramatično jer svedoči o očaju i nemoći ljudi da izađu iz začaranog (nametnutog) kruga. U narednoj sceni (san o novoj fabrici) glumci sede obnaženi posle trčanja i mažu se crnom bojom, podsećajući na nekadašnje garave radnike udarnike ili (sada) spaljene ljude. A onda sledi "poentiranje" u vidu efektne završne scene u kojoj radnik koji je ostao poslednji, baca u raku (tj. na prozorska stakla) zemlju dok priča kako je konačno uspeo da poveže staž za penziju i da će uskoro biti kraj. Ritmičko udaranje zemlje o stakla nekadašnje fabrike deluje strašno i tužno jer se svi osećamo zatrpani.

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Nasleđe i preispitivanje

Foto: Goran Mitić

Koliko su krute društvene strukture i koliko sputavaju čoveka u njegovim ulogama? Koliko smo toga svesni? Kome je kroz generacije upućen zadatak da "razbije čini" unesrećene, u ovom slučaju ženske, ali i muške sudbine

Neophodnost prekidanja začaranog kruga svakog "prokletstva", a pogotovo onog koje se prenosi sa generacije na generaciju, poruka je *Nečiste krvi*, predstave koju je prema Stankovićevom delu režirao Jug Đorđević u Narodnom pozorištu "Bora Stanković" u Vranju koje je nedavno renovirano nakon požara i ovom predstavom je započelo svoj novi život.

Brza smena kaleideskopskih slika Bala i svadbe u kojoj se svi mešaju kao jedno telo je reminiscencija nakon gledanja predstave; suprotstavljenost malograđansko-trgovačkog sa paganskim, u oba slučaja – teskoba. Umiranje Sofke u ovom životu i uskrснуće se, nažalost, završavaju potpunim gašenjem.

Predstava prati vreme romana, vreme oslobađanja od turske feudalne vlasti o kojem je Stanković pisao. Drama-

turškinja Tijana Grumić koristi savremeni jezik kako bi predstavu prespojila sa našim vremenom, čineći je prepoznatljivom i bliskom gledaocu. Koliko slojeva nasleđa nosimo u sebi, koliko smo ih svesni, a koliko nismo, potencije su preispitivanja koje nam svojim radom Tijana ostavlja. Koje zadatke imamo da ispunimo u našim životima danas, a da toga nismo svesni, i koliko zabrana je potrebno prekršiti kako bismo živeli sopstvenu sudbinu? Dramaturškinja svojim stvaralaštvom integriše karakterističan Stankovićev jezik, mešanjem pripovedačkog i ispovednog tona, formirajući narativnu strukturu koja sa publikom odmah stupa u asocijativni dijalog.

Koliko su krute društvene strukture i koliko sputavaju čoveka u njegovim ulogama? Koliko smo toga svesni? »

Kome je kroz generacije upućen zadatak da "razbije čini" unesrećene, u ovom slučaju ženske, ali i muške sudbine? Žrtva i nasilnik ovde egzistiraju u čvrstom amalgamu. Osvešćenje se svojim spiralnim i sporim tokom odvija kroz generacije, a u sprezi sa promenom društvenih okolnosti biraju i svoje protagoniste i antagoniste pletući matricu koja traži svoje žrtve.

Koliko je generacija žena Sofkinog plemena trpelo nasilje, predajući mu se i ne želeći da ga napuste? Kako ona kaže: pošto je sve patnja, neka bude patnja do kraja. Sa koliko se žena danas trguje? I koliko žene trguju same sobom? Pitanje emotivne prostucije je danas jednako prisutno kao u vremenima iza nas. Ne zaboravimo moć nemoćnih.

Jedini lik u predstavi koji nosi jednu vrstu slobode nad sobom i svojom sudbinom je vlasnica hamama, Amamdžika, koju odlično igra Tamara Stošić. "Odmetanjem" kroz udaju za Turčina, a zatim sticajem okolnosti, vraćanjem među svoje, otvara hamam i upućuje mlade u "tajne" uspešnog braka – to su slike vremena kojim odiše otuđenost u sudaru kultura. Stalno mešanje amalgama, spajanje nespojivog i odustajanje od identiteta zarad integriteta, poruka su ovakve postavke ovog lika.

Već ranije sam u "Vremenu" pisala koliko je danas živ mentalni sklop Srbije kneza Miloša odlično odslikanog u Urbanovoj predstavi *Ruženje naroda u dva dela* subotičkog Narodnog pozorišta.

Reditelj Jug Đorđević režira delikatno, opsežno, naglašavajući sa posebnom pažnjom pripovedanje o onima koji su bili pre nas i onima koji dolaze posle nas. Predstava se otvara pričom o Hadži Trifunu, Sofkinom pradedi, čuvenom trgovcu, koji se spominje do danas. O bogatoj familiji u kojoj se uživalo u raskoši, koja brižljivo skriva porodične tajne od očiju sveta. Režija gledao-

cu pruža širok prostor za kreiranje sopstvenih slika, jednako jasno ga upućujući na određeni kontekst. Sofku igraju: Anđela Vlajković, Anica Petrović, Jelena Filipović, Kristina Janjić, Žetica Dejanović, Milena Stošić i Radmila Đorđević – svaka faza njene unutrašnje promene označena je pojavom druge glumice, što je za gledaoca vrlo jasno i upečatljivo.

Odlično odslikavajući transformacije lika, postavlja nam se pitanje: koliko se na kraju menjamo i šta je ono što ostaje isto?

Glumci vešto barataju pripovedanjem unutar predstave i lako prelaze iz lika u lik. Naravno, posebno je uživanje slušati pasaže sa Stankovićevim jezi-

kom iz kojeg iskrsava čitav svet. Svet trgovaca i seljaka, svet koji je jasno polarizovan, a opet iziskuje mešanje staleža. Svet u kojem su muškarci pregrubi ili preslabi, a žene divlje od neutažene strasti, žene koje potom bivaju satrte, predaju se, odustaju.

Jug Đorđević uspeva da stvori baroknu atmosferu upravo svedenim izrazom u kojem čujete i Boru Stankovića i Markesa, i upravo tu liniju prati muzika kompozitorke Julije Đorđević. Izvrstan je kostim Velimirke Damjanović, elegantan, tek ponegde orijentalan, sačinjen od boja poput onih iz *Hiljadu i jedne noći*. Scenografija Andreje Rondović izvedena je jednostavno i efektno, sa zavesom koja scenu deli na svetove i koja će postati Sofkin veo. Nakon svadbe svet će postati jedan, celovit. Gledalac prisustvuje mešanju starog sveta i onog koji se tek stvara. Predstava se zakružuje onako kako počinje – u pripovesti i ispovesti. Kletva onih koji dolaze se može nazreti, jer svedočenje o žrtvi koju je Sofka podnela trpeći nasilje od muža i sinova neće dati uputstvo kako ga se i osloboditi. Predstava *Nečista krv* gledaocu prenosi u odgovornost preispitivanje šta činiti sa takvim saznanjem prenesenim kroz pripovest.

NATAŠA GVOZDENVIĆ

Kako ekr

Vesna Perić: "Trauma i postjugoslovenski film: Narativne strategije"; Filmski centar Srbije 2019.

Nema spora, a toga se treba setiti kad god nas ponese pravednički gnev prema "zabludelim, pasiviziranim, otupelim, ravnodušnim..." narodu, da je trauma svakako izborna sigurno mesto u osnovnom korpusu identitetskih odrednica nas, preostalih na ovom prostoru. Naravno, trauma je širok i često suviše apstraktan pojam, pa ga u ovom konkretnom slučaju slobodno možemo suziti samo na ratnu/postratnu traumu. Studija Vesne Perić se značajnim delom bavi i tim osećajem i tim sudom, a budući da je reč o filmskoj studiji, to čini kroz prizmu skorije filmske baštine tog tematsko-motivskog profila na, kako, ustalom, i sam naslov jasno sugerise, uzorku postjugoslovenskog viđenja i doživljaja filmske umetnosti.

No, uvek je najcelishodnije krenuti od predočavanja barem nužnog faktografskog profila – knjiga *Trauma i postjugoslovenski film: Narativne strategije* (u izdanju Filmskog centra Srbije) nastala je na osnovu doktorske disertacije *Teorija narativnih konstrukcija u postjugoslovenskom filmu od 1994. do 2008.*, koju je Vesna Perić odbranila na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu 2016. godine pod mentorstvom prof. dr Nevene Daković. Vesna Perić pojam traume, utemeljene u dijahronijsko-sinhronijskoj ravni zbilje i filma, u ovoj knjizi ukršta sa i dalje neretko enigmatičnim i varljivim pojmom filmskog narativa, već na samom početku ove studije podsećajući na ocenu znamenite teoretičarke filma Inez Hedžis da je upravo film imao jedan od najznačajnijih uticaja na kulturno pamćenje širom sveta od Drugog svetskog rata. Vesna Perić taj sud uzima kao polazni orijentir, potcrtavajući da je istorijska trauma u filmskim narativima još jedna od zajedničkih trauma za sve nacije u jugoslovenskim sukobima. Krenuvši od tog temelja, ova studija istražuje načine na koje se formira, izgrađuje i

anizovati traumu

Vesna Perić

TRAUMA

I POSTJUGOSLOVENSKI FILM:
NARATIVNE STRATEGIJE

Filmski centar Srbije

potom konsoliduje narativ u onim ovdašnjim (postjugoslovenskim) filmovima koji se bave događajima i pratećim (fikcionalizovanim, ali svakako prisutnim i osetnim) traumama u vezi sa sve daljom prošlošću i devedesetim godinama prošlog veka.

Najstariji film u ovom pregledu je mnogovoljeni, davnih dana još potvrđeni klasik *Pre kiše* Milča Mančevskog, dok je najmlađi *Kada dan nije imao ime* Teone Strugar Mitevske iz 2017. godine (zanimljivo je da se oba ova ostvarenja u geografskom i produkcijom, kao i tematskom smislu, vezuju za Makedoniju, koju je, ostavimo li po strani brzo zauzdani makedonsko-albanski sukob, ratna prošlost iz samog finiša veka za nama u najvećoj meri zaobišla). Obrađeno je još šesnaest ostvarenja iz srpske, hrvatske i bosansko-hercegovačke produkcije, čime se dolazi do često osporavanog zaključka – da je filmova (a posebno onih referentnih, filmski učinkovitih, zanimljivih i/ili podatnih za analizu) ratne ili srodne tematike na ovim prostorima srazмерно malo ako se u vidu ima očigledna dubina traume, koja svih ovih godina figu-

rira kao pošast uvek spremna za brzu upotrebu i munjevito vaskrsnuće u javnom, društvenom, političkom, ali i kreativnom/umetničkom prostoru i srodnim sferama delovanja i izražavanja. Od srpskih ostvarenja tu su *Podzemlje* Emira Kusturice (zapravo, panevropska koprodukcija, ali, imajući sve druge, čak i formalne parametre ključne za određivanje nacionalne/državne pripadnosti nekog filma, svakako prvenstveno srpski film), *Ubistvo s predumišljajem* Gorčina Stojanovića, *Lepa selo lepo gore* Srđana Dragojevića, *Zemlja istine, ljubavi i slobode* Milutina Petrovića, *Četvrti čovek* Dejana Zečevića, *Dobra žena* Mirjane Karanović. Možda je ovo najpodesnije mesto za pohvalu autorki što je sveukupni izbor ograničila na ovoliko ostvarenja, svesno ostavljajući po strani izvestan broj kinestetski ipak inferiornijih filmova (poput *Tri letnja dana*, *Kaži zašto me ostavi*, *Sevdah za Karima*, *Flešbek*, *Pun mesec nad Beogradom* ...), koji takođe otvoreno problematizuju pojam traume i postratmatskog balasta, proisteklog iz ratnih sukoba u bivšoj Jugoslaviji). Uostalom, sama autorka je u uvodu jasno istakla da "Izbor postjugoslovenskih ostvarenja kojima se bavimo u ovoj knjizi predstavlja individualnu odluku autora da se posveti analizi filmskih tekstova nasta(ja)lih i potenciranih u toku i nakon raspada SFRJ koji su referentni za temu – dominantno, po načinu konstrukcije nelinearnih narativa i motiva traumatskog sećanja."

Osim toga, Vesna Perić na oko dve stotine stranica ove svoje studije jasno mapira granice i moguće implikacije pojma postjugoslovenskog filma u smislu koncepta i ideje, a ne samo geografske faktografije. Autorka ukazuje i na ovovekovnu novinu – da su u jednom trenutku udarni filmovi koji se bave ovom temom bivali i formalno postjugoslovenske koprodukcije (poput *Krugova*, ali i Matanićevog *Zvzdana* i Ogrestinog *S one strane*), čime se diskretno potcrtava impresija o ipak prisutnoj poroznosti granica izniklih na razvalinama nekada zajedničke domovine i ponečije utopije, a u tom prirodnom procesu revitalizacije (post)jugo-

slovenskog kulturnog prostora u smislu saradnje film (ponovo) igra značajnu ulogu. Osim toga, Vesna Perić precizno i koncizno predočava pojam i polazne potencijale filmskog narativa, kao i aspekte teme, motiva i potonje žanrovske diverzifikacije unutar ovog korpusa filmova, čime se stvara realna pretpostavka da ova knjiga transcendirala inicijalne akademske granice i proдре do čitalaca koji su radi za analize ovog tipa i upravo ovakvog fokusa. Ovo je, to je sasvim očito, delo usredsređenog i verziranog pera, kao i nekog ko dobro razume i oseća film u ovdašnjem primenjenom vidu i nastalom u ovdašnjim okolnostima, a neretko i uprkos njima. Na to se nadovezuju brojne precizne reference i analogije, brižljivo pozicionirane eksplikacije onoga što je nužno predočiti i pojasniti; zapravo, jedini potpuno izlišan i upitan deo knjige je kratki segment nazvan *Moguća tumačenja raspada Jugoslavije*, koji, kao hitri i neoprezni dajdžest, deluje ishitreno i iznuđeno, a koji je, u svetlu zbilja minuciozne analize pojmova filmskog narativa, traume i konkretne recentne zaostavštine post-YU filma, ostavlja utisak nefunkcionalnog ispada bez koga je ova vrlo dobra i veoma zanimljiva studija, koja na mahove prevazilazi okvire filmologije i stupa na teren sociologije, pa i antropologije, svakako mogla.

Kada knjiga stigne do dela u kome se razmatraju i analiziraju pojedinačni filmovi, većim delom već pobrojani u prvoj polovini ovog prikaza, ova studija čitaocu daruje argumentima, povodima i manevarskim prostorom za polemiku sa onim što iznosi i navodi Vesna Perić. To je, kako to obično i biva, možda i najopipljiviji i najprivlačniji čar sa tačke gledišta fokusiranih, zahtevnijih i ambicioznijih čitalaca. A upravo na tim stranicama mogu se naći i novi dokazi u prilog tezi da je film ubedljiv baštinik kulture sećanja čak i na opštem nivou, premda, usled svoje prirodne fluidnosti i sklonosti promenama i evolucijama, ume da bude i brzopotezni korektiv onoga što ono naše kolektivno pamti i često iznova i iznova proživljava.

ZORAN JANKOVIĆ

Ko drži dizgine, a ko će da izgine

**Živojin Bata Kara-Pešić, Čegrtaljka, XX vek, Beograd 2019.
(oprema knjige grupa "Škart")**

Za one mlade koji se ne sećaju prvog srpskog zlatnog doba, te za one koji su ga, eto, zaboravili, najpre jedna (poduža) rečenica komemorativnog karaktera. Početak je devedesetih godina dvadesetoga veka, Srbija, koja se tada zvala nekako drugačije, tek što je ugazila u sopstvenu budućnost (kao u govno), "beskrupulozni tehnolog samosvrhovite vlasti" (op. cit. Teofil Pančić) već je pokrenuo ratove u ime vaskolikog srpstva, iz Hrvatske svakodnevno stižu zaplombirani mrtvački sanduci, Beograd je jeziva mračna rupa po kojoj špartaju vozila vojne policije u potrazi za budućim sadržajem tih sanduka, Miloševići mediji javni prostor drže zatočenim u paralelnoj realnosti, neka čudna bića bacaju cveće po tenkovima i bornim kolima koji odlaze put Hrvatske, razbojnici nesmetano, uz podršku vlasti, pljačkaju i ubijaju i u zemlji i van nje, tetke s hladnim trajnim frizurama ljube portret budućeg masovnog ubice (pred televizijskim kamerama, ako je moguće, da se zna), Bosna i Hercegovina se lagano ali sasvim sigurno raspada, a grupa vrhunskih urednika, novinara i intelektualaca osniva novi nedeljnik i daje mu ime "Vreme". To ostrvce slobode odmah i bez oklevanja naseljavaju razna bića i pojave, sve jedna zanimljivija od drugih, a među njima i arhitekta Živojin Bata Kara-Pešić. Vrlo brzo će rubrika za koju piše, "Čegrtaljka" – jezički izum Dragoljuba Žarkovića – postati prepoznatljiva upravo po njemu. Ne piše Kara-Pešić puno, ali njegovi su tekstovi toliko zgusnuti i apatni, satkani od tako specifičnog jezičkog materijala da udaraju odmah, ali posle udarca ne puštaju nego udaraju opet, s odloženim dejstvom. Bezmalobesno trideset godina pošto su pisani, u atmosferi ne mnogo različitoj od tadašnje, izdavač XX vek objavljuje, u posebnoj ediciji, sabra-

ne tekstove Kara-Pešićeve i... znate šta? Udaraju i dalje.

Vidi Bata Kara-Pešić u rečima ono što ljudi obično ne vide, pa taj svoj talenat da vidi više i bolje od drugih rabi do krajnjih granica, u jezičkim igrama koje su katkad toliko divlje i, istovremeno, toliko tane da ih se dva puta mora preći. "Mudar u izrekama i nesmotren u postupcima", piše Kara-Pešić na 30. stranici, u tekstu od 12. avgusta 1991. godine: "narod nonšalantno (iliti bez sve šale) prihvata pripremljeni mu preludijum (iliti uvod u ludilo)". U reči "nonšalantno", što znači "nehajno", "opušteno", pisac vidi izraz "bez sve šale", pa rečenica počinje da vibrira, da podrhtava od tereta značenja, jer narod koji sipa mudrosti (visokoparne besmislice za anesteziranje mišljenja), sada nehajno i bez sve šale, dakle ozbiljno, prihvata inferalnog pajaca Miloševića prihvatajući, na taj način, ono što mu je u uvodu u igru, ili u preludijumu, pripremio upravo taj pajac: ludilo. "Preludij", "uvod u igru", postaje, dakle, "uvod u ludilo". Brillantno. (Kada je, zbog pisanja u "Vremenu", Kara-Pešić najuren s fakulteta, odao se književnom prevođenju i zbog te odluke, koja ga je barem dve decenije držala na ivici siromaštva, rodilo se nekoliko upravo genijalnih prevoda.) Nekoliko redova kasnije – a za koje se vreme jezički vrtlog ne smiruje – nova petlja: "Otadžbina je ograničena, ali s neograničenim zahtevima. Preuzimanjem ovlasti, najvrhovniji među vođama postaje 'komadant' (bez jednog 'n', jer su vremena takva da je komadanje preče od komandovanja). On dela odsečno, muški, da se zna ko zateže dizgine, a ko je vođen da izgine". Za onoga, dakle, ko je i u ta jeziva i sramna vremena hteo da zna šta se događa u Hrvatskoj, a potom i u Bosni i Hercegovini, bilo je jasno da je na delu pljačkaški pohod neslučenih razmera, praćen

obilnim puštanjem krvi ljudi koji su se našli na pogrešnom mestu u pogrešno vreme, dakle ljudi poput Kara-Pešića, oni koji su čitali "Vreme", znali su da se na terenu ljudi komadaju i da se sve to dešava pod direktnim pokroviteljstvom vrhovnog "komadanta". A zatim, vođen svojim zapanjujućim osećajem za jezik, Kara-Pešić započinje narednu rečenicu konstatujući da vođa deluje "odsečno". "Komadanje" naprosto doziva "odsečno". Kada se tela komadaju ona se i seku. Jezičke igre usisavaju stvarnost da bi je, tu stvarnost, potom izbljunula, svarenu i svedenu na sebe. Zbog toga se "dizgine" i rimuje sa "da izgine". Ali to nije sve.

Zatočen u jezivoj stvarnosti Kara-Pešić dopušta svome jeziku da reaguje i drugim sredstvima, pa na 68. stranici, u tekstu od 21. oktobra 1991. godine, zapisuje: "Zadah raspadnutih lešina ostaje sasvim pri zemlji, pa s neba izgleda sve kako treba. (Kog zadesi sreća da se visoko vine, od miline poteku mu sline i plačnih očiju previđaju splačine)." Ovo je već književnost, proza ili poezija, nećete pogrešiti bilo gde da smestite ove redove. Sve je tu. Slika tela koja se raspada i smrde, pogled svisoka, s bezbedne udaljenosti s koje se nit išta vidi nit išta oseća, potom, u zagradi, oneobičavanje ili odbijanje da čak i tako upečatljiva slika zazvuči sladunjavo. Znao je Bata Kara-Pešić da će se zlotvorima odupreti samo ako im ne dopusti da mu zagade i pojednostave jezik, a zlotvori, već po prirodi stvari, onako napuhani i ozbiljni, jedino s humorom ne znaju šta da rade čak i kada ga ne razumeju. Zato ih Kara-Pešićev jezik i danas udara. I udaraće. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Rokenrol i holesterol

Ogovarali smo višestranačke političare, ali i kolenice, glave u škembetu, pite, sireve... Tada mi se činilo da baš nekako svi idemo na bolje. Plonker (što bi rekao Del Boj). Ili srpski – glupak!

Ako me sećanje ne vara, bilo je to u proleće 1990. godine. Javio mi se gospodin Nikola Karaklajić, internacionalni šahovski majstor, ali i jedan od pionira koji su ranih šezdesetih doneli rok u Jugoslaviju. I moj prvi urednik. Rekao je da je u Beograd stigao Mark Ister, koji je sedamdesetih u Nikolinoj čuvenoj emisiji "Veče uz radio" imao rubriku o engleskim rok aktuelnostima. Mnogi tadašnji tinejdžeri su je zapamtili. Ister (pseudonim, naravno) je snimao priloge na srpskom i objavljivao se frazom "iz londonskih studija BBC-ja".

Kaže Nikola: "Voleo bi da se vidi sa nama dvoji-com. Ne znam šta da radimo, malo mi je problem, on je odseo u rezidenciji britanskog ambasadora pa je predložio da se večeras tamo nađemo".

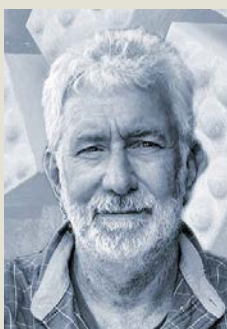
Uхватила me frka. Kako da se obučem, kako da izgovorim "vaša ekselencija", kako će izgledati što ćemo doći mojom krntijom, opel kadetom iz hipi 1967. godine. Njegova ekselencija Piter Hol je, naravno, bio ljubazan domaćin. Tečno je govorio sprskohrvatski. Poluzainteresovano je odreagovao kad sam rekao da sam novinar. Ali kada sam spomenuo da sam muzički kritičar, oči su mu zasijale. "Da li volite The Rolling Stones?", pitao je. Bila je to ljubav na prvi pogled. Posle par viskija stigla nas je glad. Svi su pogledali u mene očekujući predlog za kafanu. "Avalica" je bila najbliža. Čim smo seli, Piter je počeo da pomno proučava jelovnik. Kada me je pitao "šta su brizle", nisam imao pojma. Kelner je pomogao komično pokazujući na svoje krajnike i objašnjavajući da su to neke žlezde kod krave. Bez razmišljanja je naručio. Pušio je bez prestanka. Tada mi je rekao da je pred polazak u Jugoslaviju dao intervju za world servis BBC-ja. Intervjuisao ga je beogradski novinar koji mu je rekao da će mu biti super u Beogradu jer mnogo puši. Bio je to početak divnog prijateljstva. Vodili smo Pitera i njegovu suprugu po dorćolskim, zvezdarskim i čuburskim mehanama. Ogovarali smo višestranačke političare, ali i kolenice, glave u škembetu, pite, sireve... Tada mi se činilo da baš nekako svi idemo na bolje. Plonker (što bi rekao Del Boj). Ili srpski – glupak!

Kada su The Rolling Stones svirali na Ušću u leto 2007. godine, moj kolega Sergej Bibić i ja smo bili zaduženi za kamermane, foto-reportere i upoznavanje i slikanje dvadesetak domaćih muzičkih aktera (srpski rečeno meet and greet). Oko 19 sati, kada je to sretnje završeno, menadžerka Dženi nas je odvela u restoran u bekstejdu koji je organizovala žena Rona Vuda. I dok smo jeli razne đakonije, iza improvizovanog plastičnog zida čula se ležerna svirka. Neki slow rhythm & blues instrumental.

"Znaš li ko ovo sad svira?", pita nas Dženi.

"Jedna od ove dve engleske predgrupe?"

"Jok, Stouns ti sviraju dok večeraš. Zagrevaju prste."

Piše:

Petar Janjatović

Muzički analitičar iz
Beograda

Još čuvam VIP propusnicu uz tog ekskluzivnog *ad hoc* ugostiteljskog objekta. Poenta ovog sećanja je da mi je sve vreme bilo krivo što ser Piter nije bio sa mnom pa da podelimo radost. Jer i tada mi se činilo da posle svega nekako idemo na bolje. Glupak!

Šta sam uopšte hteo da kažem u ovom provetranju sećanja? Nekada davno "u vreme hipija" stvarno naivno sam mislio da muzika može da promeni svet. I da će to uzajamno prepoznavanje ljudi koji su slušali iste ploče trajati uvek. A onda je to postalo redovan deo neukusnog političkog marketinga (nikako ne mislim na Pitera, on je u javnosti baš bio profesionalno ozbiljan). Ali ovi

jadno savetovani naši... Koštunica je tromim glasom tvrdio da voli The Rolling Stones (bunt Kita Ričardsa je prosto kipeo iz njega). A onda su se on, Matija Bećković i Velja Ilić zabavljali u prvim redovima na nastupu Cece ispred Skupštine. Toma Nikolić se u grotesknoj kožnoj jakni ruskih bajkera slikao na koncertu Deep Purple. Mlađan Dinkić je (ranih osamdesetih je imao grupu Galerija i baš zanimljivo, tako se zove i betonska skalamerija pored Gazele, a u okviru "Beograda na vodi") sa Monetarnim udarom kao neki splavarski orkestar nemilosrdno skrnario ex yu klasike. Ali je zadovoljio frustraciju i najzad objavio svoje kompozicije. Siniša Mali se stidljivo diči da je svirao u pank grupi (zaboravio sam joj ime). Na utisnutog Nebojšu Krstića ne bih trošio karaktere. Primera ima previše. Lepo peva Dram, jedan od novih domaćih bendova – "Nećemo promeniti svet".

Ovih dana u dokolici razmišljam da kad najzad (nadam se ubrzo) odem u penziju, tu crkavicu podebljam (ako opet na opštu polzu deo ne bude dobrovoljno doniran SNS-u) vodeći rokenrol ture po Beogradu. Bilo bi tu zanimljivih tačaka: Zemunska sinagoga, Dadov, Sajmište, Hipodrom, Ušće, Hajdučka česma, donji Kalemegdan, Pinki, Pionir, Hala sportova, Dom sindikata, Tašmajdan, SKC, Akademija...

Mada me pojava novog američkog ambasadora Entonija Gotfrija poljuljala u toj nakani. On simpatije domaćih medija osvaja neumornim gastronomskim istraživanjima. Sa podjednakom strašću napada leskovačku mučalicu, pirotsku peglanu kobasicu, prebranac (kaže da ga pravi sam), mešano meso, pastrmku (sa duhovitom napomenom "za dame"). Ispada da je najbesmisleniji posao biti kuvar u USA ambasadi (hvala G. T.). Njujorčanin Entoni očigledno ispravlja istorijsku nepravdu što Entoni Burden nikada nije pohodio Srbiju. Evo, neskromno se nudim za vodiča. Sve mi se čini da sam s godinama mnogo bolje informisan gde se dobro jede, nego gde se svira sa stavom. Gledajmo od čega se živi: od dobrog holesterola.

PRETPOSLEDNJI

Kao da su potrošene sve reči u vezi sa Bregzitom nakon troipogodišnjih rasprava, nadglasavanja i pada dve britanske vlade. Zavladata je neobična tišina pred 31. januar, kada Britanija formalno okončava svoje četrdeset pet godina dugo članstvo u EU. U tišini užurbano rade i kalkulatori u Londonu i Briselu, jer drama još traje, završen je tek pretposlednji čin

Saga je dobila epilog koji su mnogi već prestali da očekuju. Jedan komplikovani razvod je ušao u normalnu proceduru, jer Unija ipak nije kafana pa da iz nje izlazi kako ko hoće: Donji dom Britanskog parlamenta, u kome su torijevci 12. decembra obezbedili sigurnu većinu, napokon je 23. januara 2020. doneo zakon o izlasku Velike Britanije iz Evropske unije. Gornji dom je zakon potvrdio. Kraljica Elizabeta II je

ČIN

KONAČNI RAZVOD: Velika Britanija, prva država koja napušta EU

Foto: AP Photo / Jerome Delay

zakon odobrila. Premijer Boris Džonson je potpisao sporazum sa EU, okončavši tako troipogodišnje natezanje.

Praktično u isto vreme potpis na taj ugovor stavili su i predsednica Evropske komisije Ursula fon der Lajen i predsednik Evropskog saveta Šarl Mišel posle čega je počeo proces ratifikacije u Evropskom parlamentu, a nakon toga sledi i brza ratifikacija u 27 zemalja EU. Izlazak Britanije sledi 31. januara u 11 sati uveče.

Ali, tada neće biti sve gotovo. Sledi nešto nalik na novi početak kraja. Pregovori kojima do kraja 2020. treba da se definišu budući odnosi između Britanije i EU treba da počnu ubrzo nakon toga. U intervjuu za "Gardijan" glavni pregovarač EU za Bregzit Mišel Barnije je rekao da će Ujedinjeno Kraljevstvo svoj pristup tržištu EU smanjiti srazmerno meri u kojoj će odstupiti od evropskih standarda.

KONKURENCIJA POSLE ZAGRLJAJA

Američki magazin "Atlantik" je u novembru 2019. opisao kako je nemačka kancelarka Angela Merkel, stojeći u Parizu pored francuskog predsednika Emanuela Makrona, rekla nešto što je izazvalo senzaciju u Londonu, iako je, u mnogim aspektima, bilo činjenica: "Odlaskom Velike Britanije pojaviće se, naravno, naš potencijalni takmac. Pored Kine i Sjedinjenih Američkih Država, biće to i Velika Britanija."

Nemačka je i tokom agoničnih pregovora o Bregzitu pokazivala veću fleksibilnost od Francuske. To je bilo očekivano s obzirom na veliki spoljnotrgovinski promet sa Britanijom u koju izvozi robu u vrednosti od 86 milijardi evra godišnje i na činjenicu da je, prema analizi konsultantske kuće Dilojt, nemačko-britanska trgovinska razmena posle britanskog referenduma smanjena za sedam procenata (oko 8 milijardi evra). Farmaceutska i automobilska industrija su smanjile izvoz u Britaniju za oko 6 milijardi evra. Posebno su bili pogođeni proizvođači u Bavarskoj, Baden Vitembergu i Zarlendu.

Prema podacima o regionalnim posledicama Bregzita koje pruža studija univerziteta Erazmus u Roterdamu a u kojoj su analizirane 42 najizloženije evropske regije, posebno su pogođeni nemački Bremen, kome je Velika Britanija treći najveći trgovinski partner, i Berlin kome je Britanija peti najvažniji partner.

Francuska, čiji se izvoz u Britaniju kreće oko 40 milijardi evra godišnje, zauzima čvrst stav u pregovorima o budućim odnosima Britanije i EU, od kojih će zavisiti status luke Kale i trgovinskih tokova između te luke i Dovern. Za regiju Kale problem je i što odatle mnogi migranti pokušavaju da se domognu Velike Britanije, pa se postavlja pitanje budućnosti pregovora o sudbini sadašnjeg bilateralnog spo-

razuma između Velike Britanije i Francuske koji omogućava britanskoj graničnoj policiji da deluje u Kaleu. Francuske vlasti u Bretanji pripremaju lokalne ribolovce, koji 50 odsto ribolovne aktivnosti obavljaju u britanskoj ekonomskoj zoni.

U Francuskoj regiji O de Frans u kojoj je rođen predsednik Emanuel Makron posebna zabrinutost vlada kod proizvođača automobila Tojota, koji je odatle 13 odsto modela jaris 2016. godine izvezao u Ujedinjeno Kraljevstvo.

S najtežim posledicama suočavaju se regije u Irskoj, Belgiji i Holandiji koje su tesno povezane s Britanijom. Istraživanje banke ING pokazuje da je među deset najugroženijih holandskih regija na prvom mestu Utreht, odakle 8,5 odsto izvoza odlazi u Britaniju, zatim Groningen, koji se oslanja na trgovinu prirodnim gasom sa Velikom Britanijom.

U poljskoj regiji Lublin jugoistočno od Varšave očekuje se smanjenje izvoza, posebno poljoprivrednih i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Švedski zvaničnik Paul Linkvist upozorava da je Britanija treći po veličini strani investitor u Švedskoj (31 milijarda evra 2014).

Na udaru Bregzita može se naći i Mursija na jugu Španije, iz koje 75 procenata izvoza hrane ide u Britaniju. U Andaluziji vlada zabrinutost zbog toga što će biti pogođeno 57 odsto španskih građana koji rade na britanskom Gibraltaru (koji ima poseban status u razgovorima o Bregzitu). Strepi se i na Balearskim ostrvima, uključujući Majorku, popularno odredište britanskih turista.

Sličnu zabrinutost pokazuju i lokalne vlasti u Grčkoj ili na Kipru, kome je Britanija drugi trgovinski partner, a prvi po uslugama i ulaganjima.

BEZ SECESIONISTIČKE EPIDEMIJE

Ostaje da se vidi kako će Bregzit, koji su pratila burna nagađanja o ekonomskim i finansijskim posledicama, uticati na karakter Evropske unije, čiji je kamen temeljac francusko-nemački savez kojim je prekinuta serija od tri kontinentalna rata između 1870. i 1945, tj. Drugog svetskog rata kada je konačno obezbeđen mir. Francuska i Nemačka su se čvrsto držale Ahenskog sporazuma i demonstrirale nameru da posle Bregzita

sačuvaju kičmu Evropske unije, mada sudeći po pisanju nemačkog nedeljnika "Spiegel", Makron, koji ima probleme kod kuće zbog upornog otpora penzionoj reformi, pokušava da na spoljnopolitičkoj sceni igra sam.

Prošlog oktobra je Makron u intervjuu za "Economist" izjavio da je NATO u stanju moždane smrti i preporučio približavanje Rusiji pre nego što se ona okrene Kini, a prošlog avgusta je bez konsultacija sa saveznicima pozvao ruskog predsednika Vladimira Putina u svoj letnjikovac na Azurnoj obali. U oktobru je sa vojnim počastima primio premijera Mađarske Viktora Orbana, čije je autoritaro razumevanje demokratije jednom oštro kritikovao.

Makron, koji je na Bregzit reagovao pozivom da se pravi nova Evropa, nije uspeo da ubedi Angelu Merkel da prihvati njegove ideje o reformi evrozona koja će nakon Bregzita obuhvatiti više od 70 odsto država članica EU i više od 76 odsto stanovništva EU i, prema pretpostavci britanske lobističke agencije Centar za evropske reforme, moći da nameće odluke i državama van evrozona.

Za razliku od Francuske i Nemačke, Britanija, kada se priključila, nije pokazivala nimalo entuzijazma za pretvaranje kontinenta u Sjedinjene Države Evrope, bila je skeptična i oprezna prema bilo kom projektu koji bi sa britanskog parlamenta preneo više suvereniteta na neizabrane tehnokrate u Briselu. Britanija nije pripadala evrozoni i predstavljala se kao zaštitnica onih koji su "van evra".

KVALIFIKOVANA VEĆINA I VETO

U jednoj analizi Georgija Goteva, koji za *euractiv.com* prati evropska zbivanja, pokazuje kako čak i bez Britanije lideri EU teško donose značajne odluke. Na pokušaje da se nedavno ubede istočne članice da podrže 100 milijardi težak "evropski zeleni dil" Ursule fon der Lajen, poljski i češki političari su naglašavali da će troškovi neutralisanja ugljenika biti "astronomski", a premijer Andrej Babiš je upozorio da će samo njegovoj zemlji biti potrebno 26,5 milijardi evra. On je izričito tražio da se nuklearna energija prihvati kao prihvatljiva za "zelenе finansije", što podržavaju i ostali korisnici atomske energije – posebno nuklearni

ULAZAK I IZLAZAK: Britanski premijer Edvard Hit potpisuje pristupanje Velike Britanije EEZ 1972...

Foto: AP

gigant Francuska – ali se Nemačka, koja ukida svoje nuklearne elektrane, tome suprotstavlja uz podršku Luksemburga i Austrije.

U govoru o stanju Unije za 2018. godinu Žan-Klod Junker je predložio da EU treba kvalifikovanom većinom da donosi odluke u skladu sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom, a ne kao do sada konsenzusom kada su u pitanju napadi na ljudska prava, primenu sankcija, pokretanje i upravljanje civilnim bezbednosnim i odbrambenim misijama.

Prema analizi Instituta za međunarodne i evropske poslove, izlazak Britanije iz EU će uticati na kvalifikovanu većinu u Savetu Evropske unije, instituciji koja reprezentuje vlade članice EU. Za odluke u redovnoj zakonskoj proceduri (80 odsto svih EU zakona) predviđena je kvalifikovana većina od 55 odsto glasova članica Saveta (odnosno najmanje 15 vladinih ministara koji reprezentuju 65 odsto stanovništva EU). Blokirajuća manjina treba da predstavlja najmanje 35 odsto populacije. Posle izlaska Britanije iz Saveta EU promeniće se relativna izborna snaga predstavnika svih zemalja koje imaju više od 4,5 miliona stanovnika – na primer Nemačke sa 10,2 na 11,9 odsto, Poljske sa 5,1 odsto na 6,6 odsto...

Posle izlaska Britanije biće otežano formiranje blokirajućih manjina bez jedne od dve najveće države članice. Pre-

ma analizi Instituta za međunarodne i evropske poslove, trenutno od svih matematički mogućih četvoročlanih blokirajućih manjina, 72 odsto uključuju Nemačku, a 57 odsto Francusku.

Posle Bregzita Nemačka će biti uključena u 86 odsto kombinacija, a Francuska u 61 odsto. Ako Nemačka uz saglasnost Francuske i Italije stavi neki predlog na glasanje, protiv te trojke neće biti moguće formirati blokirajuću manjinu. Zanimljivo je da će Poljska, mada će povećati svoju izbornu snagu, imati manje šanse da posle izlaska Britanije oformi blokirajuću manjinu.

Prema istraživanju Centra Pju iz oktobra 2019, izgleda da Bregzit u evropskoj javnosti nije izazvao secesionističku evroskeptičnu epidemiju, kako se pretpostavljalo. U poslednjih nekoliko godina, nakon kolebanja usred ekonomske krize u nekoliko zemalja EU javno mnjenje se pozitivnije nego ranije odnosi prema integraciji EU. U Poljskoj, Španiji, Italiji i Francuskoj između 2009. i 2012. zabeležen je značajan pad procenata onih koji kažu da je članstvo u EU dobro, ali se odnos prema EU od tada ponovo vratio na nivo pre krize evra. U Nemačkoj se zadovoljstvo članstvom u EU konstantno povećava – od 2009. godine sa 63 na 74 odsto.

Najmanje polovina ispitanika u deset zemalja EU kaže da je ukupna ekonomija

... Boris Džonson, britanski premijer pred izlazak Velike Britanije iz EU, januar 2020.

Foto: AP Photo / Dan Kitwood

ja njihove zemlje ojačana ekonomskom integracijom Evrope. Poljska, Nemačka, Mađarska i Litvanija su na vrhu te liste.

Ta slika nije bez kontroverzi: većina u Italiji, a otprilike polovina ispitanika u Francuskoj, Grčkoj i Bugarskoj, misli da je evropska integracija oslabila njihovu nacionalnu ekonomiju. U Italiji je 2013. pozitivne ocene davalo samo 11 odsto ispitanika, ali u poslednjih šest godina taj procenat se udvostručio.

SEVER I JUG

Prema proceni američke geopolitičke obaveštajne platforme "Stratfor", politička ravnoteža EU može da se promeni u korist protekcionističkih zemalja Južne Evrope poput Francuske, Italije i Španije, koje žele da EU pretvore u uniju koja redistribuirala bogatstvo sa relativno bogatog severa na manje razvijeni jug i da se pritom rizik deli podjednako među članicama.

Južna Evropa zagovara izdašne subvencije za poljoprivredu i razvoj, sa čime se slaže većina zemalja istočne Evrope, ali severna Evropa bi radije zamrzнула ili čak smanjila budžet jer želi da zaštiti svoje bogatstvo, a pristala bi da deli rizik samo ako preuzme veću kontrolu nad zaduživanjem i potrošnjom juga.

Nemačka i takozvana "Nova hanzeatska liga" severnoevropskih, fiskalno konzervativnih država suprotstavile

su se francuskim predlozima za budžet evrozone koji bi bio u stanju da stabilizuje ekonomije članica u krizi. Holandija je protiv bilo čega što bi moglo dovesti do fiskalnih transfera u zemlje poput Italije.

Kako se te kontroverze odražavaju u javnom mnjenju? Prema istraživanju Centra Pju u novembru 2019, Nemačka kao najveća privreda u EU uživa povoljne kritike većine u 11 anketiranih zemalja EU. Dok polovina njih u Češkoj i Italiji deli povoljne stavove o Nemačkoj, četiri od deset glasova iskazuje negativno mišljenje. Glavni disidenti u pogledu stavova o Nemačkoj su Grci: otprilike dve trećine (64 procenta) ima negativno mišljenje o Nemačkoj, dok samo 34 procenta ima pozitivno mišljenje. Ova frustracija nije novost. Godine 2012. Grci su Nemačku najčešće imenovali kao najmanje pouzdanu, najarogantniju i najmanje saosećajnu zemlju u EU.

SVETI NATO

Možda postoji više entuzijazma za evropsku odbrambenu saradnju, ali su nakon Bregzita mogućnosti manje. Odnos EU–NATO može postati teži, zaključak je Centra za evropske reforme.

Francuska je direktnije nego Nemačka pozivala da Evropska unija produbi vojnu i bezbednosnu saradnju i počne da formira evropsku vojsku.

"Frankfurter allgemajne Cajtung", sa

osloncem na analizu osnivača i izvršnog direktora britanske neokonzervativne think-tank organizacije Henri Džekson sasajeti Alana Mendoze, procenjuje da će britanski geostrateški ciljevi u Evropi ostati nepromenjeni. Sa 5000 vojnika u Nemačkoj, 850 u Estoniji, 150 u Poljskoj i RAF-ovim avionima koji su se periodično raspoređivali u Rumuniji, Litvaniji i na Islandu, ima više trupa raspoređenih u drugim zemljama NATO-a nego bilo koji drugi saveznik, osim SAD. Velika Britanija takođe čuva ulaze i izlaze iz Sredozemnog mora u vojne baze na Gibraltaru i Kipru. Za razliku od Francuske, koja nije deo NATO grupe za nuklearno planiranje, Velika Britanija namenjuje svoje kapacitete tzv. sistemu odvratanja.

Poljska i baltičke države smatraju Britaniju ključnim partnerom protiv Rusije, budući da je London bio glavni advokat za oštar evropski stav protiv Moskve i za jačanje sankcija protiv Rusije. Kada Britanija ne bude više za stolom, relativna težina zemalja poput Italije ili Mađarske, koje žele da vide ukidanje sankcija Rusiji, povećaću se.

Poljska i baltičke države smatraju Britaniju ključnim partnerom protiv Rusije, budući da je London bio glavni advokat za oštar evropski stav protiv Moskve i za jačanje sankcija protiv Rusije. Kada Britanija ne bude više za stolom, relativna težina zemalja poput Italije ili Mađarske, koje žele da vide ukidanje sankcija Rusiji, povećaću se.

VERA U BUDUĆNOST

Programski direktor Fondacije kluba Valdaj, Andrej Suščenov, piše kako ne postoji nijedna izjava ruskih državnika koja bi se mogla tumačiti kao da Rusija ne razmišlja ozbiljno o posledicama Bregzita ili kao znak da Rusija ne žuri sa procenama, zato što ima šta da izgubi kada Britanija napusti EU.

Već nekoliko decenija EU je vodeći trgovinski partner Moskve – u 2015. oko 46 odsto ruske spoljne trgovine (249 milijardi američkih dolara). Bregzit povlači i direktne i indirektno troškove za Moskvu, jer će pre svega uticati na vodeće ruske partnere, kao što su Holandija ili Kipar, kome je Rusija pomogla povoljnim zajmom u iznosu od 2,5 milijardi dolara u periodu 2010–2011. kako bi

Britanija posle Bregzita

Tri i po godine natezanja su prošle od referenduma do konačnog izlaska Velike Britanije iz EU. Unutrašnja previranja usled pokušaja većeg dela elite da preokrene odluku o napuštanju EU dovela su politički sistem na ivicu kolapsa, a društvo na ivicu sukoba. Posle ubedljive pobede Borisa Džonsona na izborima strasti su se privremeno smirile, ali Bregzit kao tema neće nestati sa dnevnog reda.

Ugovor o napuštanju EU predviđa prelazni period do 31. decembra 2020. Za to vreme VB nastavlja da uplaćuje u budžet EU i svi ugovorni odnosi ostaju na snazi, osim što Britanci više neće učestvovati u organima Unije. Za to vreme bi trebalo da se između VB i EU regulišu budući odnosi, pošto posle 1. 1. 2021. godine VB postaje zemlja trećeg sveta za EU.

Bez posebnih sporazuma neće biti moguć ni avionski ni brodski saobraćaj, promet roba i usluga biće podvrgnut carinskim procedurama po pravilima Svetske trgovinske organizacije, a ribari iz EU neće smeti da ulaze u britanske vode. Odnosno, nastupiće *no deal* Bregzit, sa izuzetkom teritorije Severne Irske koja će ostati povezana sa EU (VB se obavezala da tada uspostavi posebnu carinsku kontrolu za svu robu koju bude upućivala iz Britanije u Severnu Irsku).

Mogućnost uvođenja carinske kontrole prema Severnoj Irskoj od naredne godine već je izazvala veliko nezadovoljstvo severnoirskih unionista koji se plaše trajnog odvajanja od matice i može imati neizgovodne političke reperkusije po premijera Džonsona, koji je to nekoliko puta negirao.

Osokoljen ubedljivom pobedom na izborima, Džonson je povukao simboličan, ali značajan potez kada je progurao zakonsku odredbu koja sprečava vladu da produži trajanje prelaznog perioda (ugovor o napuštanju EU predviđa mogućnost produžetka do dve godine). Time je EU (i sopstvenoj javnosti) poručio da neće biti otezanja i da je spreman za *no deal* sce-

nario ako se ne zaključi trgovinski sporazum sa EU do kraja godine. Produženje prelaznog perioda ostavilo bi Britaniju čvrsto vezanu za EU, bez mogućnosti sklapanja trgovinskih sporazuma sa npr. SAD, a pritom bi i dalje plaćali 13 milijardi funti godišnje u budžet Unije.

Iz Brisela ne dolaze nimalo ohrabrujuće poruke: rok od 11 meseci je prekratak za sklapanje sveobuhvatnog trgovinskog sporazuma koji bi sprečio uvođenje carinskih procedura, bez kvota i carina. Druga mogućnost je da se zaključi nekoliko sporazuma kojima bi regulisali urgentna tekuća pitanja (saobraćaj, telekomunikacije), kao i za neke oblasti o kojima se može lako dogovoriti u tom roku. EU je posebno zainteresovana za prava na ribarenje u britanskim vodama i za trgovinu robom u kojoj EU ima ogroman suficit od 100 milijardi evra godišnje. Takav pristup ne odgovara Britancima, koji bi ustupcima u pomenutim oblastima izgubili ključne adute za dalje pregovore, posebno u sektoru usluga u kojima oni imaju suficit.

Veliki problem za bilo kakav ozbiljniji aranžman između dve strane biće pitanje regulatornog usklađivanja u budućnosti. Unija ne želi da dozvoli da Britanija značajnije izmeni propise o zaštiti životne sredine, pravima radnika, poreskom sistemu i državnoj pomoći (i ne samo to) kako bi postala "konkurentnija" od članica EU. Sa druge strane, za tvrde bregzitere trajno vezivanje za regulativu EU predstavljalo bi poniženje i vazalni odnos, što bi (po njima) obesmisllilo Bregzit.

U preganjanju sa EU koje će neminovno uslediti, premijer Džonson ima jednu veliku prednost u odnosu na Terezu Mej – ubedljivu većinu u parlamentu. On može da rizikuje "pobunu" radikalnih bregzitera ili da izgura *no deal* scenario, što mu daje fleksibilnost u pregovorima. Sa druge strane, EU se nalazi pred iskušenjem da očuva jedinstvo 27 članica pošto sve države nemaju iste prioritete.

BOGDAN PETROVIĆ

zaštito sredstva ruskih ofšor kompanija u ovoj zemlji.

S druge strane, učešće Britanije u ruskoj trgovinskoj razmeni je malo i praktično nema zajedničkih proizvodnih lanaca između dve zemlje. Gasprom posluje u londonskom Sitiju, čiju hladnokrvnost u odnosu na turbulenciju Bregzita zapaža petrogradski "Komersant".

Andrej Suščenov analizira okolnosti koje su omogućile Bregzit: 1. londonska navika da se pregovara uz uključivanje "ucena" i brojnih koncesija; 2. evroskepticizam kao jedan od značajnih (nemarginalnih) elemenata političke kulture društva; 3. raskol britanske političke elite; 4. migraciona kriza i kampanje koje su je pratile. Ovi faktori odražavaju jedinstvenost situacije u Velikoj Britaniji i nisu karakteristični za zemlje EU. UK je velika i

visoko razvijena ekonomija koja je u stanju da se uspešno razvija. Ali male zemlje (ili velike zemlje, ali srednjeg nivoa razvoja) treba da budu deo velikog ekonomskog prostora, jer u suprotnom neizbežno gube konkurentnost.

Verovatnoća da će posle Velike Britanije druge zemlje napustiti EU (neki stručnjaci su pominjali Mađarsku, Poljsku, Grčku, Holandiju) izuzetno je mala. Tako u Mađarskoj strani kapital drži ključne pozicije u ekonomiji; Poljska godišnje prima oko 13 milijardi evra iz budžeta EU; Grčka je počela da izlazi iz krize; Holandija 75 odsto spoljne trgovine ostvaruje sa EU.

Suščenov zaključuje da lideri EU očigledno ne žele ni na sekund da upadnu u zamku "ucenjivača": "Da biste uspešno ucenjivali Evropsku uniju, treba da bude-

te peta nuklearna sila na svetu i moćni strateški saveznik Vašingtona..."

Magazin "Atlantik" procenjuje da nakon Bregzita Velika Britanija ne može biti geopolitički suparnik EU, niti vojni hegemom, ali može biti ekonomska smetnja, bilo da je to dobro za Britaniju ili ne. "Jednom kada se Bregzit na kraju dogodi, Britanija i EU će morati da postanu konkurenti", zaključuje "Atlantik" uz podsećanje da takav konkurentski odnos ima neke presedane. Osamdesetih godina prošlog veka Japan i Sjedinjene Države bili su suparničke privredne supersile, međusobno su se nadmetale za globalnu prevlast, a da nikada nisu dovele u pitanje sigurnosni kišobran američke hegemonije.

Tu se postavlja pitanje kakav je sada odnos između SAD i EU?

MILAN MILOŠEVIĆ

NAJAVA NOVE ZORE U SPOLJNOTRGOVINSKIM
ODNOSIMA KINE I SAD: Roba spremna za transport

Foto: Tom Fisk / pexels

Lule mira

Trgovinskim dogovorom sa Kinom i trilateralnim sporazumom sa Kanadom i Meksikom, Donald Tramp je upisao važne poene pred predsedničke izbore u novembru ove godine. Globalna privreda kao da se navikla na njegovu hirovitost i stil vođenja politike ucenama i pretnjama

I ako se predsednik Sjedinjenih Američkih Država Donald Tramp na svom Tviter nalogu hvalio da je sklopio "jedan od najvećih trgovinskih ugovora ikada" i da "nikada u američkoj istoriji nije bilo ničega sličnog", prva faza trgovinskog sporazuma SAD i NR Kine, koji je sredinom januara potpisan u Vašingtonu, možda će umanjiti tenzije u odnosima dve zemlje, ali neće rešiti dugotrajan spor najvećih ekonomskih sila sveta.

Trampova administracija svakako očajnički želi da smanji ogroman trgovinski deficit koji Amerika ima sa Kinom, a koji je 2018. iznosio 420 milijardi dolara. Zbog toga je Tramp pre skoro dve godine započeo trgovinski rat sa najvećim privrednim globalnim konkurentom SAD, povećavajući postepeno dažbine i carine za gotovo sve kineske proizvode.

PRVA FAZA

"Prva faza" sporazuma koji su Donald Tramp i kineski vicepremijer Liju He pot-

pisali u Beloj kući predviđa određene promene u kineskoj ekonomskoj i trgovinskoj politici, posebno u oblastima poljoprivrede, intelektualne svojine i transfera tehnologije. Peking je obećao da će u budućnosti izbegavati "konkurentnu devalvaciju" nacionalne valute, pošto je Vašington često iznosio optužbe da Kina promenu deviznog kursa juana koristi kao oružje u trgovinskom ratu. Zanimljivo je da je baš ovog meseca Ministarstvo finansija SAD poništilo raniju odluku da se Kina označi kao valutni manipulator, što se tumači i kao politički gest dobre volje Vašingtona.

Kina se, takođe, obavezala i da će u naredne dve godine povećati kupovinu američkih poljoprivrednih proizvoda i druge robe u iznosu od 200 milijardi dolara.

Brojni kritičari, međutim, upozoravaju da takvi direktni i dirigovani dogovori između dve države narušavaju principe slobodnog tržišta, a predsednik Evrop-

ske privredne komore u Kini Jerg Vutke je izrazio zabrinutost zbog ovog "kupovnog spiska". Prema njegovim rečima, biće potrebno proveriti da li je trgovinski sporazum SAD i NR Kine "u skladu sa pravilima Svetske trgovinske organizacije (STO)".

I nakon potpisivanja ovog sporazuma, SAD će zadržati 25 odsto carine na kineski uvoz od 250 milijardi dolara, ali je Trampova administracija pristala da prepolovi sa 15 na 7,5 odsto neke od novijih tarifa koje je nametnula na kineske proizvode u vrednosti od 120 milijardi dolara. Tramp je, takođe, odložio dalja povećanja carina na još oko 160 milijardi vredan američki uvoz kineske robe, a koje je trebalo da stupe na snagu kasnije ove godine.

U zbiru, oko dve trećine celokupnog američkog uvoza iz Kine od približno 370 milijardi dolara i dalje će biti pokriveno različitim dažbinama i nakon potpisivanja prve faze sporazuma.

Dogovor, međutim, ne predviđa konačan vremenski rok do kada će tarife i carinske barijere ostati na snazi. Takva vrsta dugoročnog pritiska Amerike na Kinu trebalo bi da omogući Donaldu Trampu da nastavi sa sprovođenjem politike "štapa", ukoliko ga rezultati politike "šargarepe" prema Kini ne zadovolje.

Osim toga, manjkavost dila, smatraju upućeni, proizlazi iz činjenice da nisu navedeni konkretni kontrolni mehanizmi koji će osigurati da se potpisano sprovede u praksi, izuzev što će delegacije dve države sporadično održavati "direktne konsultacije".

Prva faza sporazuma nije uključila ni stari zahtev Vašingtona da kineska vlada značajno smanji svoju ulogu u vođenju ekonomije zemlje. Američki "Politiko" navodi da dogovor ne obuhvata "višegodišnju američku zabrinutost zbog kineske industrijske politike" i svih onih milijardi dolara subvencija koje Peking dodeljuje svojim državnim preduzećima.

Iako je Tramp najavio da će uskoro otputovati u Kinu kako bi sva ova neresena pitanja stavio na dnevni red, analitičari ne očekuju da će "drugu fazu" sporazuma uopšte biti moguće realizovati do novembarskih izbora za predsednika Amerike.

PRIČINJENA ŠTETA

Uostalom, čitav trgovinski rat koji je administracija SAD pre dvadeset dva meseca otpočela protiv Kine, a koji je imao za cilj da ojača domaću privredu i kazni kinesku stranu, naneo je štetu i američkim proizvođačima i potrošačima. Istraživanja pokazuju da su gubici američkih preduzeća, poljoprivrednika i kupaca prevazišli 40 milijardi dolara, a taj iznos "ni ne pokušava da izmeri izgubljeni posao zbog odmazde (kineske strane)", piše "Forin polisi".

U izveštaju Kongresne kancelarije za budžet, federalne agencije koja informiše Kongres o budžetu SAD, navodi se da su "neizvesnost i troškovi vezani za tarife uticali na smanjenje od 0,3 odsto američkog privrednog rasta, istovremeno smanjujući prihod američkih domaćinstava", prenosi Bi-Bi-Si.

Naravno da ni kineska strana nije ostala imuna na posledice dvogodišnjeg trgovinskog sukoba sa Amerikom.

Podaci Nacionalnog zavoda za statistiku NR Kine pokazuju da je kineska ekonomija porasla "svega" 6,1 odsto u 2019. godini, što je najsporiji rast u prethodne tri decenije.

Direktorka Međunarodnog monetarnog fonda Kristalina Georgijeva upozorila je da je "globalna ekonomija sada suočena sa sinhronizovanim usporavanjem" i da bi trgovinski sporovi mogli da smanje globalni bruto domaći proizvod za oko 700 milijardi dolara, što predstavlja 0,8 odsto svetskog BDP-a.

DOK SE DVOJE SVAĐA

Stara izreka da "dok jednom ne smrkne drugom ne svane" i ovoga puta se pokazala tačnom. Pojedine države iskoristile su trgovinski rat dve najveće ekonomije sveta da ojačaju svoje privredne kapacitete. Tako su Meksiko, Vijetnam, Malezija ili Tajland značajno uvećale izvoz u SAD, popunivši time "prazninu" koja je nastala zbog uvoznih restrikcija koje je Amerika nametnula Kini. Sa druge strane, NR Kina je ubrzala širenje u drugim delovima sveta, a onedavno je posebno zainteresovana za ulaganja u tradicionalno "američko dvorište", odnosno u region Latinske Amerike.

Inicijativa "Jedan pojas jedan put" širi se i u tom pravcu, a kako navodi kineski CGTN, "zemlje poput Brazila i Argentine, koje se formalno nisu pridružile ovom projektu, takođe će imati velike koristi". Očekuje se da će kineske kompanije do 2025. godine uložiti u Latinsku Ameriku 250 milijardi dolara, a posebno atraktivne za ulaganja kineskim privrednicima jesu latinoameričke luke i železnice.

Brazil, kao šesta najmnogoljudnija zemlja na svetu sa 210 miliona stanovnika, izuzetno je atraktivan i za potencijalna ulaganja u telekomunikacionu industriju. Tamošnja vlada već je pod velikim pritiskom i Vašingtona i Pekinga oko toga da li će kineski gigant Huawei biti potencijalni dobavljač 5G tehnologije na velikom brazilskom tržištu. I mada nije tajna da se administracija desničarskog predsednika Žaira Bolsonaro zalaže za što tesnije odnose sa Sjedinjenim Državama, "Brazil je ekonomski zavisao od Kine, koja je njegov najvažniji trgovinski partner još od 2009. godine", navodi časopis "Amerikas kvoterli", publikacija koja se bavi područjem Južne Amerike.

HUAWEJ NA LEDU

Sporazum Amerike i Kine u ovoj fazi ne predviđa promenu agresivne politike SAD prema kineskom gigantu i najvećem svetskom snabdevaču telekomunikacione opreme. Iako je ova korporacija u središtu trgovinskog rata dve zemlje, američki ministar finansija Stiv Mnučtin je rekao da Huawei nije "šahovska figura" u ovim pregovorima. Osim što se već nalazi na "crnoj listi" preduzeća koja predstavljaju pretnju američkoj nacionalnoj bezbednosti, SAD će vršiti dodatni pritisak na Huawei, ograničavajući čak i sopstvenim preduzećima da sarađuju i prodaju tehnologiju i elektronske komponente kineskoj korporaciji sa sedištem u Šenženu. Amerika će, takođe, nastaviti da pritiska svoje saveznike širom sveta da ne potpisuju lukrativne ugovore sa Huaweiom vezane za izgradnju pete generacije mobilne telefonije, navodeći da bi kineska korporacija

i njena oprema mogle biti bezbednosna pretnja (vidi "Vreme" br. 1466).

Međutim, uprkos američkim sankcijama koje traju od juna prošle godine, Huawei je ostvario rekordan prihod od 122 milijarde dolara u 2019, što je povećanje od čak 18 odsto u odnosu na prethodnu godinu. Taj rast je bio podstaknut dominantnom pozicijom Huaveja u matičnoj zemlji, ali je i na drugim kontinentima, uključujući Evropu, povećao prodaju svojih uređaja i mrežnih sistema.

Huawei je nastavio da ulaže istraživačke i razvojne kapacitete (procene su da u te svrhe kineska korporacija godišnje ulaže 15 milijardi dolara), ujedno tražeći nova tržišta u kojima će investirati ogromna sredstva. Na gubitku su svakako i američke firme koje su do uvođenja restrikcija intenzivno sarađivale sa Huaweiom, jer podaci Si-En-Bi-Si-ja pokazuju da je samo u 2018. godini Huawei od američkih proizvođača, kao što su Qualcomm, Intel ili Majkron, kupio komponente u vrednosti od 11 milijardi dolara.

Nedavno je i nemački ministar unutrašnjih poslova Horst Zehhofer rekao da njegova zemlja još uvek ne može da

izgradi 5G mobilnu mrežu bez pomoći kineske kompanije.

SEVERNOAMERIČKI SPORAZUM

Svega dan nakon što su Tramp i kineski vicepremijer Liju He potpisali prvu fazu trgovinskog sporazuma, američki šef države ubeležio je još jedan važan poen pred ovogodišnje predsedničke izbore. Nakon Predstavničkog doma, i Senat Sjedinjenih Američkih Država usvojio je tekst novog Severnoameričkog trgovinskog sporazuma (USMCA), koji se smatra revidiranim, apdejtovanim verzijom još uvek važećeg Severnoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini (NAFTA) iz 1994. godine.

"USMCA će doneti milijarde dolara našem narodu i desetine hiljada novih radnih mesta Amerikancima", napisao je na Tviteru potpredsednik SAD Majk Pens, nazvavši sporazum najvećim trgovinskim sporazumom u američkoj istoriji. Ovaj pakt će omogućiti uklanjanje brojnih carina između tri zemlje, a posebno u automobilskoj, poljoprivrednoj, metalskoj i industriji mlečnih proizvoda. Njegovo zaključivanje, međutim,

bilo je praćeno pritiscima i tarifnim pretnjama Trampove administracije vlada Kanade i Meksika. Podatak da je zvanična Otava prihvatila dogovor u poslednjem trenutku, navodno svega 90 minuta pre isteka roka koji su im nametnule SAD – jer bi ih u protivnom Vašington izbacio iz ovog dila – više je nego ilustrativan.

Očekuje se da će u sredu, kada ovaj tekst bude u štampi, Donald Tramp potpisati trgovinski pakt između Sjedinjenih Država, Meksika i Kanade, dok će na Kapitolu hilu biti nastavljen proces opoziva šefa Bele kuće. Usvajanje novog dogovora sa susedima i najvažnijim privrednim partnerima SAD bilo je jedno od ključnih Trampovih predizbornih obećanja, jer je za sporazum NAFTA govorio da je "sigurno najgori sporazum ikada potpisan u ovoj zemlji". Imajući u vidu da novi sporazum SAD–Meksiko–Kanada "pokriva" hiljadu i dvesta milijardi dolara u godišnjoj trgovini, on se tumači i kao važna pobeda prvog čoveka Bele kuće u izbornoj godini. Trgovinski dogovor će stupiti na snagu kada ga budu ratifikovale sve tri države članice.

UROŠ MITROVIĆ

Seriya "Besa"

Međunarodni rimejk

Popularna domaća serija "Besa" prva je srpska serija prema čijoj priči se snima adaptacija za strano tržište. "Besa" se tako pridružila krugu popularnih svetskih serija koje su svojim kvalitetom prevazišle lokalne granice u kojima su nastale.

U tekstovima objavljenim u Variety, C21 media i drugim renomiranim svetskim medijima iz oblasti sedme umetnosti, navodi se da će MBC Studios, produkcijska kuća iz Dubaija, i Eagle Films iz Libana emitovati triler kriminalističku seriju pod novim imenom "Krvna zakletva" (*Blood Oath*), tokom prvog kvartala 2020. godine. Adaptacija serije biće dostupna arapskom govornom području koje broji više od 400 miliona ljudi.

"Nakon velikog uspeha na domaćem tržištu, 'Besa' je prva srpska serija koja je prodana i realizovana kao format u inostranstvu. Adrenalin trenutno priprema drugu sezonu, za koju verujemo da će biti još uspešnija", izjavila je Tea

Korolija, direktorka Adrenalina, producentke kuće koja je vlasnik originalnog formata serije "Besa".

Seriya "Besa", koju je Adrenalin producirao u Srbiji 2018. godine prema originalnoj ideji Srđana Šapera, popularni je triler koji je kreirao poznati britanski scenarista Toni Džordan u saradnji sa timom domaćih pisaca. "Besa" je osvojila publiku i kritiku u Srbiji i regionu. Stručni žiri proglasio je "Besu" za najbolju seriju u prethodnoj godini u Srbiji.

Prva međunarodna verzija serije "Besa" snimana je u Libanu, Grčkoj i na Kipru. "Radnja 'Krvne zakletve' prilagođena je lokalnoj publici, ali je atraktivna i za druga međunarodna tržišta. Mi u MBC-u nastavljamo da stvaramo upečatljiv, kvalitetan sadržaj koji privlači gledaoce širom sveta", rekla je Safa Aburizik, direktorka programa u studiju MBC.

Smrt
Kobija Brajanta

Čovek koji je vo

Foto: AP Photo / Mark J. Terrill

Odavno jedna vest u sportskim krugovima širom sveta nije tako odjeknula. U padu helikoptera u okolini Los Andelesa, 26. januara poginuo je Kobi Brajant, jedan od najboljih igrača u istoriji košarkaške igre. Tragedija je tim veća što je poginula i njegova trinaestogodišnja ćerka Dijana, sa još sedam putnika

Poslednjih nekoliko godina u Americi se vodi debata koju nikako ne razumeju pravi ljubitelji košarkaške igre – ko je GOAT (Greatest of all time), Majkl Džordan ili LeBron Džejms. Za sve koji su imali prilike da gledaju Džordana, ova polemika nema smisla – sirova snaga i dominacija Lebrona Džejmsa protiv lepršavosti i neverovatnih predispozicija Majkla Džordana. A ako je lepota igre u pitanju, Kobi Brajant svakako zaslužuje da nađe mesto uz ova dva velika košarke.

Brajant je započeo NBA karijeru još kao sedamnaestogodišnjak. Prekinuo je običaj da se tek posle koledža odlazi u NBA ligu i direktno posle srednje škole se prijavio na draft. Izabran je sa trinaestog mesta od strane Šarlot Hornets-a. Trenutak koji mu je odredio karijeru dogodio se veoma brzo posle drafta, Hornetsi ga šalju u Los Angeles Lejkerse u zamenu za Vladu Divca.

LEJKERSI ZAUVEK

Narednih dvadeset godina ostaje u Lejkersima. Kao najbolji strelac u istoriji tima, doneo im

je pet titula prvaka NBA lige. Karijeru je započeo noseći broj osam na dresu, dok je kasnije nosio broj 24. Ljubav prema košarci i klubu kome je bio veran tokom cele karijere omogućila mu je da bude jedini igrač kojem su povučena oba dresa iz upotrebe. Nijedan igrač Lejkersa u budućnosti neće moći da izabere ta dva broja na dresu. Mark Kjuban, vlasnik Dalas Meveriksa, povukao je u ime svog kluba dres sa brojem 24.

Ako pitate navijače Lejkersa ko im je najomiljeniji igrač od kada postoji klub, svi će govoriti o dva imena. Legendarni bek Irvin Medžik Džonson i Kobi Brajant su zauvek ispisali istoriju "Jezerdžija". Ono što ih čini najvećima jeste način na koji su igrali. Dok je sa jedne strane Medžik Džonson bio predvodnik generacije koja je igrala možda najlepšu košarku u istoriji NBA lige, Kobi Brajant je najbolji napadač kojeg je ovaj klub imao.

U najvećem broju poruka koje su bivši i sadašnji igrači uputili posle vesti o pogibiji Brajanta, većina je isticala njegovu napadačku igru. Jednostavno je bio nezaustavljiv. Visina od 198 centimetara uz neverovatne atletske sposobno-

leo igru

sti omogućavala mu je da šutira iznad niskih čuvara, dok mu je brzina koju je posedovao koristila protiv čuvara koji su bili viši od njega. Ako se pogleda na Jutjubu na koji je način postizao koševе tokom svoje karijere, vrlo brzo se shvati da je, ako je imao svoj dan, mogao dati onoliko koševa koliko poželi.

Upravo to se desilo 2006. godine, u meču između LA Lejkersa i Toronto Reptorsa. Brajant je postigao 81 poen, od kojih čak 55 u drugom poluvremenu. Lejkersi su pobedili sa 122:104, što znači da je Kobi postigao dve trećine koševa za svoj tim.

Atraktivnost u igri mu je bila zaštitni znak. Bezbroj puta se zaletao na centre protivničkih timova u želji da preko njih zakuca loptu u koš. Razlika u odnosu na možda podjednako atletski sposobne igrače koji su pokušavali to isto jeste što je on gotovo svaki put uspevao. Prvi korak pri driblingu omogućavao mu je da svaki put bude u idealnoj poziciji da ostane sam protiv viših i sporijih igrača, a to je po pravilu značilo da ili zakucava loptu u koš ili, još samo njemu znanom atrakcijom, postiže poene.

Ako ga neki segment igre izdvaja od svih igrača u istoriji NBA lige, to je svakako leđna tehnika i šut sa zadržkom u trenutku kada skokom beži unazad od protivničkog igrača (*fade away*). Stotine akcija kojima je rešavao napade završene su na taj način. Ako se izvede onako kako je to radio Brajant, onda ne postoji odbrana.

MEĐU LEGENDAMA IGRE

Igra u napadu je obeležila njegovu karijeru, dok se malo priča o njegovoj igri u odbrani. Izabran je čak devet puta tokom karijere u najbolji odbrambeni tim NBA lige. Kako u NBA ligi nije dozvoljena zonska odbrana, potrošnja energije u čuvanju protivničkih igrača jedan na jedan je ogromna. Kada neko dominira na oba dela terena, u Americi ga smatraju vrhunskim igračem. Ako neko to radi kao Kobi Brajant, postaje legenda.

Tokom profesionalne karijere koja je trajala gotovo dvadeset godina, Kobi Bra-

Titule i priznanja

Kobi Brajant je osvojio veliki broj individualnih i timskih nagrada. Pet puta je sa Lejkersima bio prvak NBA lige (2000–2002. i 2009–2010), dva puta je bio najbolji igrač finala (2009. i 2010), najbolji igrač lige bio je 2008. a najbolji strelac 2006. i 2007. godine. U najbolji tim NBA lige izabran je 11 puta (2002–2004, 2006–2013), devet puta izabran je u prvu odbrambenu petorku. Pobednik je takmičenja u zakucavanju na Ol star vikendu 1997. godine.

jant je igrao i u američkoj reprezentaciji na Olimpijskim igrama u Pekingu 2008. godine i u Londonu 2012, i na njima osvajao zlatne medalje.

Možda najbolji tandem u istoriji NBA lige koji je činio sa Šejkilom O'Nilom rasturen je posle osvajanja tri uzastopne titule usled netrpeljivosti, po mnogima zbog Kobijevih stalnih žalbi na Šejkilovu nepripremljenost i zalaganje na terenu.

Ne treba reći za koga su se Lejkersi odlučili. Posle sedam godina je našao u Polu Gasolu saigrača za naredne dve uzastopne titule. Mnogi ga nisu voleli, nešto poput Novaka Đokovića danas, ali je ogromno poštovanje stekao za života, a sada, nakon tragične smrti, ljudi uviđaju da su prisustvovali karijeri neponovljivog igrača.

Bio je arogantan, katkad i bezobrazan, svađalački raspoložen prema svojim i protivničkim igračima, nekad destruktivno raspoložen nije hteo da šutira na koš, ali krajnji cilj svakog njegovog postupka bila je želja za pobedom i nadmetanjem.

Današnja košarka počiva na statistici. Iako je tokom karijere postigao sve što jedan košarkaš može da postigne i prednjačio u svim statističkim kategorijama, statistika ne može da dočara harizmu, lucidnost i košarkaško ludilo koje je Kobi posedovao. On je prosto voleo da igra košarku i to je radio sa istom strašću tokom cele karijere. Na svojoj poslednjoj utakmici u NBA ligi, u svojoj 38. godini, igrao je sa istom željom i ljubavi prema sportu koji mu je dao sve i ubacio 60 poena. Oproštaj prepune sale Stejpl centra od svoje legende, praćen desetominutnim ovacijama, jedan je od najemocionalnijih trenutaka u sportu uopšte.

Pre početka meča Denver Nagetsa i Hjuston Rokitsa u nedelju, stigla je vest da je u padu helikoptera poginuo Kobi. Na početku utakmice minutom ćutanja odata mu je pošta. Mučno je bilo gledati kako više nikom nije bilo do igre, rezultat jedva da je neko pomenuo. Poginuo je jedan od simbola NBA lige u poslednjih 30 godina. Posle ove utakmice, svi mečevi NBA lige su počinjali sa 24 sekunde zakašnjenja, simbolično odajući tako pomen u

znak sećanja na broj na dresu Lejkersa koji je nosio.

IDOL I UČITELJ

Ljubav prema košarci i svakodnevna žrtva koju je podnosio tokom karijere izdvajale su ga od drugih košarkaša. Veliki broj povreda je podneo na nogama, a ostaje zabeleženo da je ostao da izvodi slobodna bacanja sa pokidanom Ahilovom tetivom, igrao utakmice sa slomljenim prstom i povredama kolena. Uvek se posle povreda vraćao još bolji nego što je bio. Svako ko se bavi košarkom zna koliko je to teško i kolika žrtva treba da se podnese, da bi u glavi imao tu vrstu sigurnosti da će povredena noga ili ruka izdržati napore koje donose svakodnevni trening i utakmice.

Posebnu zahvalnost Kobiju Brajantu je ovih dana uputio Novak Đoković. Naime, kroz težak period kroz koji je prolazio posle problema sa laktom, kako sam kaže, Novaku je neizmerno pomogao razgovor sa Kobijem. Njegova mentalna snaga i iskustvo u situacijama kada se trebalo vratiti posle teške povrede mnogo su značili u periodu oporavka koji je Novak morao da podnese.

Zaostavština Kobija Brajanta su milioni postera na zidu svakog mladog igrača koji započinje prve košarkaške korake. Posle Majkla Džordana tokom devedesetih, Brajant je postao najpoznatije košarkaško ime na svetu u novom milenijumu. Upravo tada su stasavale sadašnje zvezde svetske košarke i u njemu videle svog idola. Poruke koje su po saznanju o tragediji uputili Luka Dončić, Bogdan Bogdanović i gotovo svi mladi igrači u Americi jesu spoznaja o njegovoj veličini i uticaju na globalnu popularizaciju košarke. Igrao je u doba kada je internet preuzeo svet brzih informacija. Bio im je bliži nego svi prethodni velikani ovog sporta. Koliko puta smo prošli porred nekog basket terena i čuli kako klinci zamišljaju poslednje trenutke utakmice i uzvikujući njegovo ime daju koš u poslednjoj sekundi. Hvala za sve i počivaj u miru sa svojom ćerkom.

ALEKSANDAR ALEKSIĆ

Prodaja uspomena

Selo Najn Majl u kome je rođen Bob Marli, miriše na marihuanu. Na ulazu male kapele u kojoj je sahranjen sa svojom gitarom, nalazi se portret cara Etiopije Hajla Selasija, nakon čije smrti nije žalio samo njegov prijatelj na Dedinju u Beogradu, već se plakalo i u planinama u srcu Jamajke

“Klaris, tako bih voleo da čas-kam s tobom. Ali došao mi je na večeru jedan stari prijatelj!” – rečenice sa kraja filma *Kad jaganjci utihnu* prošle su mi kroz glavu kada sam ugledao ulicu u Falmutu na Jamajci. Identičnu onoj kojom je doktor Lekter krenuo za svojom “večerom”: niski oblaci iza kojih vreba sunce, ali isto tako iz njih svakog momenta može da padne kiša, džordžijanske kuće sa počeka 19. veka koje diskretno nagriza tropska vlaga, potomci nekadašnjih robova što se sporo kreću sredinom puta, pomešani mirisi marihuane, ribe i morske soli u vazduhu i zvuci regea iz obližnjeg lokala.

Kralj regea Robert Bob Marli razlog je što smo skrenuli sa glavnog puta uz more koji spaja luke i turistička mesta na severu Jamajke – Očo Rios (Osam Reka), Falmut, Montigo Bej i Negril. Sat vremena vožnje uskom planinskom cestom, na momente nalik kozijoj stazi, vodi nas od obale do sela Najn Majl (Dvet Milja) u kojem je rođen i sahranjen Bob Marli. Prizori su karijski – deca u plavim školskim uniformama pešače pored puta i veselo poskakuju u stranu kada naiđe neko vozilo; gužva na pijaci u Brauns Taunu, planinskom gradiću negde na polovini puta; zelena vegetacija iz koje izranjaju drvene kućice obojene u žuto i crveno...

CRNA BOGORODICA I MAMA MARLI

U trenutku kada je put postao jedva širi od jednog metra, pred nama se ukazuju veliki crtež sa likom Boba Marlija i tabla za ulazak u selo – “Nine Mile”. Nisu se baš potrudili da izgrade put do rodnog sela i mesta većitog počinka svog najpoznatijeg stanovnika, uz Juseina Bolta, pomislio sam dok se naš automobil po putu punom rupa jedva mimošao sa jurećim kamionom. Stigli smo napokon u selo u kojem je 1945. rođen a 1981. sahranjen jedan od najpoznatijih muzičara 20. veka, čovek čiji portret se sreće na gotovo sva-

KAMENI JASTUK:
Mesto inspiracije “kralja regea”

kom mestu na Jamajci – na suvenirima, majicama, kalendarima, uramljen u pabovima, oslikan na zidovima i stenama... Bob Marli je umro u Majamiju 11. maja 1981. od posledica melanoma. Imao je 36 godina.

Selo danas živi isključivo od prodaje uspomena na svog slavnog žitelja. Ulaz u kompleks koji vode naslednici slavnog pevača naplaćuje se 25 dolara po osobi. Kada sam 1998. prvi put bio ovde, cena je bila 5 dolara. Inflacija američke valute, zakoni ponude i potražnje ili nešto treće? Penjemo se u pab sa pogledom na zelene obronke planina, prizor koji oduzima dah. To malo daha što je ostalo napuniće miris marihuane koju ovde puše svi – prodavci suvenira, vodiči, konobari, šankeri, prodavačica ulaznica i čuvar parkinga. Odbijam veselo ponuđeni trobojni “Bob Marli šot”, namenjen nešto napaljenijim američkim turistima, i uživam u ukusu lokalnog “Red Stripe” piva. Iz daljine se čuje “Stolen from Africa, brought to America...”.

U jednom momentu stiže naš razdragani vodič, uduvan naravno kao i svi u selu. Glasno se smeje i pokazuje sobu sa nekoliko memorabilija, između ostalih veliko zvono za krave sa posvetom “U znak zahvalnosti zbog posete Švajcar-

skoj u maju 1980. godine”, tu je i “Zlatna ploča” za najbolju prodaju nosača zvuka u Australiji. Izlazimo u dvorište, prolazimo pored grobova Bobovih bake i dede i dočekuje nas tabla na kojoj piše “Mount Zion”. Levo je kapela u kojoj nema ničega osim velike zidne freske crne Bogorodice sa crnim Isusom. Ulazimo u prvi mauzolej, tu je sahranjena Mama Marli, pevačeva majka Sidila Buker (1926–2008). Ona se kasnije udala za Amerikanca Edvarda Bukera sa kojim je dobila još dva sina. U Majamiju je 1993. osnovala Nine Mile Music Festival posvećen naravno rege muzici. Festival postoji i danas a ulaznica je konzerva hrane za beskućnike.

“STENA JE BILA MOJ JASTUK”

Stižemo i do male kapele sagrađene u etiopskom stilu u kojoj je zajedno sa svojom gitarom 1981. sahranjen kralj regea. Na ulazu, portret cara Hajla Selasija, vladara Etiopije od 1930. do 1974. Zašto, pita jedan turista koji ulazi u kapelu pre nas.

Kada je u maju 1975. godine u zatvoru u Adis Abebi umro Hajle Selasije, nije žalio samo njegov prijatelj na Dedinju u Beogradu. Plakalo se i u planinama u srcu Ja-

SA PLANINA ETIOPIJE NA OBALE KARIBA:
Mama Marli, Bob Marli i Etiopski krst

majke i širom sveta gde god postoje vernici rastafarijanskog pokreta, religije koja u Hajlu Selasiju, vladaru čiji potomci idu ravno do biblijskog cara Solomona, vidi "Hristov drugi dolazak na Zemlju".

Jedan od najpoznatijih pripadnika Rastafarijanske crkve, osnovane kao verski i socijalni pokret na Jamajci tridesetih godina prošlog veka nakon krunisanja Hajla Selasija, u Etiopiji na drugom kraju planete – bio je Bob Marli. Rođen kao katolik, u mladosti je postao rastafarianac da bi ga godinu dana pred smrt arhiepiskop Etiopske pravoslavne crkve krstio, pa je pevač umro kao pravoslavac... Elementi sve tri religije, slike Hajla Selasija, fudbalska lopta (obožavao je fudbal, posebno Pelea), slika njegove unuke, sve se to može videti u omalenom mauzoleju. Devojčica, čija je slika u mauzoleju, ćerka je Bobovog sina Džulijana Marlija koja je prošle godine preminula od tumora na mozgu u 12. godini.

U dvorištu ispred mauzoleja, na zemlji, nalazi se kamen obojen u šarene rastafarijanske boje. Pomenuti komad stene služio je Marliju kao jastuk na kojem je spavao kada je želeo da dobije inspi-

raciju – "The rock was my pillow". Posetioci ležu, stavljaju glavu na "kameni jastuk" u nadi da će dobiti inspiraciju sličnu Marlijevoj. I inače, atmosfera je nekako neobično razdragana za mesto na kojem se nalaze grobovi. Percepcija Boba Marlija, rastafarijanskog pokreta i svega što ga simbolizuje, od rege muzike do kanabisa, čini da se posetioci ovog mesta ne osećaju kao da su na groblju. Svi su nekako u fazonu: Bob ne bi voleo da mi sad tuguje! On bi sad sa nama zapalio džoint i zapevao.

Bob Marli je imao 11 dece od više različitih žena. Najmlađa ćerka Makeda rođena je 30. maja 1981. godine, 19 dana nakon očeve smrti. Kada smo ušli u sobu u kojoj je Bob Marli spavao kao dečak, vodič je "upozorio" Sandru da ne dotiče krevet jer će sigurno da zatrudni.

Jedna druga Marlijeva unuka, aktivistkinja Doniša Prendergast, privedena je pre dve godine u Los Anđelesu nakon poziva policiji zbog narušavanja javnog reda. Doniša je posle tvrdila da je bila žrtva rasnih predrasuda američke policije, a bela žena koja je pozvala 911 kasnije je svedočila da su joj nepoznate osobe pretile smrću.

Bobova udovica Rita Marli na promociji svojih memoara *No Woman No Cry: My Life with Bob Marley* 2004. godine izjavila je da ju je muž silovao 1973. godine. Rekla je da je odbila da spava sa Marlijem zbog njegovih čestih neverstava: "Međutim, Bob nije prihvatao 'ne' kao odgovor! Rekao mi je da sam ja njegova žena i da moram da imam seks sa njim kad on to želi, posle čega me je silovao!"

Zanimljivo je da je Rita 2005. povodom 60 godina od Marlijevog rođenja, pokušala da ekshumira pevačovo telo i sahrani ga u Etiopiji, na zemljištu koje mu je u tu svrhu za života dodelio car Hajle Selasije. Ostatak porodice i vlada Jamajke nisu bili oduševljeni idejom. Za tačno nedelju dana, 6. februara, sledbenici velikog pevača širom sveta proslaviće njegov 75. rođendan.

ROBERT ČOBAN

Scena „Ljuba Tadić“

1. Subota u 20.00	TAKO JE (AKO VAM SE TAKO ČINI)
2. Nedelja u 20.00	IZDAJA
3. Ponedeljak u 20.00	LORENAČO
4. Utorak u 20.00	MAMU MU JEBEM KO JE PRVI POČEO
5. Sreda u 20.00	ZAŠTO JE POLUDEO GOSPODIN R?
6. Četvrtak u 20.00	MAMU MU JEBEM KO JE PRVI POČEO
7. Petak u 20.00	MAMU MU JEBEM KO JE PRVI POČEO
8. Subota u 20.00	KRALJ BETAJNOVE
9. Nedelja u 20.00	MNOGO BUKE NI OKO ČEGA
10. Ponedeljak u 20.00	SELESTINA
11. Utorak u 20.00	TARTIF
12. Sreda u 20.00	UOBRAŽENI BOLESNIK
13. Četvrtak u 20.00	ALI GRAD ME JE ŠTITIO (NP Užice)
14. Petak u 20.00	MNOGO BUKE NI OKO ČEGA
18. Utorak u 20.00	UJKA VANJA
19. Sreda u 20.00	MAMU MU JEBEM KO JE PRVI POČEO
20. Četvrtak u 20.00	LORENAČO*
21. Petak u 20.00	MESEC DANA NA SELU
22. Subota u 20.00	MNOGO BUKE NI OKO ČEGA
23. Nedelja u 20.00	VRAT OD STAKLA*
24. Ponedeljak u 20.00	LORENAČO
25. Utorak u 20.00	GOSPODICA
26. Sreda u 20.00	VRAT OD STAKLA
27. Četvrtak u 20.00	VRAT OD STAKLA
28. Petak u 20.00	UNOSNO MESTO*

JDP titluje predstave na engleski jezik (*)

Studio JDP

9. Nedelja u 20.30	SUDNJI DAN
13. Četvrtak u 20.30	BALAVA (nezavisna produkcija „Hartefakt fond“)
19. Sreda u 20.30	NATAN MUDRI
22. Subota u 20.30	DOK NAS SMRT NE RAZDVOJI (nezavisna produkcija „Radionica integracije“)
23. Nedelja u 20.30	U AGONIJI (nezavisna produkcija „Beoart 2015“)
24. Ponedeljak u 20.30	MARKS U SOHOU (nezavisna produkcija)
25. Utorak u 20.30	MARKS U SOHOU (nezavisna produkcija)
26. Sreda u 20.30	NATAN MUDRI
27. Četvrtak u 20.30	JUL (nezavisna produkcija)
28. Petak u 20.30	KOS (nezavisna produkcija „Radionica integracije“)

Gostovanja

13.	ŠVABICA Kulturni centar „Bran Crnčević“, Ruma
-----	--

U PRIPREMI
Ljubomir Simović
PUTUJUĆE POZORIŠTE
ŠOPALOVIĆ

Režija: Jagoš Marković
Premijera u martu

50% POPUSTA
za kupovinu ulaznica
na dan predstave

DOSTAVLJAMO VAM ULAZNICE
NA ŽELJENU ADRESU!

Radno vreme blagajne:
ponedeljak - subota
10h - 15h i od 17h do početka predstave
nedelja od 17h do početka predstave
Tel. 011 30 61 957 / 011 26 44 447
Kralja Milana 50

Poraz ne postoji

Kako je 1970. godine tada neafirmisani čileanski režiser i umetnik Alejandro Hodorovski pokrenuo ponoćni film, i zašto se na nastavak *El Topo* čekalo pola veka

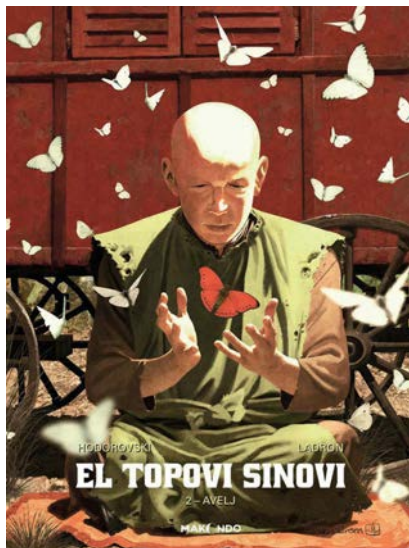
Kinematografija tokom stotinak godina postojanja postavlja slične probleme pred sve stvaraoce. Ukoliko se neko ostvarenje uklapa u kanon "prihvatljivog" i aminovanog od strane ustaljenih autoriteta, nije teško ni da dođe pred publiku. Ali, to isključuje veliki broj autorskih ostvarenja, koja usled ingenioznih postavki i hrabrih iskoraka u umetničke sfere, često nailaze na nerazumevanje širih mejnstrim krugova.

Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošlog veka ova pojava je bila izuzetno prisutna. Šezdesetosmaška previranja širom sveta, sve otvoreniji kulturbunt zbog rata u Vijetnamu i rušenje ustaljenih normi pokrenuli su lavinu izvanrednih umetničkih tvorevina, ali problem plasmana je ostao, posebno skupe umetnosti kao što je film. Tako je nastao "ponoćni film".

Prema opštoj definiciji, to su ostvarenja koja bi se po svim parametrima smatrala opskurnim filmovima, nadrealnim i namenjenim probranoj artističkoj publici, a prikazivana su po pravilu u ponoć, kada većina bioskopa uveliko zatvori blagajne. Međutim, ponoćni film je s vremenom narastao u zbirku kulturnih ostvarenja sa vojskom odanih fanova, što ga je od skrajnute pojave svrstalo u elitističke.

OVO NIJE VESTERN

Kritičari i istoričari filma se sukobljavaju koje je tačno ostvarenje pokrenulo fenomen ponoćnog filma. Neki, poput muzičara i pisca Gerija Valentina, smatraju da je to kratki okultni poludokumentarac *Invocation of my Demon Brother* (1969) Keneta Angera. Drugi pak navode manje poznate naslove iz ovog vremenskog perioda, dok je zvanični stav većine stručnjaka da titulu pokretača ovog fenomena bez sumnje nosi *El Topo* Alejandra Hodorov-

skog. Nema sumnje, međutim, da je ova pojava nastala u podjednako kulturnom bioskopu "Eldžin" u Njujorku, na mestu današnjeg bioskopa "Džojz", na uglu 19. ulice i Osme avenije. U okruženju bioskopa mahom pornografske orijentacije, menadžer Ben Barenholc je u ponoćnom filmu video priliku da privuče drugačiju publiku i otvorio je vrata nezavisnim stvaraocima koje su drugi uglavnom odbijali.

Kada je došao do nadrealističkog vestern filma tada neafirmisanog čileanskog umetnika Alejandra Hodorovskog, naslutio je da posao može da pođe po zlu. I ranije je Barenholc prikazivao šokantne i nadrealne filmove, ali *El Topo* je bio do te mere kriptičan i šokantan da bi mogao da izazove odijum javnosti. Barenholc je odlučio da rizikuje, ali je Hodorovskom ponudio samo projekciju u ponoć, a ako ne bude interesovanja, film se posle dve nedelje skida sa repertoara. *El Topo* je premijerno prikazan 18. decembra 1970. u "Eldžinu" pred punom salom i nastavio da se prikazuje svakodnevno sve do juna 1971. godine. Svaka projekcija bila je rasprodana

danima unazad. *El Topo* je postao kulturno ostvarenje nadrealnog filma, a Hodorovski je stekao brojne poklonike, među kojima su bili Džon Lenon i Joko Ono, Mik Džeger, Dejvid Linč, Denis Hoper, Piter Gebrijel i brojni drugi.

El Topo je sve osim porodičnog vesterna. Šokantan, katkad bizaran, kriptičan i često nerazumljiv, *El Topo* se navodi kao jedan od najslavnijih nadrealističkih ostvarenja. Hodorovski je scenarista, režiser i glavni glumac. Put *El Topa* (Krtica) od brutalnog revolveraša do prosvetljenog svetog čoveka isprepletan je sa biblijskim alegorijama, istočnjačkom filozofijom i mističnim simbolizmom; ali u osnovi priče je potraga za unutrašnjom svetlošću i iskupljenjem. Jedna od najvećih kontroverzi u vezi sa *El Topom* je scena silovanja, koja se može svrstati među najšokantnije u kinematografiji, najviše zahvaljujući iskrenoj agoniji (i ekstazi) glumice Mare Lorencio, ali i kasnijoj izjavi Hodorovskog: "Kada smo radili scenu silovanja, objasnio sam joj da ću da je udarim i silujem. (...) Otišli smo sami u pustinju, samo

Scena iz filma *El Topo*

Foto: Promo

SUSRET KAINA I AVELJA

Skoro pola veka scenario za *El Topove sinove* samovao je u fioci, uprkos tome što je Hodorovski svih godina bio aktivan u filmu i stripu. Kada je postalo jasno da će nastavak *El Topa* na filmu ostati nedosanjani san, Hodorovski se odlučio da priču preseli na table stripa. Strpljivo je čekao, kako sam navodi, umetnika koji će uspeti da adekvatno prenese duh izvornog dela u strip, sve do Hozea Ladrone. Pola veka nakon *El Topa* počeli su da objavljuju strip u nastavcima, podeljen u tri albuma – *Kain*, *Avelj* i *Aveljkain*. Prva dva albuma kod nas je objavio zemunski Makondo, a čeka se objavljivanje trećeg dela u Francuskoj da bi i kod nas priča bila zaokružena.

Znajući da kriptični i nadrealistički *El Topo* može biti izazov za širu publiku, Hodorovski je na početku *Kaina* sumirao sadržaj filma i time odstranio mogućnost da se neko obeshrabri zbog nedostatka predznanja. Prvi album se fokusira na sudbinu starijeg *El Topovog* sina Kaina, koji je oličenje brutalnog revolveraša kakav je i njegov otac u prvoj polovini filma; čak toliko da je Kain zapravo grafički oblikovan kao *El Topo* / Hodorovski. Drugi album se odnosi na drugog, prosvećenog sina Avelja, koji izgledom evocira na budističke monahe. Biblijska imena braće nisu slučajnost, jer, kao i u *El Topu*, priča obiluje biblijskim alegorijama. Kain na čelu nosi žig prokletog koji mu je otac utisnuo, te niko u bizarnom svetu Hodorovskog ne sme čak ni da ga pogleda i svi se pretvaraju da on ni ne postoji. Pritom, Kain je, kao i njegov biblijski imenjaka, predodređen da jednog dana ubije svog brata pa strepi od njihovog susreta, jer zna čemu ga sudbina vodi. Avelj je, s druge strane, benevolentan lik koji na sudbinu gleda blagonaklono i nema nameru da beži od nje. Susret braće je, naravno, neminovan, ali Hodorovski

ne bi bio umetnik kakav jeste da čitaocima ne presreće sledom događaja kojim jasno stavlja do znanja da je prosvetljenje prokletog moguće, kao što i najčistiji mogu uprljati dušu. Kain i Avelj se sve više zbližavaju na svom duhovnom putovanju, do te mere da, kao jin i jang, u svakom crnilu postoji zrno beline i obrnuto.

Iako je konačni ishod ovog duhovnog putovanja u trećem albumu, koji Ladron još crta, lako je naslutiti u kom smeru priča teče. Osim ako nas Hodorovski ne iznenadi još nekim preokretom, što se lako može očekivati od scenariste njegovog kalibra.

Ladron je maestralno oživeo svet *El Topa* iz 1970, udahnuvši mu grafičku svežinu 21. veka. U pojedinim aspektima *El Topovi sinovi* su još impresivniji od filmskog prethodnika jer nisu sputani ograničenjima (i budžetom) kinematografije. Ladronove kompozicije su poput visokobudžetnih spektakala, uz svu "prljavost" i nadrealističku simboliku kojima je film plenio publiku pre pola veka.

Ono što izdvaja *El Topove sinove* od mora naslova frankofonog i svetskog stripa, uključujući one koje je pisao Hodorovski poslednjih decenija, jeste činjenica da ovo nije još jedna reciklaža starog sadržaja. Hodorovski nije u devetoj deceniji došao na ideju da ponovo oživi film koji ga je proslavio, već je priču napisao pre pola veka i tek sada joj udahnuo život. Ovo je, dakle, Hodorovski u punom naplunu snage, rešen da natera publiku na razmišljanje, šokira i podučava. Nije pristajao na kompromise pa zato i nije objavio priču u obliku koji ga nije zadovoljavao. Bila mu je isuviše važna i nije bežao od mogućnosti da prihvati poraz. Jer, kako piše u predgovoru *El Topovih sinova*: "Poraz ne postoji, to je samo novi put."

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

sa kamermanom i tehničarem. Niko drugi. (...) I stvarno... stvarno... stvarno sam je silovao. I ona je vrištala." Godinama su Hodorovskog progonili sa pitanjima u vezi sa tom izjavom, a ni Mara Lorencio nije želela da daje komentare. Tek 2019. godine Hodorovski je pojasnio ovaj incident: "To su reči, a ne činjenice, nadrealistički metod da se probije u svet kinematografije na račun opskurnosti. (...) Shvatam da je ta izjava problematična jer koristi fiktivno silovanje žene kao oruđe da se dobije na slavi, i sada, pedeset godina kasnije, žalim što su je tumačili kao istinitu."

Hodorovski je zbog popularnosti *El Topa* planirao da snimi nastavak priče, fokusirane na sinove revolveraša. Čak je napisao scenario za film i nudio ga producentima, ali bez željenog rezultata. "Svi studiji u Holivudu, koji su me posmatrali kao vanzemaljca, protivili su se ideji. Nekoliko producenata, obožavalaca, potrudili su se da mi pomognu, ali kako je filmska umetnost najskuplja od svih umetnosti, nijedan nije uspeo da prikupi neophodnu sumu", izjavio je Hodorovski.

NOVA ZBIRKA STRIPOVA
IZ LISTA VREME

OHRABRENJA

ALEKSANDAR ZOGRAF.

U OPTICAJU

Džeparenje telefona

Kada ga je saudijski princ prestolonaslednik Mohamed bin Salman pozvao na večeru u Los Angelesu, dodajući da će doći i Kobi Brajant, direktor Diznija Bob Ajger i još neki, osnivač Amazona i najbogatiji čovek na svetu Džef Bezos nije imao razloga da bilo šta sumnja, naprotiv. Sve fin svet sa puno para, možda padne i neka idejica za širenje poslova.

Bio je početak aprila 2018, večera je bila sve kako treba, kažu, pa su u dobrom raspoloženju princ i Bezos razmenili brojeve telefona. Već 1. maja princ je Bezosu poslao poruku na Votsap, neki video-klip, kao što svi mi radimo kada na internetu naletimo na nešto zabavno. Ne znamo šta mu je i da li mu je Bezos nekako uzvratio, makar sa jednim pristojnim LOL, ali mu je od tog trenutka krenulo baš naopako.

Ispostaviće se posle nekog vremena da je u video-poruku koju je Bezos primio saudijska tajna služba spakovala alat za hakovanje telefona. Sve što je tužni Džef trebalo da uradi jeste da startuje video, i time izda komandu da mu se taj rđavi softver uklini u operativni sistem i Saudijcima krene da šalje sve što se u telefonu nalazi i sve što se sa telefonom dalje radi. Saudijska ambasada u Vašingtonu demantovala je ove tvrdnje kao apsurdne, ali britanski list "Gardijan" tvrdi da je razgovarao sa stručnjacima koji su pregledali Bezsov telefon i koji kažu da je od trenutka startovanja videa naglo porastao saobraćaj sa telefona ka nepoznatim adresama.

Za ovu priču najvažnije je da je Bezos vlasnik "Vašington posta", dnevnog lista za koji je radio Džamal Kašogi, nekada blizak prijatelj princa

Mohameda, a u tom trenutku odmetnik i kritičar koji je mnoge oštre kolumne posvetio upravo Bin Salmanu. U novembru iste godine Kašogi je ubijen u saudijskoj ambasadi u Istanbulu, što je "Vašington post" burno ispratio. Bezos ubrzo dobija još jednu poruku od princa, ovoga puta je to fotografija osobe koja veoma liči na ženu s kojom vara suprug. Potom se u tabloidima pojavljuju ljubavne poruke koje su razmenjivali, i puca skandal. Što je rezultiralo najskupljim razvodom u istoriji.

Sada su se za priču o hakovanju telefona čoveka koji vodi najveću internet prodavnicu na svetu zainteresovale i Ujedinjene nacije. A trebalo bi i mi ostali, jer je postalo jasno da je svaki i svačiji telefon na udaru, programi preko kojih mogu da vas špijuniraju kupuju se za sitan novac, legalno, s opravdanjem da služe za monitorisanje maloletnika, to jest njihovih telefona. Samo što se radi o istim, ako ne i boljim telefonima od onih koje koriste roditelji, te to znači da nije sigurno da ćemo moći da se odbranimo ako se neko namerači da nam uđe u telefon.

Pametniji ljudi koriste primitivne telefone, čiji softver jedva i SMS poruke može da protera, a pišu i pričaju u šiframa ako govore o nekim stvarima "koje nisu za telefon". Ne uživaju u beskontaktnim blagodatima i ne nose kancelariju u džepu. Mi koji svemu tome ipak ne možemo da odolimo ipak bi trebalo da razmislimo moramo li da pogledamo baš svaki smešan ili bizaran video. Džef Bezos, evo, ni dan-danas ne može da poveruje u kakvom je društvu bio kada su ga odžeparili.

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarnica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

Zglobovi

Dan prvi

Zglobovi balerine na ekranu funkcionišu savršeno. Izgleda da ih uopšte ne primećuje. Izvija se i okreće i odbacuje od tla kao da ne zna da ima kolena. Još uvek je nisu izneverila, ta lepa kolena, ili makar tako izgleda odavde, u prijemnom holu novog Kliničkog centra, dok gospođa s druge strane šaltera popunjava moju istoriju bolesti.

- Ime oca? – pita ona ne podižući pogled.
- Miroslav.

Koleginica sa susednog šaltera priča vic i gospođa se le-
njo okreće, ne sluša joj se taj vic, previše je hladno i previše je sivo za viceve, ali ipak se okreće, kao po dužnosti. Jer, previše je hladno i previše je sivo da se vicevima ne bi dala šansa.

- Ime oca?
- Ja?
- Ne vi, vaš otac... kako se zove?
- Miroslav. Rekla sam vam malopre.
- Aha... adresa?
- Očeva?

Gospođa prvi put podiže glavu ka meni i pogleda me strogim šalteriskim pogledom.

- Ne, devojčice, tvoja adresa. Šta će mi adresa tvog oca?

Diktiram joj adresu, ona brzo ispisuje ostatak slova, uručuje mi papire i šalje me dalje. Treći sprat, ortopedija, liftom pa vrata levo.

Pošto sam se smestila u praznu zeleno-belu bolničku sobu s ogromnim prozorom i dva kreveta, biram krevet pored prozora i sedam na nemarno navučeni zeleni čaršav. U dnu kreveta sklopljen je još jedan takav čaršav, za nijansu drugačije zelene boje. Ulazi sestra da me pita kako se zovem, koje koleno operišem i da li sam alergična na neki lek. Usput je pitam da li možda, eto, kojim slučajem postoji jastuk koji bih mogla da iskoristim. Sestra sklapa uvežbanu grimasu punu razumevanja, posteljina stiže tek sutra, kaže tonom sažaljivim i saučesničkim, premda više sažaljivim nego saučesničkim, jer ona će večeras spavati na nekom jastuku.

Oko deset me posećuje druga sestra, našminkanija i namrštenija nego prva. Zadiže mi nogavicu da vidi da li sam izdepilirala koleno i kaže mi da ne smem da jedem i pijem ništa od jedanaest sati pa sve do operacije. Ali baš ništa, ni vodu. I vrata treba da vam budu otvorena, promumla dok izlazi i ostavlja širom otvorena vrata.

Pred spavanje sedim na krevetu i čitam, skrštenih nogu. Koristim poslednje sate kad još uvek mogu da sedim skrštenih nogu. Oko ponoći progutam pljuvačku i zapitam se da li se ona računa u hranu. Ili vodu.

Dan drugi

Ne sećam se uboda igle u kičmeni stub. Osećam samo prijetnost koja se pojačava, mislim kako je lepo što imam pravo da dremam dok svi ti ljudi nešto rade oko mene, na meni, u meni i zbog mene. Glas hirurga je staložen, pratim ga svojom načetom svešču, govori kao da sprema neko ukusno jelo i nabraja sastojke koje ubacuje. Dodamo malo belog luka, prstohvat soli, ubacimo novi ligament, zakrpimo i gotovo. Moći ćete da probate jelo za tri do šest nedelja, umereno i polako. Poželim da ga zagrlim. Njegov glas se gubi, osećam samo svoju svest, bližu sam joj, bliže nego ikad, ta moja svest odjednom je autonomna, preobražava se i izvitoperava, postaje blagonaklona, šalje mi slike ljudi i peska i merdevina i drveća, sanjam kako mi

nešto burgija u kostima, potom shvatam da to neko zaista burgija u mojim kostima i to me nimalo ne brine jer vidim slike peska i merdevina i drveća i kao da sam u njima, plutam, ležim, stenjem, postojim.

Dan treći

Ne znam kad je ovaj dan počeo, znam samo da se smrkava i da strepim od zaspivanja. Sinoć mi nije išlo, ličilo je na nesanicu, ali nije bila ne-

sanica nego samo bol, dosadan i neminovan.

Bol me budi i noćas, tek drugi put. Zahvalna sam mu. Posmatram kako sviće nad bulevarom, bolničkim parkingom i stračarama raznobojnih, skrpljenih krovova. Tako su dobro skrivene, te "jedvakuće", ne možeš ih videti ako nisi ovde gde sam ja.

Nekoliko diklofena kasnije, imam prvu posetu. Maša i Ivan, nasmejani, donose mi punu kesu jabuka, mentol bombone i pletene čarape. Maša pažljivo bira dve najzrelije jabuke, pere ih i stavlja na salvetu, da imam za posle. Ivan mi priča kako je bilo kad je on slomio nogu i njegova priča me uvlači, saosećam i bratimim se s tim prošlim Ivanom koji je pretao i postao ovaj ovde, Ivan koji suvereno stoji pored mog kreveta i premešta se s noge na nogu jer nema gde da sedne.

Dan četvrti

Doktor kaže da imam dobar meniskus. Mlada si, kaže, još se nije istrošio. Osetim se kao mlada balerina koja je izvela prvu piruetu.

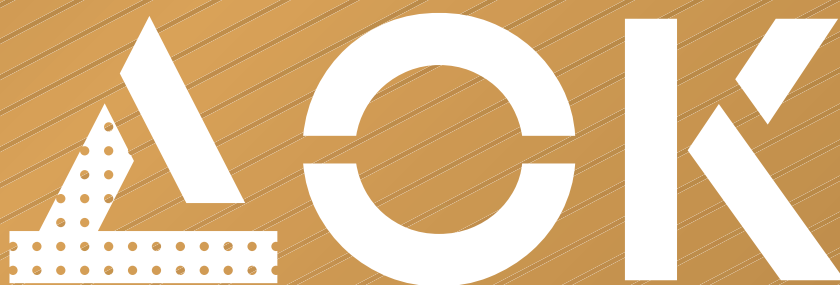
Nedostajće mi pogled s ovog prozora. Svaki put kad bih ugledala čoveka kako baulja bulevarom nakon radnog vremena, pomislila bih kako nema pojma koliko je srećan, taj čovek koji ne misli o svojim zglobovima. Za koji mesec, obećavam sebi, pobedonosno ću proći tim bulevarom, biće proleće, prošetacu svoj novi ligament i svoj mladi zakrpljeni meniskus dok me neko odozgo posmatra, neko ko će čekati, kao ja sad, da ga puste kući s kesom nepojedenih jabuka, mentol bombonama i pletenim čarapama.

MILICA RAŠIĆ

Foto: pxhere.com

ФЕСТИВАЛ ДОКУМЕНТАРНОГ ФИЛМА

#2

K O M B A N K
D V O R A N A

ОД 29. ЈАНУАРА ДО 02. ФЕБРУАРА

dokfilmfestival

dok.fest

Република Србија
Министарство културе и информисања
и информационог друштва

K O M B A N K
D V O R A N A

INSTITUT
FRANÇAIS

Mercure
HOTELS

www.dokfest.rs

CEO SPEKTAR LOGISTIČKIH USLUGA

DTS nije samo transport, već ceo spektar logističkih usluga, integrisanih u redovno poslovanje klijenta.

DTS nudi kompletan set usluga, transport, skladištenje, špediciju i manipulaciju robom.

**DELTA
TRANSPORTNI
SISTEM**

Žorža Klemansoa 37
11000 Beograd
Tel: (+381 11) 3314-305
Fax: (+381 11) 3314-316
www.dts.rs

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec